

XIX. ÉV • 1929. SZEPTEMBER

A tartalomról:

Patai József: „Cionnak drága gyermekei...”

Naményi Ernő: Kozma Lajos kassai zsidó temploma. — G. Halmágyi Mária verseiből: Cion fiának, Dal a Galutban, A Chaluc. — Csermely Gyula: „Vérmérgezés”. — Beregi Ármin: Nicolas Sternberg. — Edmond Fleg: Ábrahám látomása (Vers). — Káldor Ervin: A mester. — Henry Bergson ükapja a lengyelzsidók Rothschildja. — Balalajka-zene. — Zsidó békeszövetség. — Mohácsi Jenő: Ossip Dymov „Szomorúságának énekese”. — Katona Gyula: Emlékezés Baracs Károlyról. — A pesti és az eperjesi zsidó múzeum. — Uri Cvi: És így mennek... (Vers). — Zsidó humor. — Berend Pál: Jazzband a hittanórán — gramofon a templomban. — R. Eleazar Szoffer verseiből: Az én szerelmem. — R. Eleazar Szoffer példázataiból. — Tollhegyről. — Patai József: Zsidó történelmi napok Zürichben. — Dr. Kiss Arnold: Haladó zsidóság — halódó zsidóság. — Patai József: A nagy löncsön. — Krónika és szemle. Negyven illusztráció és két műmelléklet.

ÚJ ÉS JÖVŐ

ZSIDÓ-IRODALMI-MŰVÉSZETI-TÁRS-
SÁGALMI-ÉS-KRITIKAI-FOLYÓIRAT

SZERKESZTI-ÉS-KIADJA

DR. PATAI JÓZSEF

SZERKESZTŐSÉG: BUDAPEST — WIEN — BERLIN

MULT ÉS JÖVŐ SZERKESZTŐSÉGE ÉS KIADÓHIVATALA
BUDAPEST, VI., RÉVAY-UTCA 14.

Felelős szerkesztő és kiadó: Dr. PATAI JÓZSEF. Megjelenik minden hó elején. Telefonszám: LIPÓT 999—55. Kiadóhivatali igazgató: VIRÁG GYULA.
Előfizetési díj egész évre: 24 Pengő, Romániában 900 Lei, Csehszlovákiában 160 Kč, Jugoszláviában 350 Dinár, Ausztriában 32 Schilling, Németországban 20 Mark, Amerikában 5 Dollár.

Klórmész nélkül

lágýtott (eső) vízzel

egyedül

„KIRÁLY” GŐZMOSÓDA

Ruhafestő, Vegytisztító

Háztól és házhoz szállítás.

Vidékre posta-osztály.

BUDAPEST

VII., Király-utca 15. — Telefon: J. 313—35.

IV., Magyar-utca 3. — Tel.: Aut. 851—29.

V., Bálvány-utca 23. — Tel.: Aut. 243—85.

VII., Dohány-utca 20. — Telefon: J. 313—35.

V., Váci-út 170.

VIII., Rákóczi-tér 8.

Megbízható minimális tőkével rendelkező egyéneknek vidéken képviselőt adunk.

ב"ה

Nem mienk a

MULT

ÉS mégis mienk a
JÖVŐ

mert a legjobb orth. כשר virstli-, szalámi- és füstölthús-árút kizárólag az új orth. כשר

szalámi- és füstölthúsáru-gyár

STERN ÉS TÁRSA

hozza forgalomba.

Gyár és iroda:

Budapest, VII., Nefelejts-utca 12. sz.

Főüzlet: VI., Király-utca 54.

Telefon: Lipót 980—08.

MEINL
UJTERMESŰ TEA

THREE STARS

Rendkívül finom illatos Darjeeling jellegű, intenzív aromájú indiai keverék. Dobozban kb. 1/2 angol font

P 8.30

Saját készítésű

SIRKÖVEK legolcsóbban kaphatók
MÓZES TESTVÉREK

sirkőkészítőknél BUDAPEST, X., KOZMA-UTCA 7. A temetőnél. Telefon: József 438—56.

Szombaton és ünnepnapon zárva.

A világ legtökéletesebb,
tartós

ondolálását

az egyedüli amerikai
EUGENE-villanygéppel
készíti:

Botár

hölgyfodrász

Lipót-körút 5. Tel. A. 156-30

Dr. Heinemann-féle leánynevelő-intézet

Tulajdonosa: Schönberger Márta, okl. középiskolai tanárnő.

Frankfurt a/M, Mendelssohnstrasse 84.

Alapítva 1869.

Szakszerű vezetés.

Szigorúan rituális ellátás.

Alapos gyakorlati, tudományos és társadalmi kiképzést ad serdülő leányoknak, kiket bármely iskolafaj számára is előkészít. Legjobb referenciák bel- és külföldről.

Saját villában minden kényelem, sport-üzésére legjobb alkalom.

Kívánatra prospektussal szolgálom.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

„CIONNAK DRÁGA GYERMEKEI...”

Oly véresen tragikusak az események, oly szívetszagató és lelket lesújtó, ami történt, hogy minden szó csak mint reszkető, halvány árnyék követheti a tett iszonyatos valóságát.

„Ki könyörül rajtad, Jeruzsálem és ki vigasztal téged“... ha a népek szövetségének oltalmában, a legnagyobb világhatalom „védőszárnya“ alatt esett meg a szörnyű szégyen, mely szörnyebb és szégyenletesebb, mint hajdan népevő barbárok idejében, mikor a próféta szívéből felszakadt a fájdalom: „Cionnak drága gyermekei, kik válogatottabbak színaranyánál és ékes gyöngyöknél, hogyan lettek széthullott cserepekké...”

Ifjak és leányok, kiket egy magasztos eszme vitt ki őseik földjére, hogy felépítsék az évezredek romokat és helyrehozzák az évszázadok pusztításait, a legtisztább ideál rajongói, akiknek a munka valóságos istentisztelet és az építés megváltó újjászületés, — miért kellett, hogy a halálnak áldozzanak, amikor életük minden napja amúgyis önfeláldozás és kezeik dologtevése szent oltáremelés? Miért kellett, hogy lássák, mint tiporják le vad hordák az ajnározott csemetét, melyet lelkük sugaraival melengettek és szívük vérével öntöztek?

Kit bántottak ezek az építők, akik magukra vették népük jövődjének terhét és mentek utakat törni az izzó keleti napon, eljövendő nemzedékek számára? Egy talpalatnyi földet sem vettek el senkitől, egyetlen bárányt sem hajtottak el idegen nyájakból, egyetlen gyümölcszemet nem szedtek mások fájáról. Valóban, ők is mondhatják Jeremiás siralmaival: „a mi vizünket áron ittuk és a mi fáinkat pénzen vettük“. — Drága pénzen vásároltak meg minden maláriás mocsarat és sziklás pusztaságot és lázat legyőző ifjú erők sziklákat zúztak szét és csodákat varázsoztak a sivatagokba. És megtisztították mérgező parazitáitól a levegőt és a vizet azok számára is, akik most alattomból fegyverekkel, fejszékkel és kifent késekkel támadtak ellenük...

„És ezek a zsenge bárányok, mit tettek?“ A szent nyáj, mely Chebronban, Ábrahám, Izsák és Jákob ősi sírbarlangja mellett itta nagy mesterek kútjából a Tóra tiszta vizét, — miért került vágóhídra oly védtelenül, oly ártatlanul?

*

És ha kérdezzük: ki a bűnös a rettentő események elkövetkezésében? Valló alázattal kell felelnünk az ősi gyónásigével, amely mindig így szól, első személyben és többesben: „*Osamnu — vétkezénk*“. Mindnyájan bűnösök vagyunk.

Bűnös az ember, aki az annyiszor hazudott „megváltás“ és állítólagos „fejlődés“ után sem tud kiemelkedni az állati sorból és még a technikai tökéletesedést is testvérgyilkosságra használja fel. És nem is olyan, mint a büszke oroszán vagy párdúc, mely csak akkor öl, ha éhségét kell csillapítania. Hanem olyan, mint a legalantasabb kúszó kígyó, mely mar, mérgez és gyilkol akkor is, mikor se szüksége, se haszna. A zsidók gazdasági föllendülést vittek az országba, nem hódították el senki pozícióját, mert minden pozíciót maguk teremtetek. Fölemelték az árát a gazdag effendik földjének, mely parlagon hevert, fölemelték a szegény fellah életének színvonalát, mely oly alacsony volt, mint a Holt-tenger a tenger színe alatt, fokozták a termelést és értéket adtak minden terménynek, mely piacot kapott az épülő zsidó városokban. És miért a gyűlölet, emberfia? Ki tud felelni a kérdésre: Miért a gyilkos gyűlölet a „művelt Európában“? És más-e a kérdés, bűnös ember: Miért a gyűlölet a perzselő éghajlatú Ázsiában?

És bűnös, százszor bűnös az angol kormány, amelynek palesztinai expozitúráját tetemre kell hívni a világ népei és a történelem ítélőszéke elé. Mikor örködniök kellett volna a plántán, melyet a nemzetek szövetsége és a zsidó nép hite reájuk bízott, hűtlenül elhagyták a strázsát, kalmárserpenyőjükön mérlegelték az őrség költségeit és védtelenül hagyták a legdrágábbat, a fanatikus hittel dolgozó emberek életét. Zsidó Nemzeti Otthon felépítésére vállaltak feladatot és nem adtak se földet, se segítséget és még biztonságot sem. „Bibliát emlegettek és vásznat gondoltak“, melyet India felé exportálnak. A Zsidó Nemzeti Otthon rendőrségéből, katonaságából, hivatalaiból kiszorították vagy távoltartották a zsidókat, hogy az araboknak kedveskedjenek. A Szentföld legtermékenyebb részét, a Jordántúlit, hatalmi szóval elszakították bibliai határaitól. És mikor a zsidók sírni akartak a Szentfálnál, kiönteni keservüket Salamon templomának romkövei előtt, angol rendőrök korbácsai zavarták meg áhitatukat a legszentebb bőjt napján. Csuda-e, hogy az arabok felbátorodtak „a zsidók patrónusai“-nak csúf játékán?

És bűnös — fáj kimondani és fáj elhallgatni —, bűnös a cionista világszervezet kormányzata is, amely árnyékhatalommal a kezében, magára öltötte a tényleges kormányok tógáját, mellyel elfödik az arcukat minden elől, ami nem kormánypadokból int feléjük. Évek óta kongatja a vészharangot Jabotinsky, mint komor sorslátó, hogy védtelen az egész jisuv! Az angolok fokozatosan kivonják csapataikat Palesztinából és ha nem szer-

veznek zsidó önvédelmi légiót, katasztrófa következik be és nem lesz menekülés a veszély napján. Kigúnyolták, lekicsinyelték az „ellenzéki“ aggodalmakat. Még a zürichi kongresszuson is kifakadt a hazafias fájdalom Ussiskinből és a kongresszus színe előtt kérdezte az executívától: Uraim, önök jó zsidók, jó cionisták, miért festik a helyzetet jónak, mikor mindenki tudja, hogy az arabokkal való viszony napról-napra rosszabb? — Ussiskin is „ellenzéki“, nem érdemel figyelmet. Holott fel kellett volna lármázni a világot, mint Trumpeldor napján: „Elveszik a fegyvereinket!“ Védőink árulóinkká válnak!

És bűnösök vagyunk mindnyájan, akik, mikor a történelem nagy csodája nyílt meg a zsidó nép számára, gyöngéknék bizonyultunk ahhoz, hogy az újjáépítésnek olyan lendületet adjunk, amely sokkal erősebbé, hatalmasabbá, szilárdabbá, ellenállóbbá tette volna a szentföldi jisuvot és több merészséget, több súlyt adott volna a vezérek szavának is. Hol tartana ma már az új zsidó állam, ha Herzl nagy álmaként az egész zsidóság összefogó ereje segítette volna, egész szívével, egész lelkével, egész vagyonával?

És bűnösök a megátkozott „méroziak“, akik nem elégedtek meg azzal, hogy nem vonulnak „Istennek segítségére a hősökkel“, hanem még titkos ármányokat is szőttek, hogy gyöngítsék népük építőinek kezeit — és most krokodiluskönnyeket sírnak Izrael piacain és hangoskodva zokognak Cion gyászoló terein.

És bűnösök azok is, akik kék keresztekkel jelölték meg házaikat, jelezve, hogy a rombolásnak önáluk nincsen, csak a szomszédban van keresni valója. És így gyalázták meg a hit jelét ott azon a földön, ahonnan a keresztet, mint a szeretet jegyét vitték szerte a világba. És fordítják azok ellen, kiket a kereszt jegyében hetven országban üldöznek és küldöznek Palesztinába, ahol pillanatnyi nyugalom után szintén megingatják a bolygó zsidó lába alatt a talajt.

Osamnu... Bűnösök vagyunk, emberek...

*

„És ha kérdi tőled holnap gyermeked: mi lesz?“ Azt kell felelnünk reménnyel, bizalommal: kifürkészhetetlenek a történelem útjai... Talán e véres eseményeken keresztül rázza fel a Gondviselés a zsidóság és a népek lelkiismeretét. A hős mártírok emlékezete kiapadhatatlan forrássá válik, melyből nagy tettekre merítenek erőt késői korok és nemzedékek.

Hogy sahog, fáj a veszteség? A világ minden temetőjében szétszórtan nyugszanak Izrael mártírjainak tetemei. Ki tartja számon őket, miért estek áldozatul százezrei Ukrajnában Petljura és Deninkin hordáinak bestialitása alatt, miért kellett zsidó életet áldozni vörös terrornak és fehér terrornak, Kiseneffben és Kievben, Berlin, München utcáin és Orgovány erdejében? Palesztina hősi

halottjai elestek ős-fiatal hazájuk védelmében és átadták vérüket termékenyítésül a szent földnek, amelyért éltek és haltak.

De Izrael népe, melynek prófétái már évezrek előtt az universalismus legmagasabb fokára emelkedve „ór ámim“, népek világosságáról, „brith ámim“, nemzetek szövetségéről hirdették az Igét, nem eshetik az általánosítás hibájába akkor sem, amikor feléje sujtott a lelkiismeretlenül felkorbácsolt tömeg pusztító haragja. És nem veszíthetjük el a bizalmunkat és hitünket a felsőbbrendű emberben, ki szomjas lélekkel az igazságot keresi és a fölemelkedés tiszta vizei után epekedik zsidók és nem-zsidók, európaiak és ázsiaiak, arabok és beduinok között... Herzl élete, műve, naplója, a semmiből való nagy alkotása eleven bizonyosság, hogy a zsidó nép történeti tragikumának jóvátételére támadnak hűséges, önzetlen segítőtársai minden nép fiai között. Csak a zsidóságnak kell akarnia és akkor nem mese. Miért csüggednénk hát most, amikor a mese, ha még nem is a várt arányokban, mégis csak valóság lett. Lélekemelő valóság, amely felé ámulattal és gyönyörűséggel fordul az egész világ szeme...

Kell, hogy az események új lendületet adjanak a Palesztina-munkának most, hogy a „lenni vagy nem lenni“ kérdése oly végzetes formában sodródott útjába. Kell, hogy tisztázódjék minden probléma, kiégjen minden salak és színaranyként ragyogjon a renaissance-eszme a feltámadt zsidó nép előtt. Lehetetlen elképzelni, hogy ezek után minden a régiben maradjon. Fájdalmas még elgondolni is, hogy a mártír-sírok fölött szónoki sikerek lobogjanak, mint örök mécsesek csúfjai és csörgő perselyeket hordozzanak körül, mikbe irgalmas alamizsnákat dobnak, halkán mondván: „cedoko tacil mimovesz“...

Lenni, vagy nem lenni! — ez itt a kérdés, melyre most már csak megváltó tettek felelhetnek.

Mikor 1921-ben az akkori jisuvnak megfelelően hasonló méretű lázongás szedte áldozatait a Palesztina-munka hősi pionirjai közül, — nem csüggedés következett utána, hanem dacos emelkedés és minden várakozást felülmúló erős *alija*, amely alig három-négy év alatt több mint száz-ezer új zsidó bevándorlót hozott a Szentföldre.

Ez volt a felelet 1921-re. És még dacosabb és még méltóbb kell hogy legyen a felelet 1929-re.

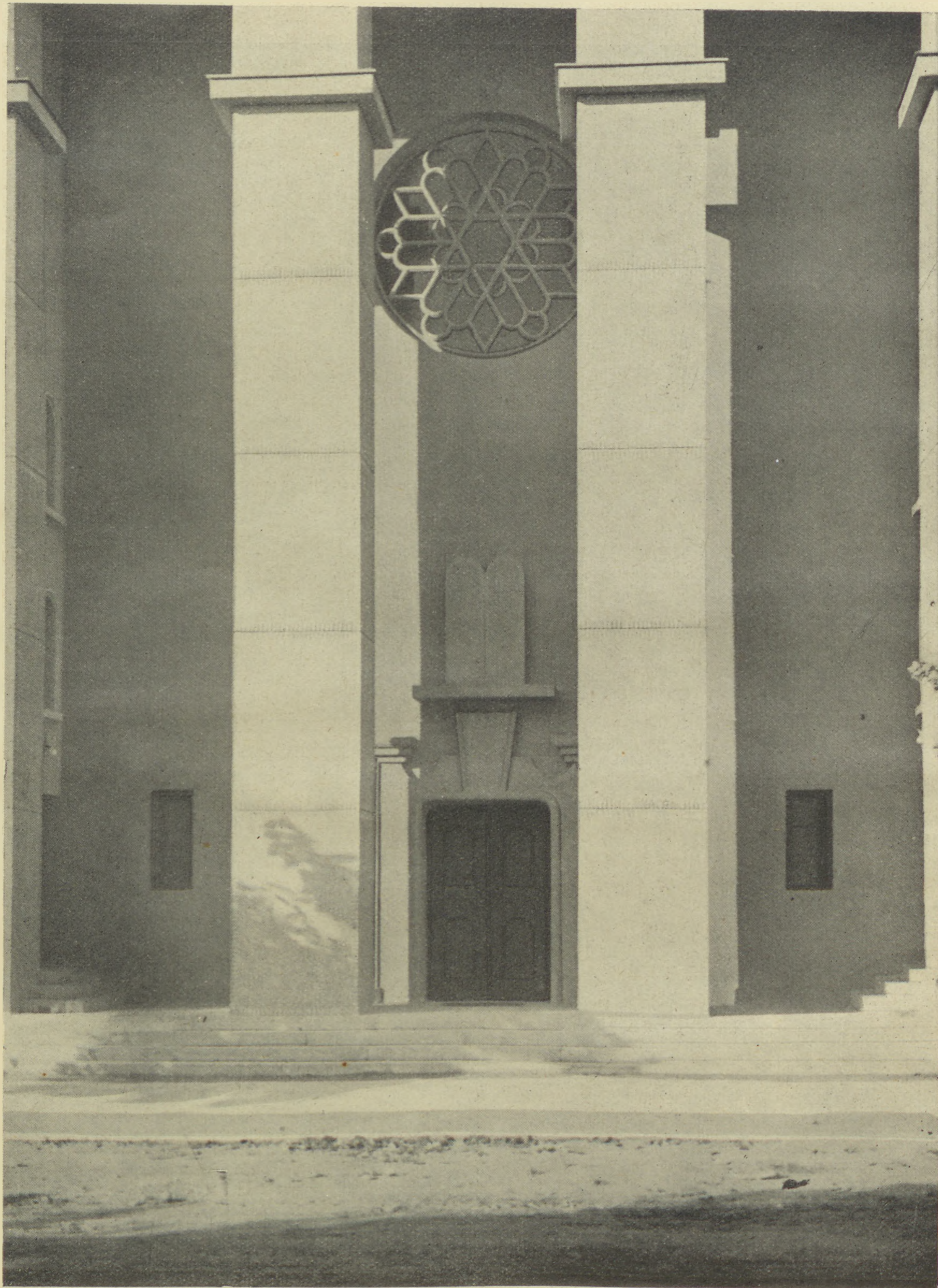
A „Jewish Agency“ zürichi nagygyűlésén az egész világ zsidósága fogadalmat tett Palesztina felépítésére. Mind aláírták és elfogadták a váltót, amelyet „Balfour-deklaráció“-nak neveznek. Becsületbeli ügye lett az egyetemes zsidóságnak, hogy fogadalmát beváltsa, nehogy csődöt jelentsen az egész világ előtt. Egy nép, mely évezredek át dacolt véres üldözéssel és elnyomatással, az Örökkévalóság népe nem fog meghátrálni néhány múltó viharfelhő miatt, amikor a Történelem csillaga int feléje...

Patai József.

A KASSAI TEMPLOM VESTIBÜL RÉSZLETE.

(PADLÓ: FEHÉR-FEKETE MÁRVÁNY; FAL: POMPÉI VÖRÖS; MENNYEZET: SÁRGA; AJTÓK: KÉK-ARANY)

A KASSAI TEMPLOM HÁTSÓ HOMLOKZAT RÉSZLETE (PILLÉREK: GRÁNITMŰKŐ)

Beilage des Mult és Jövő

A Mult és Jövő 1929. évi szeptember havi műmelléklete

Supplement de Mult és Jövő

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

MULT ÉS JÖVŐ

* ZSIDÓ MŰVÉSZETI, IRODALMI, TÁRSADALMI ÉS KRITIKAI HAVI FOLYÓIRAT *
SZERKESZTI: DR. PATAI JÓZSEF * XIX. ÉVFOLYAM, 1929 SZEPTEMBER

NAMÉNYI ERNŐ: KOZMA LAJOS KASSAI ZSIDÓ TEMPLOMA

Kozma Lajos kassai templomépítése éppúgy kimagasló eseménye a magyar építőművészetnek, mint a zsidó templomépítészet fejlődésének. A magyar építőművészetnek nemcsak azért, mert Kozma Lajos a modern magyar építészet egyik legnagyobb értéke, azért sem első helyen, mert sajátos hazai viszonyainknál fogva az utódállamok magyarsága adott neki első ízben módot arra, hogy valóban átfogó tehetségéhez méltó problémát oldjon meg, hanem legfőképpen azért, mert a kassai templom megoldása és kivitele a legékesebb bizonyítéka annak, hogy ez a nagy művész mindenekelőtt — építész. És mondhatnám, kizárólag építész akkor is, ha fantáziájának konstruktív géniuszt grafikai, bútortervezési, egyszóval iparművészi feladatok szolgálatába állítja. Ha az *ars una* mondásnak van értelme, akkor egyik legfőbb értelme az, hogy éppen az építőművészetet az iparművészettől elválasztani nem lehet. Akár egy széket konstruál a művész, akár egy lámpát tervez, vagy egy könyvnek grafikai művészi megoldását vezeti, mindenütt ugyanaz előtt a probléma áll, mint amikor házat, templomot, vagy szobortalapzatot épít. Éppoly fontos, hogy a széken ülni, a lámpa mellett látni, a könyvet olvasni, a házban lakni, a templomban imádkozni, a talapzatra szobrot helyezni lehessen, mint hogy ez a megoldás gyönyörködtető legyen. Az iparművészet és építőművészet között tulajdonképpen kvalitatív határt szabni nem lehet, és azt mondhatnók, hogy a differenciálás inkább kvantitatív, méretezési lehet és ennek megfelelően inkább a műszaki felada-

tok komplikált voltában, mint a művészi megoldások súlyosabb erőpróbájában nyerhet meghatározást. De vajjon merné-e valaki Van Ostade, Tenniers, Ruijsdael művészetét alacsonyabbra értékelni, mint Wiertzét, vagy a múlt század történelmi festőit, csak azért, mert az általuk egy-egy képen befestett felület ez utóbbi festők kilométeres vásznainak csak egy kis hányada. A modern iparművészeti problémák megoldásánál az úttörők az építészek voltak és a művészet helyrehozhatatlan vesztesége az, ha csak azért, mert egy építész tehetségének egyetemlegességével iparművészeti, grafikai téren nagyot alkotott, elzárják a monumentális alkotások lehetőségétől. Ezért tekintjük a kassai zsidótemplomot a magyar építőművészet kimagasló eseményének, módot adva Kozma Lajosnak, hogy 42 éves korában mint építész is oly munkát végezessen el, amely egy emberéletet külön-külön is dúsan kitöltő iparművészeti és grafikai tevékenység mellett az építés művészetének kevesek által elért magaslatát bizonyítja.

De jelentős eseménye ez a templom a zsidó templomépítésnek is. Amint fentebb mondtuk, az építészet egyik legjellegzetesebb sajátosságát abban látjuk, hogy világosan meghatározott gyakorlati célkitűzések szolgálatába kell a művészetet állítania. A probléma össze van forrva az élettel és a hétköznapi és ünnepek menetének logikus rendjével egy pillanatnyira sem helyezkedhetik szembe, egy másodpercre sem vonatkoztathatja el magát. A zsidó vallásnak úgy szakrális, mint racionális alapjai a történeti fejlődés más és más korszakában más

és más probléma elé állítják a templomépítőt, és a kassai zsidó templom nagy érdeme éppen az, hogy a mult század folyamán determinált formát öltött zsidó istentisztelet szükségleteinek őszinte és művészi kielégítését adja. A zsidó vallás történeti fejlődése mindenkor megalkotta magának azt a zsinagóga-típust, amely egyrészt a vallásos cselekmény évezredes istentiszteleti fejlődésének megfelelő keretül szolgálhatott, másrészt pedig az európai civilizáció keretén belül az illető korszak művészi irányának hű tükre volt és korának művészi gondolkodásába beillett. Hamis és legtöbbször tudatosan ferdített az a beállítás, mintha a zsidó vallás művészetellenes lenne. Hisz maga a szentírás, amely a szentély leírására oly aprólékos gondot fordít, még pedig éppúgy a felhasznált anyagokra, mint a méretezés részleteire, legjobb bizonyítéka annak, hogy a szentély művészi kiképzésére mily nagy súlyt fektettek és a bálványimádásnak a bibliai zsidók között még fennmaradó részét megakadályozni akaró képtilalom sohasem

ISKOLA HALLRÉSZLETE DISZES OSZLOPPAL.

TEMPLOM HOMLOKZATA (KUPOLAFEDÉS: MŰPALA)

volt egy művészetellenes irány kifejezője. Inkább az elnyomatási korszakokban a zsidókra nehezedő materiális nyomásnak és az üldözési korszakok elzárkozásának köszönhető a tisztán spirituális iránynak az esztétikai kultúra fölött való időleges szupremáciája. És annak okát, hogy a képzőművészet terén a zsidó génusz nem teremtett oly nagy alkotásokat, mint a szellemi élet más terein, kizárólag a fejlődés folytonosságának, az üldözési periódusok által előidézett hiányában találhatjuk.

A XII. század zsidósága éppoly kevésbé volt közömbös a művészi kérdések iránt, mint Európa többi lakossága. És az arab-spanyol művészi kultúrának éppoly részes munkásai voltak a zsidók, mint Németalföld XVII. századbeli művészetének, vagy az európai művészetek XIX., XX. századbeli fellendülésének. Természetesen mindezekben a korszakokban nincs speciális zsidó művészi irányról szó, hanem az általános európai művészetnek esetleg zsidó tárgyú, vagy a zsidó vallás szimbolizmusából merített motívumok felhasználásával készült termékeiről; az építészet és speciálisan a zsinagóga-építészet terén pedig a zsidó istentisztelet mindenkori formájának megfelelő művekről.

Az első zsinagógák, amelyek valószínűleg a szentély idejében épültek, tudatosan kerültek min-

A KASSAI TEMPLOM-PÁLYÁZATÁN NYERTES TERV KÉPE

den templomi, szakrális jelleget és profán gyülekezőhelyek ismérveit domborították ki, amelynek kimagasló pontjai a zsinagógafő trónusa és a szónoki emelvény voltak. Maga a Szentírást tartalmazó láda sem kapott állandó helyet magában a zsinagógában, ezzel is elejét véve a frigyszekrény oltárszerű kiképzésének. Csak a középkor derekán, amikor a jeruzsálemi áldozati kultusz visszaállítása célkitűzése és így a szentély újraépítésének lehetősége a vallás fejlődése folytán mindinkább teoretikus lesz, kap jelentékenyebb helyet az *állandóan* a keleti falon elhelyezett frigyszekrény (aron), amely a bimán lefolyó racionális tanító elemek mellett a szakrális cselekmények színhelyévé lesz, mint a tóra kiemelése és visszahelyezése, papi áldás (duchan) stb. Azonban még mindig ügyelnek, hogy a szónoki emelvény (bima) a templom közepén a domináló helyét megtartsa. Az imahelyek elrendezése is, amely kezdetben a zsinagóga négy oldalán, a zsinagóga négy fala körül elhelyezve, a bimát tekintette középpontnak, most a frigyszekrény körül lezajló szakrális elemeknek térfoglalásával mobillá vált (*Ständerok* keletkezése) és az imaszékek irányukat az istentisztelet rendje szerint, hol a templom középpontja felé, hol kelet felé

változtatták. A XIX. században vonták le építésetileg konzekvenciáját annak, hogy az istentisztelet túlnyomóan szakrális jelleget öltött és a racionális jellegének legjelentősebb része, a Szentírás felolvasása is kizárólag szimbolikus jelentőséggel bír, mert a hívők ezt nem értik. Másrésről az istentisztelet rendészeti szempontjából elkerülhetetlen, hogy az imaszékek elmozdíthatatlan elhelyezést nyerjenek. Ez aztán a nem várt eredménnyel jár, hogy a hívők egyrésze fontos vallásos cselekményeknek hátat fordít. Ezért van, hogy a modern templomokban az egész istentisztelet a frigyszekrény előtt folyik le és a frigyszekrénnel a bima oltárrá egyesül. Végül pedig egyrésről a szakrális jelleg előtérbenyomulása, másrésről, a jeruzsálemi szentély-kultusz visszaállítására irányuló törekvés háttérbeszorulásával a zene, az orgona ismét (helyesen vagy nem helyesen) a zsidó istentisztelet integráns része lesz, az orgona elhelyezése a zsidó templomban logikus megoldásra vár és a múlt század közepén épült egyes templomok álszemérmeskedő, az orgonát elbujtató megoldásával szemben, az istentiszteleti cselekmény színhelyének az egységes bima-aronnak, az oltárnak keretében nyer elhelyezést.

KASSAI TEMPLOM FŐBEJÁRATI KAPUINAK EGYIKE

Kozma Lajos nagy érdeme, a templomépítés szempontjából az, hogy minden romantikus álszemérem kikapcsolásával, akkor, amikor a modern, haladó zsidó istentisztelet szükségleteinek megfelelően kellett templomot emelnie, azt kizárólag a haladó zsidó szertartás szelleméhez szabta. Ezzel is szolgálta azt a magas vallásos és művészeti törekvést, amely úgy a hitet, mint a művészetet az élettel egyé teszi, nem húz válaszfalakat a szellemiség és élet közé, hanem az élet legfenségebb megnyilvánulásait harmónikus egységbe foglalja. Ezért alkotott széltében elhelyezett ovális alaprajzú

centrális templomot, amelynek keleti és nyugati oldalán hosszú téglányalakú nyúlványokat teremtett, amelyeknek egyike az előcsarnokot alkotja, másikában pedig az oltár, esketési szoba és téli templom nyer elhelyezést. Ezzel az ovális alaprajzú templommal, amelyet a négy sarkon négy kettős pillér és további négy egyes pillér által tartott hosszában 25 m., széltében pedig 21 m. átmérőjű, 35 m. magas kupola zár el, oly zárt térhatást ért el, amely a római pantheon térhatása óta párját ritkítja. A kupola hatalmas méreteinek értékelésére álljon itt a budapesti Szent István-ba-

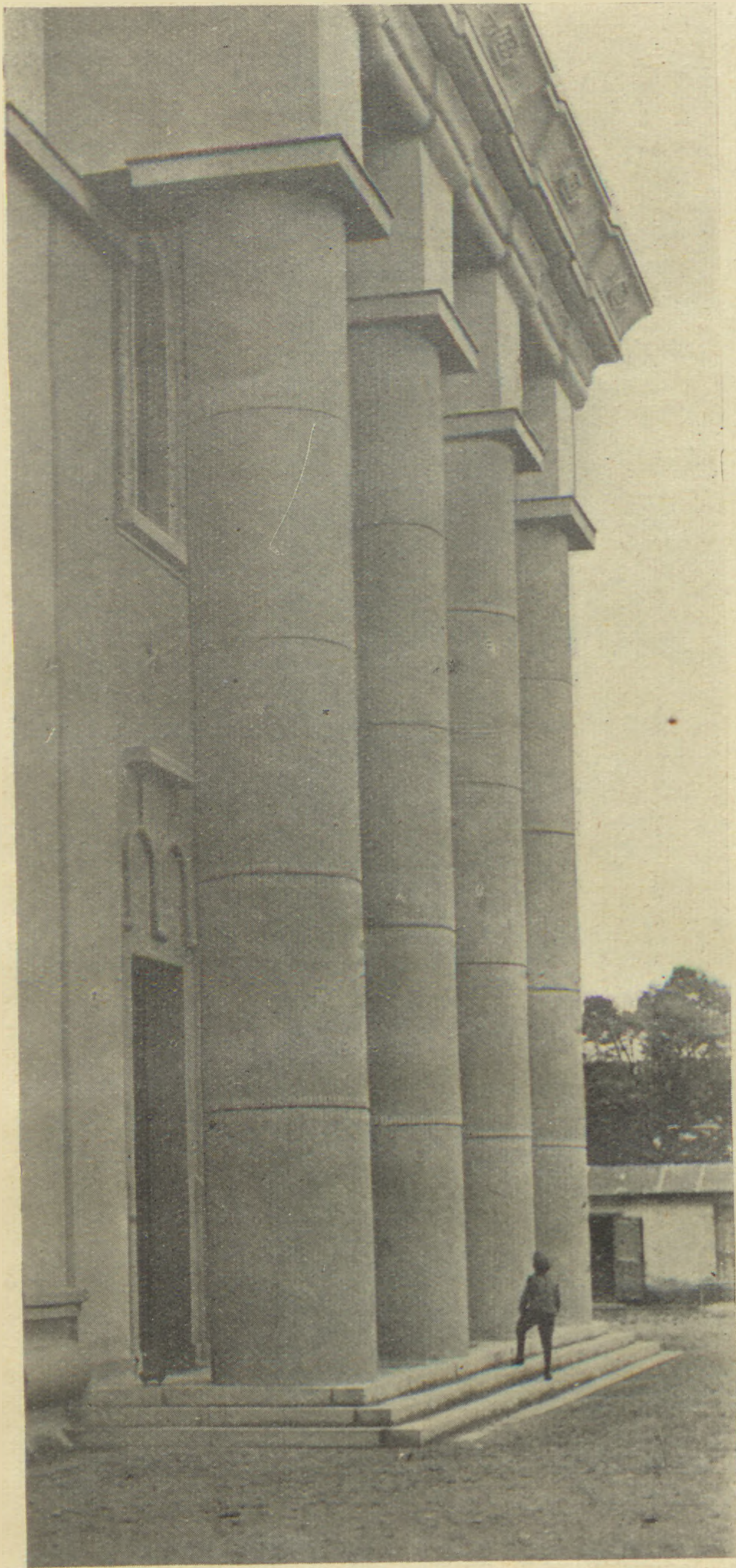

KASSAI TEMPLOM FŐBEJÁRATA (HÁTTÉRBE AZ ISKOLA)

zsilika kupolájának belmérete: 18 méter. A kupola magas kiképzése, mint ezt a 285. oldalon látható eredeti terv mutatja, nem a művész eredeti elgondolása volt, aki a keleti építészetre emlékeztető lapos kupolát tervezett, hanem az építető hitközség kívánsága, amely ezzel ama rabbinikus követelményének óhajtott eleget tenni, hogy a templom a város többi házánál magasabb legyen, aminthogy a székesegyházon kívül az új zsidó templom Kassa legmagasabb épülete. A keleti nyulványban elhelyezett szentély dominálja az egész templomot, anélkül, hogy térhatás egységét

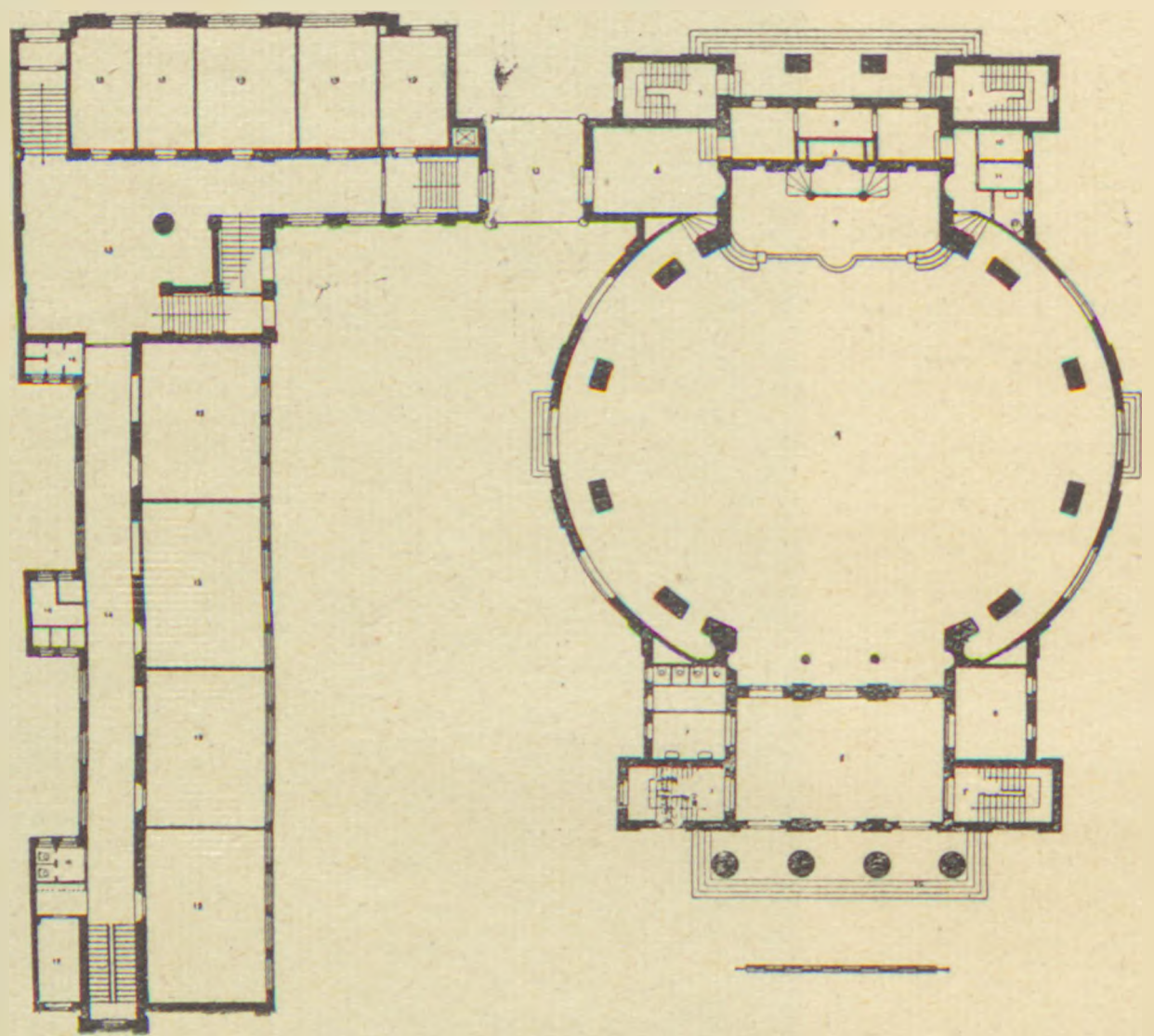
a legcsekélyebb mértékben is befolyásolná. 600 férőhely és 500 női helyet kellett elhelyezni oly módon, hogy az oltáron lefolyó cselekmény mindenünnen látható és hallható legyen. Ez indokolja az ovális alaprajzot, amely nem, mint a bécsi Karlskirche hosszában, hanem keresztben helyzetett el, ami által hosszú sorokat nyert, a modern hallgatótermek elgondolásával. Az alaprajz oválisából csak a női karzat ugrik ki, amely ezáltal nem különül el a templom csarnokától, hanem zárt egységének alkotórészévé válik.

Ujszerű, de a zsidó templomokban szokásos

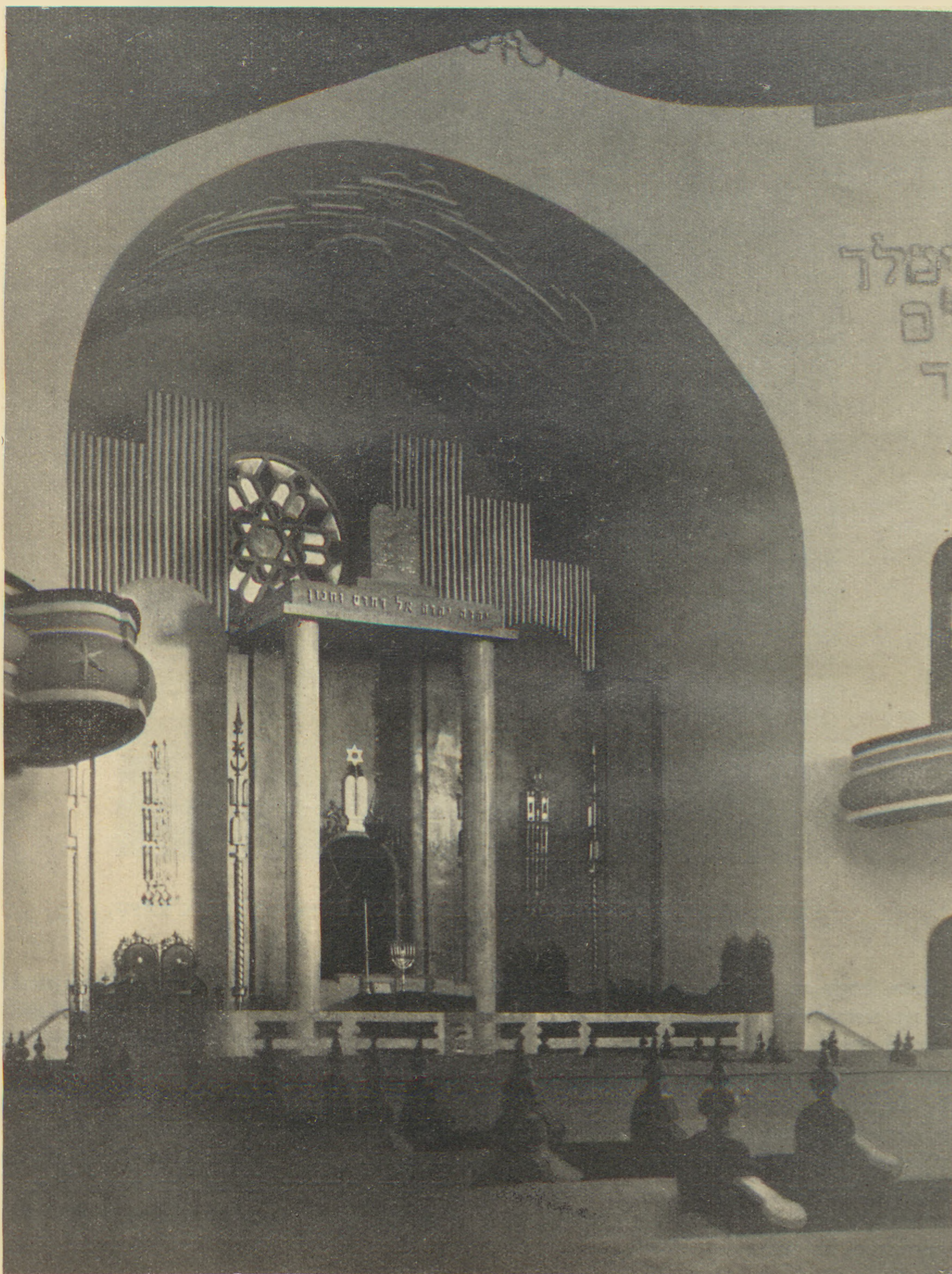
A FÖBEJÁRAT OSZLOPSORA

díshelyek gondolatából sarjadzik a karzat kiugró befejezése, amely a női díshelyek befogadására hivatott. A templom egységes térhatását szolgálják a teljesen díztelen architektonikus szépségükben érvényesülő falak, amelyeket a pillérek két hatalmas, 11 m.-es és hat kisebb 6 m.-es dongára osztanak. A hat donga alatt kapott helyet a hat, ragyogó színekben tündöklő üvegablak, amelyek-

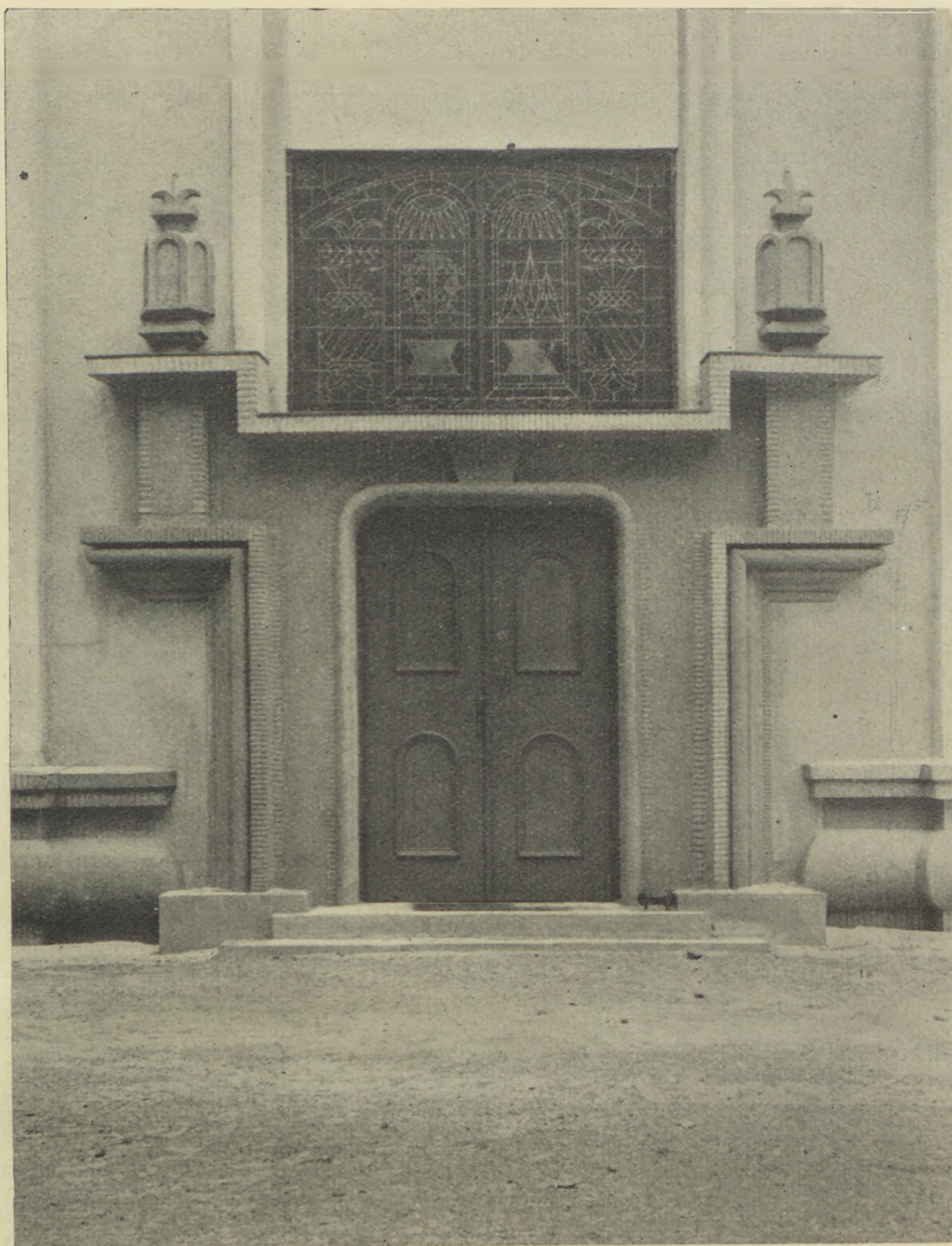

TEMPLOM ÉS ISKOLA FOLDSZINTI ALAPRAJZA

nek területe egyenként 15 négyzetméter és piros, kék, sárga színekben ragyognak. A tizenkét felső rész középpontjába a kultusz jellegzetes tárgyai, az alsó ablakokba pedig a tizenkét zsidó törzs címerei helyeztetek, körülvéve ótestamentumi motívumokkal. Az ablakok minden izükben stilizálva, minden zavaró képhatású naturalizmust kiküszöbölve, úgy hatnak, mint valamely üvegben megálmodott keleti szőnyeg, amelynek tüztét Isten napja adja, de amelynek világosságát misztikus félhomállyá tompítják izolálva a lelkeket a külvilág vakításától a vallásos áhitat magasztos felülemelkedettségébe. Az ablakokon kívül magának a templom csarnokának díszítését egyedül a kupola sötét ultramarin színű alapon ragyogó fehér aranydíszítése adja meg, amely az égbolt tradíciós szimbóluma gyanánt, 12 ága architektonikus motívumokból, profilokból, ívekből összeállított csillagot alkot. Ez a hatalmas csillag a kupolának kétharmadrészét tölti be, míg a megmaradt egyharmadrészét egy monumentális szalagban elhelyezett héber felirat borítja. Méreteik jellemzésére álljanak itt a következő számok: egy-egy betű magassága 4 méter, a kiterített szalag hossza 75 méter. Szemben az ablakok ragyogó pompájával, a kupola gazdag díszével, a hordozó elemek, a falak monumentális egységét nem bontja meg ornamentika. Ha összehasonlítjuk ezt a tudatos egyszerűséget a mór stílusú templomokban szokásos tapétaszerű falfestéssel, tudatára ébredünk annak, hogy csakis a hangsúlyozott rész erős kiemelése

A KASSAI TEMPLOM SZENTÉLYE ORGONÁVAL (KÉK-MŰMÁRVÁNY-EZÜST)

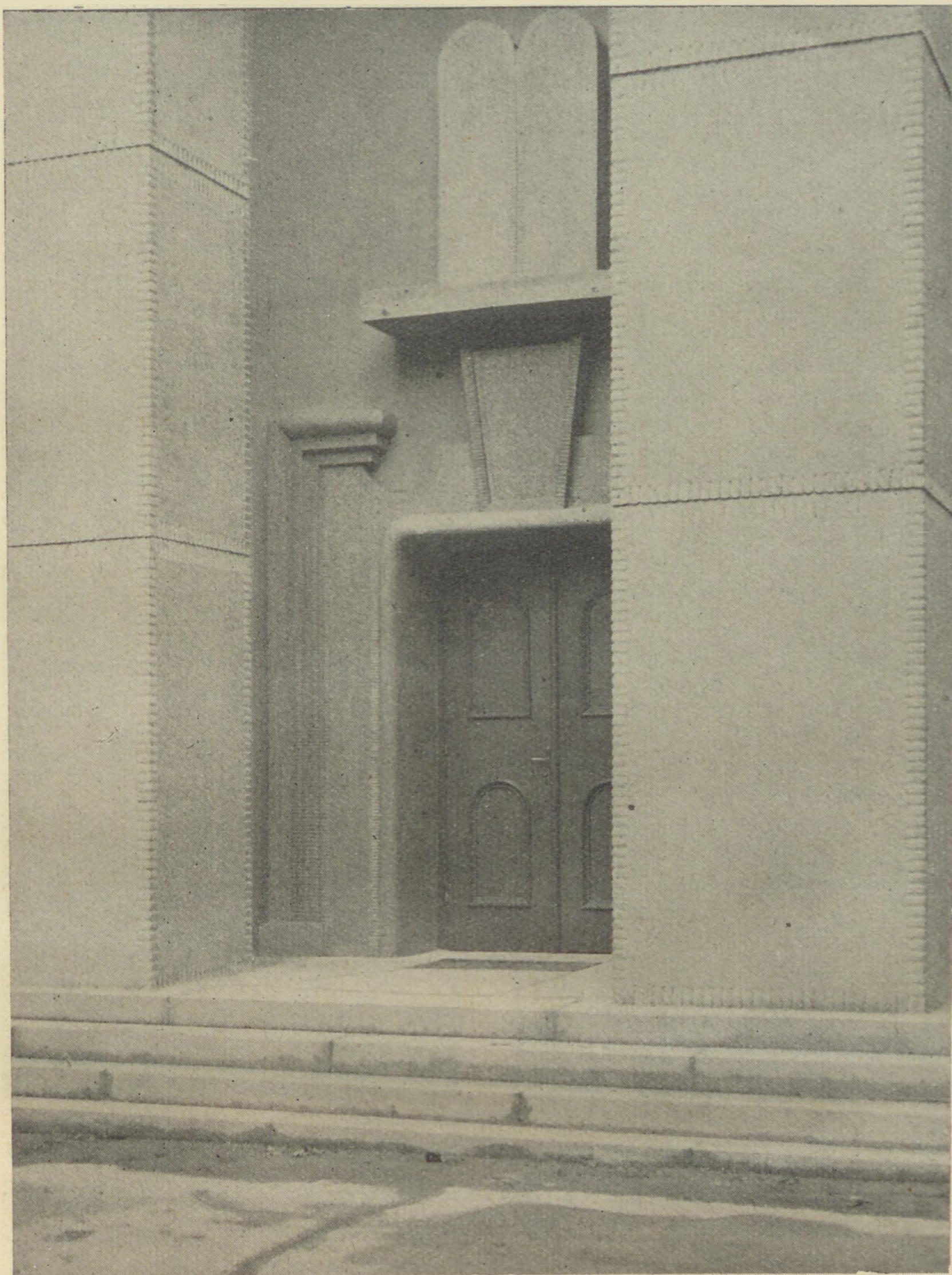
KASSAI TEMPLOM OLDALKAPUJA (SZÜRKE GRÁNIT-MŰKŐ, KÉK KAPU)

képes arra, hogy az épület hatalmas művészi elgondolását természetesen kifejezésre juttassa.

Ezt az egységes térhatású misztikus templomcsarnokot magasztos monumentalitásával dominálja a szentély, amelyben elhelyezést nyernek: a frigyszekrény, a szószék, az előimádkozóasztal, a papi és előljáró székek és az orgona. Az oltár alapanyaga *kék műmárvány*. (A valóságban ilyen színű márvány nem létezik. És így a műmárvány nem pótanyag, hanem a művész-lehetőségek egyik legnemesebb anyaga.) A kék, mint a távolság színe, a végtelen messzeség, a misztikus beláthatatlanság kifejezésére szolgál. A frigytábla-motívum szellemes kettéosztásával a művész a régi

tradíciónak új meglepő, hatalmas benyomást keltő formát adott. A kettéosztott frigytáblák között márvány baldachin alatt helyezte el a frigyszekrény ívelt, kapuszerű nyitását. Az oltár lezárását alkotó hatalmas kék műmárványfalakat gazdagon aranyozott bronz falikarok ékítik, amelyeknek tövében kaptak helyet a trónszerű papi székek, amelyek éppúgy, mint az előimádkozóasztal és az előljárópadok részben aranyozott diófából készültek, szemben a templom csarnokának tölgyfapadscrával.

A kék márványoltárt koronázza a hatalmas orgona, amelynek ezüst sípjaiban rejlő dekoratív hatás éppen egyszerűségével érvényesül. A szen-

KASSAI ZSINAGÓGA KELETI BEJÁRATA

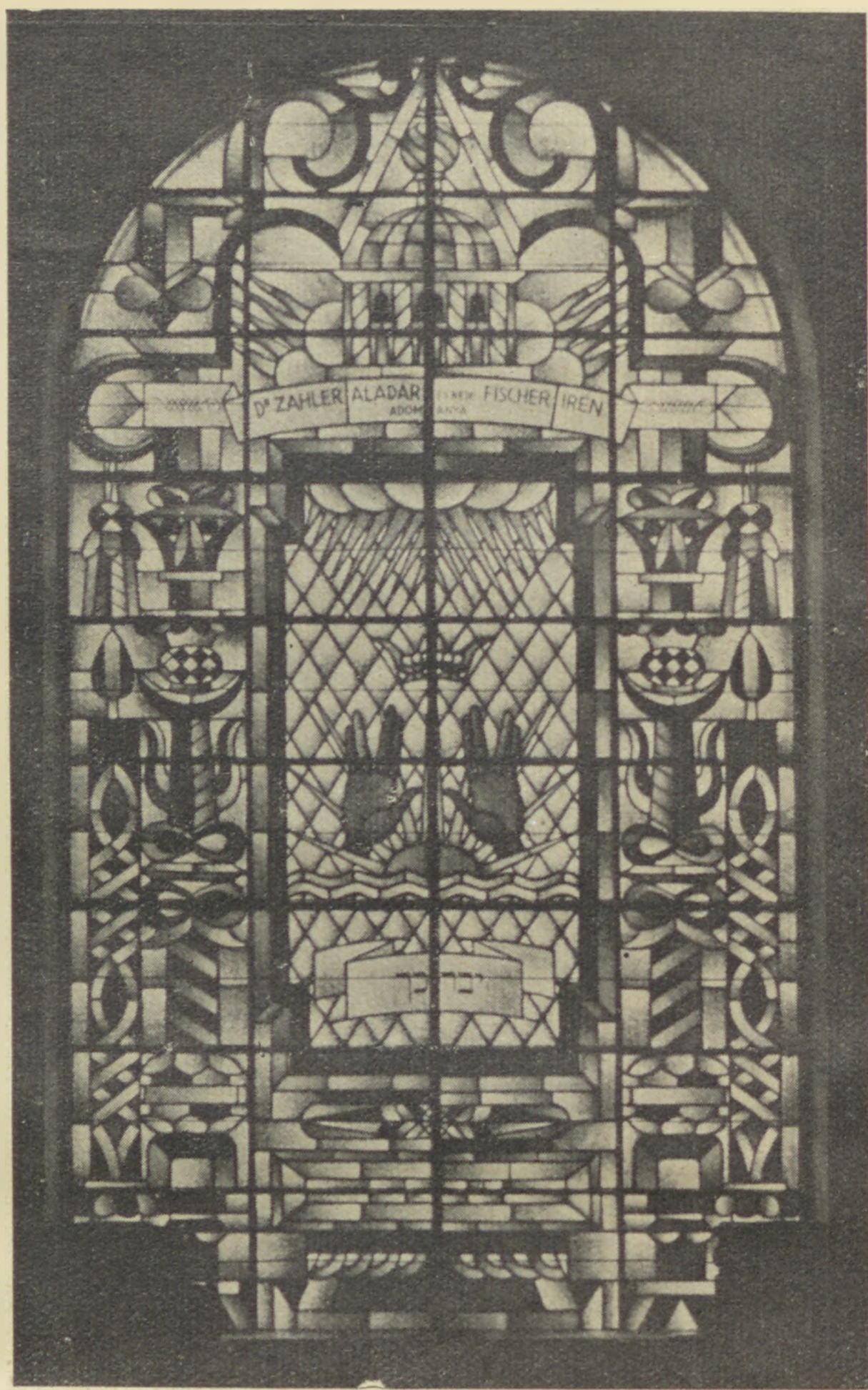
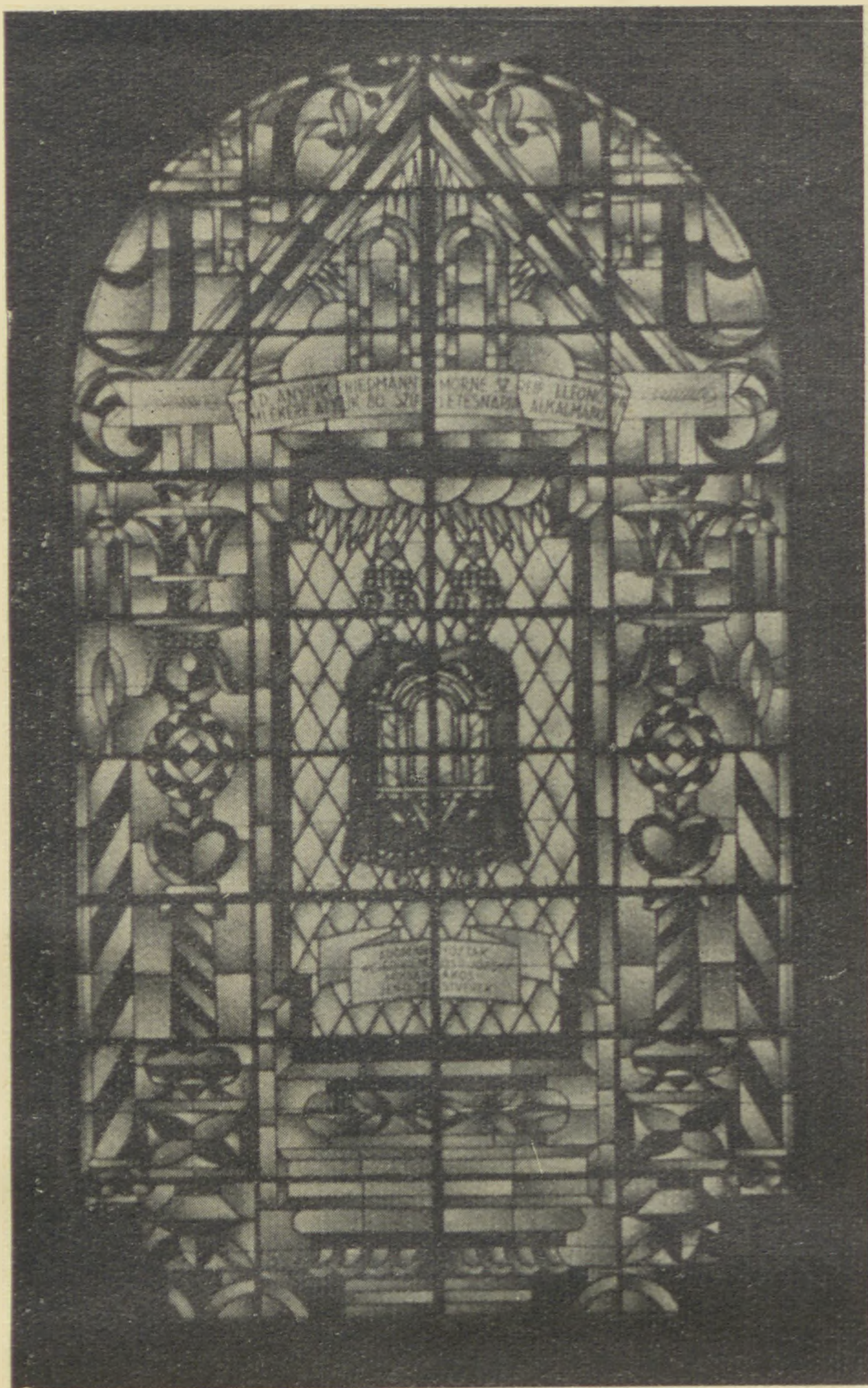
télyt a templom csarnokától ragyogó hatású sárga márványkorlát választja el.

Az ovális templomcsarnok nyugati nyúlványában kapott helyet az előcsarnok, amely teljesen zárt, különálló egységet alkot. Innen indul ki a női karzat feljárata, e köré csoportosulnak a ruhatár és a mellékhelyiségek.

A művész teremő zsenijének nem kisebb bizonyítéka a templom külső térbehelyezése, s a régi templom és iskola tömegeivel összekomponálása, mint az izig-vérig új elgondolású belső kiképzés megalkotása. Amikor az európai pályázatot kiírták, a tervező építészeknek harmónikus egységet kellett teremteni a meglévő régi templom, az épí-

tendő új templom és az iskola között. Ezt a kohéziót Kozma Lajos egyedül oldotta meg szerencsésen a tér megfelelő kiképzésével, amikor a hitközség telkét határoló tér mellé egy újabb terecskét alkotott, amelyen az emelendő épületeket helyezte el. (Cour d'honneur.)

A téglány alaprajzú régi templom formájával szemben minden más előnyén kívül is szinte adva volt az ovális, a régi templomtól elütő alaprajz, az iskola pedig úgy csatlakozik a templomhoz, mint a középkor templomaihoz a klostrom, kifejezésre juttatva azonban azt a régi zsidó tradíciót, amely a hit és tudás szétválaszthatatlan egységén alapszik. A templom portáljának monumentális

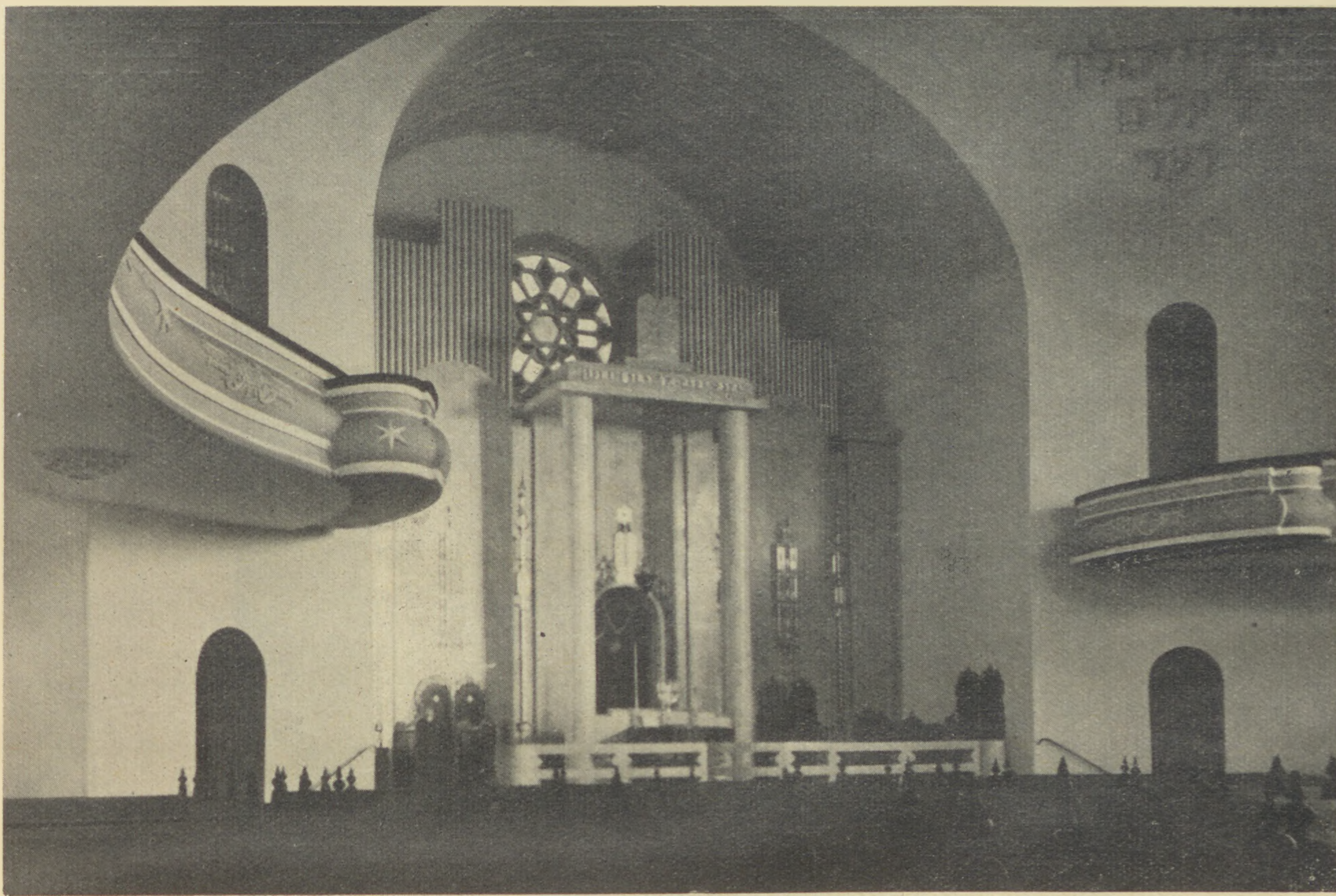
A KASSAI TEMPLOM HAT NAGY ÜVEGABLA KÁBÓL AZ ÉSZAKI ÉS DÉLI. KÉK, SÁRGA, VÖRÖS, FEHÉR
KOZMA LAJOS TERVE UTÁN KÉSZÍTETTE MAJOROS KÁROLY BUDAPEST

kiképzése barokk tradíciókat mutat. És ha valahol, úgy Kassán indokolt ezeknek az elemeknek a felhasználása. Kassa egyik legjelentékenyebb empóriumuma annak a felsőmagyar barokknak, amely Kozma korábbi munkáira oly termékenyítőleg hatott és amelynek szellemét és formanyelvét senki úgy művészi egyéniségébe nem olvasztotta, mint Kozma. Megjegyezzük itt is, hogy a főbejárat kiképzése az eredeti terven más volt. Ott a főportál pillérek és ívek művészi elrendezéséből adódott, amelyet frigyáblamotívumokból összeállított gazdag attika koronázott és ez tagadhatatlanul a mostani megoldásnál művészibben emlékeztetett az egykori Felső-Magyarország építészeti remekeire (Lőcsei Thurzo-ház). Érdekes a maga nemében a frigyábla és menora motívumokkal díszített főbejárat kapuk mindegyike, építészeti szépségével azonban messze felülmúlja a főbejárat

tot a keleti bejárat hatalmas szürke gránitpillérei-vel, kék kapuival és architektonikus megoldásának mindenben egyszerű elgondolásával. Még inkább új nyomokon jár és újszerű a templom északi és déli kapuja.

Általános jellegzetessége e templomnak a régies és teljesen modern elemeknek harmónikus egybeolvadása. A főbejáratnál, a kupolánál még tradicionális elemekkel találkozunk, míg a templom külső elemei, mint belseje teljesen az építőművészet modern célkitűzése irányában halad, határvöet jelezve Kozma Lajos művészetének korábbi és újabb iránya között.

Ez a templom még buja gazdagságában felhasználja Kozmának a régi magyar művészetben gyökerező, dekoratív formanyelvét, de már jelzi az architektonikus elemek leegyszerűsített erejével ható újabb irányát. Míg a templom elgondolásában

A KASSAI TEMPLOM BELSŐ RÉSZLETE. SZENTÉLY, NŐI KARZAT: KÉK-FEHÉR-ARANY

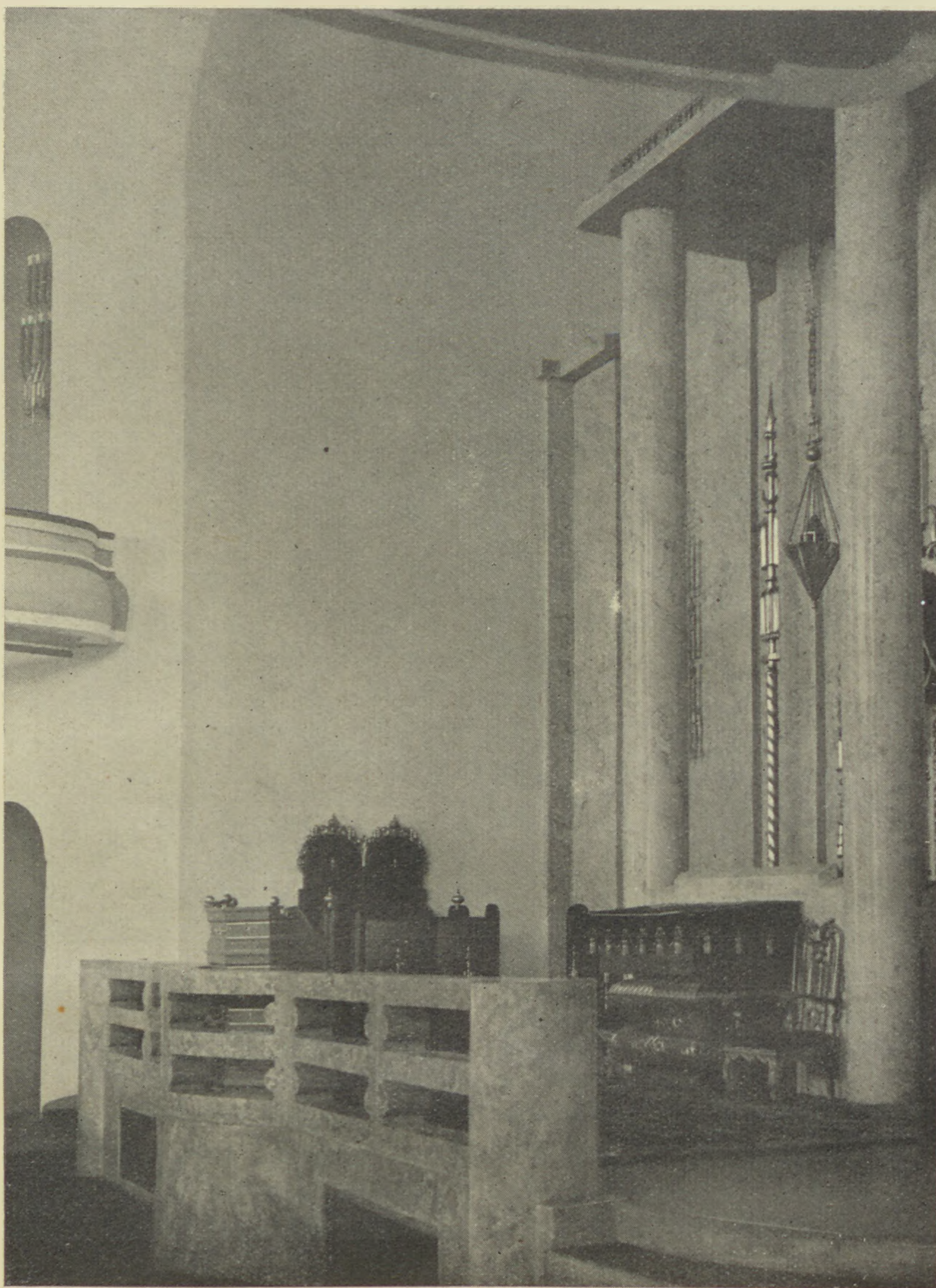
régies elemek is szerepelnek, teljesen újszerű a templomhoz csatlakozó iskola megtervezése. Reprezentációs célokat szolgál a hangversenycélokra is felhasználható díszterem (művészszobával), amelybe a nagyvonalú vesztibülön keresztül jut a közönség, amelynek főékecsége méretein kívül egy gazdag motívumokkal ékes oszlop. Az épületben a hitközség irodahelyiségein kívül nyolcosztályú iskola foglal helyet. A tantermek tágasak, világosak, az iskola déli frontja csupa üveg, a széles folyosókon beépített ruhatári fülkék vannak, minden emeleten szegénysorsú gyermekek részére egy-egy fürdőszobával.

Még egy szempontból rendkívül érdekes a kassai zsidótemplom; és ez az ipari és művészi munka kölcsönös megbecsülése. Kozma Lajos művészetének egyik ismertetője, hogy mindig, minden vonatkozásban művészetének értékéhez méltó minőségbeli megjelenést is ad műveinek. Mint a régi idők nagymestereinek, hite van munkájában és a magas mércével mért ipari tökéletességet megköveteli, mert nem hetekre-hónapokra, hanem generációknak teremt. És ebben a törekvésben

gondolatának megvalósítói, elgondolásának hűséges testet-adói voltak a templom kiváló építőmesterei, *Bárkány testvérek*, akik maguk is építőművészek, igaz megbecsülői e nagy művészi alkotás értékének és mint a felvidéki zsidóság kultúrájának kitűnő szolgálói, büszke lelkesedéssel építették ennek legmonumentálisabb megnyilvánulását. És az iparosok, akik a templom építését, berendezését végezték, mind a magyar ipar fejlettségének adták tanujelét, a határokon innen és túl is. A csillárokat készítő fémműves, a padokat, asztalokat megvalósító asztalos, az ablakokat élénk varázsoló üvegfestő, az oltárt építő, csiszoló kőfaragó, a festő, orgonaépítő, kassai és pesti iparosok és a kárpitokat hímző magyar női kezek nagy feladatuk ihletével, hódolatával és hozzá méltó tudásával végezték munkájukat.

A kassai templom és iskolaépületen kívül bemutatjuk még Kozma Lajos tervét egy Budán építendő orthodox templomra, amely művészi hatását a vízszintes vonalak kihangsúlyozásával éri el. A frigyláda az utcai front felé van kitolva és a templom világítását a sarokban elhelyezett abla-

KOZMA LAJOS
SZENTÉLY-
RÉSZLET

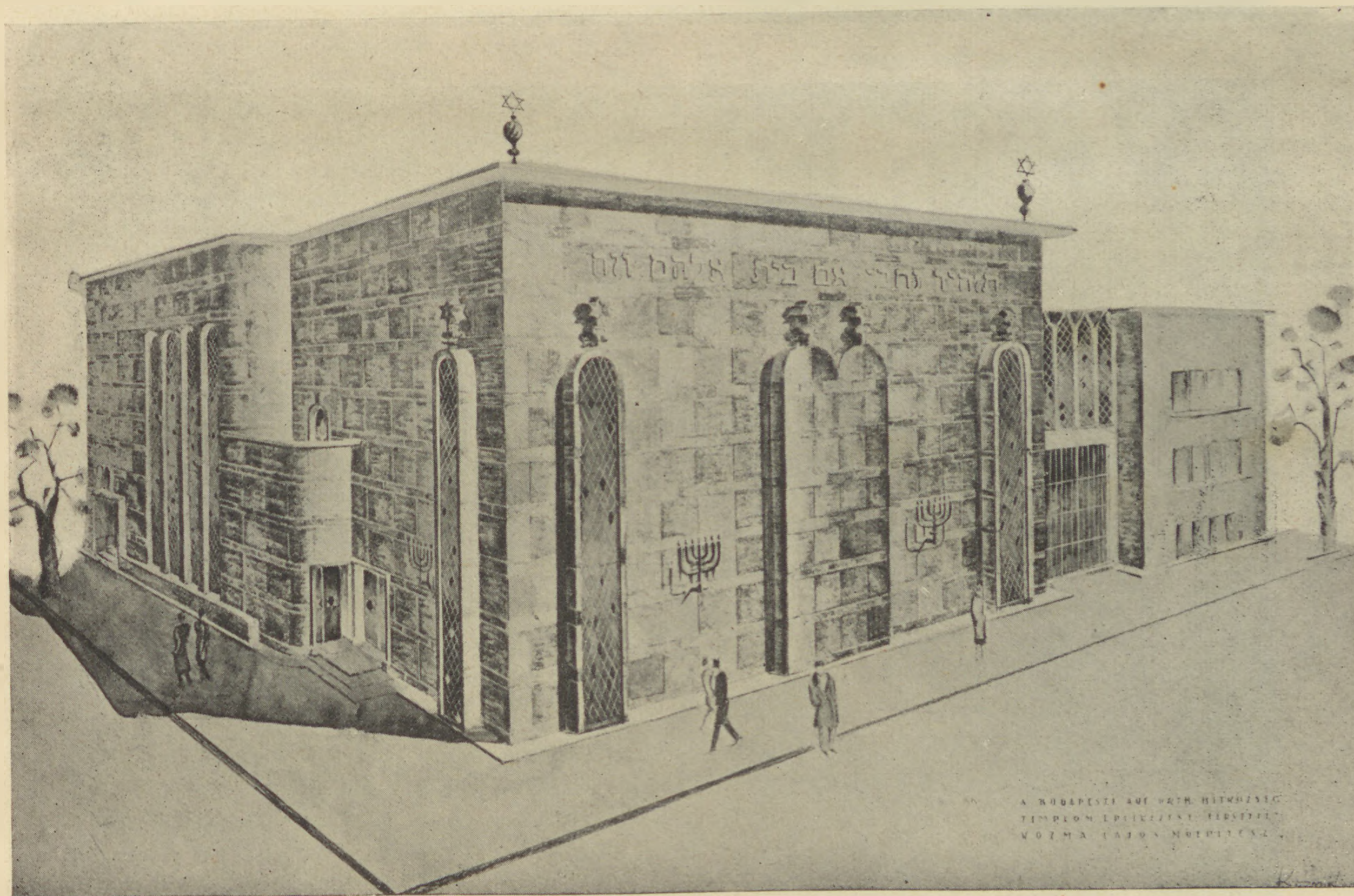
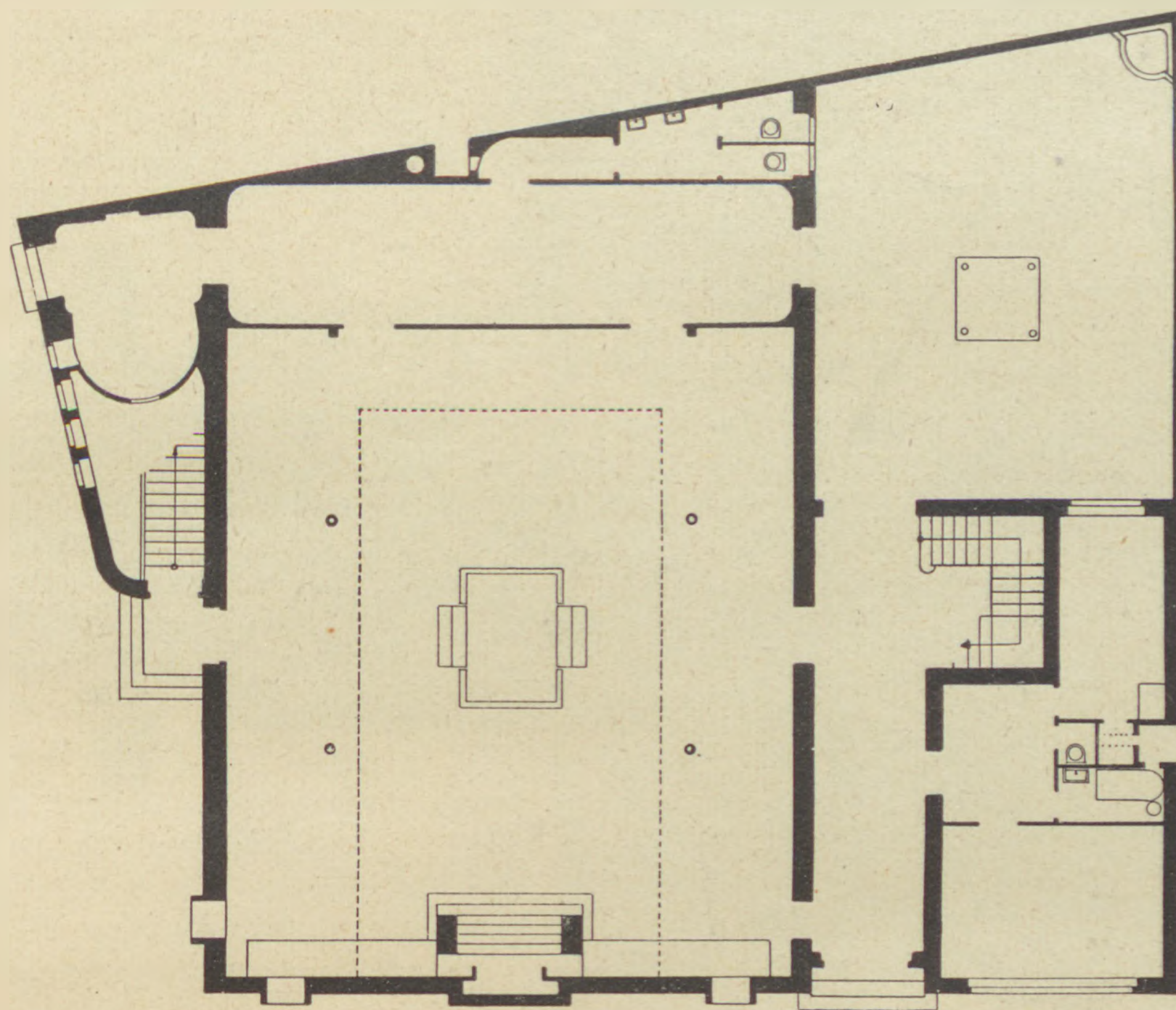

KÉK MŰMÁRVÁNY
KORLÁT:
SÁRGÁ MŰMÁRVÁNY

kok szolgálják. Különösen súlyt helyezett a nagyszabású templomudvar művészi keretére.

Végül Kozma Lajos által tervezett két sír-
emléket közlünk, amelyeknek egyike kimagasló
arányainak nagyszerűségével, másika pedig erőtel-
jes duzzadó ornamentikájával vált ki meghatóan
vallásos hatást. Ez utolsó munkák ismertetésével
is példát szolgáltatunk arra, hogy az építész fel-
adat körének sokfélesége mindmégannyi alkalom
arra, hogy a célkitűzéshez való alkalmazkodás
mellett a művészi megoldás magasröptűségének
jogát, hogy a célszerűség állandó szem előtt tartása
mellett a formák hatásának harmóniáját, hogy az
architektonikus elemek hangsúlyozása mellett a
dekoratív elemek jussát kifejezésre juttassa.

Az építész hivatásának tudatában teremt
Kozma Lajos, akinek, mint a középkor halhatatlan
építőmestereinek, egy feladat sem alantas és
éppoly művészi kvalitásokat mutat egy cukorkás-
doboz, egy virágállvány megtervezésénél, mint an-
nál a méreteiben is fenséges templom megépítésé-
nél, amelyet alkalmunk volt ismertetni és amely
annál fájdalmasabban érezteti velünk annak fél-
szegségét, hogy szűk határaink közt nem nyujta-
nak arra alkalmat, hogy Kozma, akinek művésze-
tét a minap a legelőkelőbb német folyóirat egy
külön Kozma-számmal tisztelte meg, művészi tu-
dásának gazdagságát méltó feladatok megoldásá-
val bocsássa kimagasló művekben oly szegény mű-
vészi kultúránk gyarapítására.

ORTHODOX ZSINAGÓGA TÁVLATI KÉPE ÉS ALAPRAJZA

SIREMLÉK VÖRÖSMÁRVÁNYBÓL

SIREMLÉK RÓZSAGRÁNITBÓL

G. Halmágyi Mária verseiből:

CION FIÁNAK.

Cion fia, messze élsz, nem ismerlek,
de mégis, százszor formállak ki szépen.
Felszegettfejú, izmos zsidógyermek,
arcában tüzel, világít a két szem,
edzett a lelke, szabad, mint a szellő,
mely dusvetésü sikságra kerül.
Galutországba, félek, egyszer eljő,
s megszólít engem lágyan, héberül.

Arca piros, homloka sima márvány,
s reámtapad a lelkesülő két szem.
Cion fia, az ölelésed várnám
s nézel, csak állsz ott, nem jössz felém mégsem.
Göndör fejed felszeged nagykevélyen,
rózsás ajkad mosolyra nem derül;
hiába testvér, veled lelkem, vérem,
ha nem szólhatok hozzád héberül.

Dalaimban, hiába zengek néked
nagy biztatást s el sem mesélhetem
vágyódásom. Tudom, te meg nem érted,
hogyan vergődés volt egész életem.
Hogy magam után ezer álmod hagyok,
ha testem galut földjébe kerül;
hogyan gazdaglelkű zsidóköltő vagyok
s nem imádkozom mégsem, héberül.

Szabad vagy. Szárnyad orvul le nem vágják,
téged nem ér hitedért bántalom.
Egész galutnak felsikoltó vágyát
sikoltja vissza lázító dalom.
Ha majd az élet miértjét nem kérdelem,
(a sírban minden lázas vér lehül)
Cion fia, gondoldj rám s mondj el értem
egy rövid, csendes imát — héberül.

DAL A GALUTBAN.

Szaladj, szaladj, aranyszalag
Te vagy a Nap; te vagy a Béke;
Jeruzsálemi mennybolt kékje;
Te vagy a Hit, éltető, tiszta
s az út, mely durva öklök között
vezet az őshazánkba vissza.

Szaladj, szaladj aranyszalag.
Ha a vágyak még gyáván késnek,
verjél utat a megértésnek.
Ma csalj könnyet, jajszót és másnap
oldozd fel szárnyát parancsolón
vig, karneváli kacagásnak.

Szaladj, szaladj aranyszalag.
Száríts fel minden forró könnyet;
légy bilincs, de pehelynél könnyebb.
Ma adj kétséget belénk s másnap
mutasd meg minden édességét
a tiszta összetartozásnak.

Szaladj, szaladj aranyszalag.
Mélység felett a hídunk légy te,
mehessünk, reád bátran lépve
oda, ahová lelkünk rendel.

G. Halmágyi Mária erdélyi költőnő.

Mutasd az utat mindég előre,
hogy kapjon tőled gazdag erőre
két izzószemű galut-ember.

A CHALUC.

Ma nem vagy leányálmok szép lovagja,
ki kegyeiket könnyen elnyered.
A ruhád sáros, arcod veritékes,
s nehéz munkától kérges tenyered.

Nem illatoz be diszkrét parfümfelhő
vágyat ébresztőn, könnyet altatón.
És nincs szemedben hódító tűz: nincsen
biztos mosolygás erős ajkadon.

A járásod sem puha, üde, táncos,
semmi elől két jó karod nem tér ki.
Nem vagy szalonok kedvelt gavallérja,
csupán egy erős, igaz, dolgos — férfi.

*

Bohó kislányok. Ne kacagjatok ki,
hogy felujjongva muzsikál a vérem,
s kérgestenyerű, poros emberemet
hűséges, tiszta árnyékként kísérem.

Elmult régen, hogy álomtól zárt szemmel
mosolygásomat cifra bábra szórjam.
A sujtásosított lovagköntös alatt
tudom, hogy kóc és durva fűrészpor van.

Ráhajtom fejem kopott zubbonyára,
s a régi lovag tűnik messzebb... messzebb...
Bohó kislányok! Munkától porosan
az erős férfi előtttem a legszebb.

Csermely Gyula: „Vérmérgezés”. — Tragikomikus történet. —

Történetem hősnőjének oly rendkívül hosszú neve volt, hogy jöllehet, antisémiságánál fogva Hámán tíz fiának méltó nővére lehetett volna, mégsem kerülhetett volna be Eszter könyvébe mint Hámán gyermekeinek tizenegyediké. Miért? Azon egyszerű oknál fogva, mely a földi ember fizikumával számol. A hagyományos szokás szerint ugyanis, mikor Purim napján Eszter könyvét a templomban felolvassák, Hámán tíz fiának a nevét egyetlen lélegzetvételre kell, hogy elrecitálja a felolvasó. Nos, ezt még győzi, de már történetem hősnőjének nevét, csak magában ezt az egy nevet, sehogysem győzné egyetlen lélegzetvételre a bál.kóre. Mert hát így hitták elbeszélésem főszemélyét:

Frau Mária Anasztázia Kunigunde Edle von Schreckenstein-Falkenhorst-Grosskirchen, verehelichte Freiin von und zu Elbthaler-Hermannsdorff, Generalleutnantsgattin und Rittergutsbesitzerin auf Schwaningen-Niedermain-Glockenberg.

Nos, hol az a Linetzky a világon, aki ezt a hatvanhat szótagból álló nevet egy szuszra, egy lélegzetvételre kihozná? Lám, Hám mind a tíz fiának neve összesen csak harmincegy szótagot ad ki — számolja meg külön, aki nekem nem hiszi el — s itt is már az emberi teljesítőképesség legvégső határáig ment el a hagyomány, mikor előírta, hogy egyetlen szippanat levegőre kell felolvasni; tehát helyesen mondtam, hogy az a Frau Mária Anasztázia Kunigunde ahogy sem kerülhetett volna be Eszter könyvébe, Hámán gyermekeinek tizenegyedikének.

Ez az Edle von Schreckenstein-Falkenhorst-Grosskirchen állandóan az ő Rittergutján tartózkodott s ott oly exkluzív életet élt, mint — mit mondjak nagyot — mint a Kyffhausen a legenda Barbarossa. Csak olyanokkal érintkezett, akik vérbeli árják voltak, mint szent meggyőződése szerint ő volt. Az ő ereiben, mondta, ezerkétszázéves színtiszta árja vér foly, s akiről nem tudta holtbiztosan, hogy vére nem szláv vagy gall keverék-e, azt levegőnek nézte, az nem volt.

A zsidót pedig emberszámba se vette. Varangyosbéka és zsidó neki egy volt. Hogy Rittergutja mesgyéit nem volt szabad, hogy átlépje zsidó (Juden ist das Betreten des Rittergutes strengstens verboten), azt természetesnek találja mindenki, hiszen megkasadt volna az ezerkétszázéves szent árja föld, ha zsidó ember lába taposta volna, de a verehelichte Freiin von und zu még tovább ment zsidógyűlöletében több lépéssel. Volt a faluban zsidó boltos kettő is, de ő azonnal való elbocsátás terhe alatt nemcsak azt tiltotta meg embereinek, a szakácstól le az utolsó béresig, hogy zsidónál vásároljanak, de még azt is, hogy eladjanak neki valamit. Félfont mákot, garas ára salátát sem. Amit árja szorgalom és verejték termelt, az zsidó gyomorba vándoroljon? Soha!

— No és mit tesz Isten? — kérdezi a kíváncsiság. — Talán azt tette, hogy a Generalleutnantsgattin fia belehabarodott egy zsidólányba és elvette és az Edle von unokájának vére már ötven százalék arányban zsidóvér volt? Nem. Először is: az Edle von fia még csak tízéves volt, másodszor meg: nem szeretem a sablont. Milyen elcsépelet folytatás volna, ha ilyesmivel hozakodnám most elő.

Hanem mást tett az Isten, aki — bocsássák meg nekem a megjegyzést — sokszor nagyon tréfakedvelő. Berlinbe küldte az Edle von Schreckensteint, valami ünnepélyre, amit frontharcosok rendeztek, persze ősrja frontharcosok, nem zsidók. Az Edle von szerint: nem is voltak zsidó frontharcosok.

Nos, hogy Berlinben dolga volt az asszonynak, komornájával autóba ült és elrobogott. Mintegy száz kilométerig minden jól is ment, de egy közbenső nagyobb város szélső házainál már komoly nagy baj történt. A gyakorlatlan soffőr oly ügyetlenül vezette az autót, hogy ez nekiment egy útszéli oszlopnak és Frau Máira Anasztázia is kirepült a kocsiból, a soffőr mellett helyet foglalt komorna is. De csak ez utóbbinak nem történt baja, a kocsinak és a soffőrnek is alig, míg az Edle von Schreckenstein s a többiek, aléltan a kövezeten terült el és kékesen erezett nyakából bőségesen patkzott az árja vér.

Szerencsére ott volt egy Schutzmann s ez a legközelebbi kórházba tereltette a sebesülttel az autót. Itt megvizsgálták a beteget s az orvosok véleménye az volt, hogy mert rendkívül sok vért vesztett az asszony, csak egy azonnal való vérátömlesztés mentheti meg az urinő életét.

Megindult hát a keresés: ki vállalkozik és engedni a vérét? De sem az orvosok közül nem akadt ilyen nagylelkű, sem az orvosnők és más alkalmazottak sorában. A komorna is huzódózott, a soffőr is.

— Táviratozzanak Berlinbe az uráért, aki tíz nappal hamarabb oda előre ment? Mire megérkeznék, késő lenne minden beavatkozás.

Végre akadt egy fiatal ápolónő. Nem kérdezte, ki a beteg s milyen társadalmi és vagyoni helyzetben van; csak azt kérdezte: feltétlenül kell-e? — s mikor azt mondta a főorvos, hogy különben nem éri meg a reggelt, készségesen engedte, hogy az ő véréből ömlesszenek az asszonyba.

— Bűnt követnék el, — mondta az ifjú nő — ha szívtelenül pusztulni hagynám a beteget.

Az operáció fényesen sikerült, már négy-öt nap múlva úgy megerősödött az asszony, a hosszúnevű Frau Mária Kunigunde, hogy látni akarta azt a fiatal lányt, azt a nagylelkű szanatóriumi ápolónőt, aki vérének árán lehetővé tette, hogy ő életben maradhatott és helyrejött. S mikor ott volt az ágya mellett az az ifjú lány, Frau Mária Anasztázia csupa hálálkodás volt.

— Üljön le, gyermekem, — mondta — maradjon itt mellettem és engedjen gondolkoznom, mint róhatnám le hálámat ön iránt?

— Oh, méltóságos asszonyom, kérem, — szérenykedett az igénytelen ápolónő — amit tettem, csak kötelesség volt, embertársam iránt való kötelesség. Háláról vagy jutalomról hát ne is tessék beszélni, asszonyom.

— No, ön igazán nagyon nemeslelkű teremtes. Hogy hívják önt, kedves kis barátnőm?

— Herta Wagner a nevem.

— Herta Wagner? Ezt megjegyzem magamnak, ezt a szép nevet. Imádságomba fogom foglalni, valahányszor Istenemhez fordulok. De mondja csak, kis lányom: miért okozna nekem fájdalmat azzal, hogy mitsem akar elfogadni, mint jutalmat? Én gazdag vagyok, ön szegény lány, különben nem volna itt ápolónő, hát ötezer márkát csak elfogadhat tőlem, mint kártalanítást.

— Magammal tennék rosszat, ha elfogadnám ezt a nagy összeg pénzt, jutalmul. Mert viszont megfosztanám magamat a felemelő tudattól, asszonyom, hogy önzetlenül egy emberéletet mentettem meg.

— Igazán megható gondolkozás. Akkor legalább ezt a gyűrűmet fogadja el — kérlete az Edle von Schreckenstein és lehúzta ujjáról a gyűrűt, melyen borsószemnyi briliánskő ragyogott.

— Oh, köszönöm, de nem veszem el, asszonyom. Ez is túlon túl sok pénzt ér, ez az ékszer.

— No, látom már, Herta Wagner, hogy lelke is igazolja ezt a szép nevet, hogy valóságos német ön, durch und durch. Hát ha se pénzt, se gyűrűt, akkor ezt itt csak elfogadja, emlékül? Ez, ha sokat mondok, húsz márkát ér. — És lecsatolta nyakáról az ott lógó egyszerű kis keresztet.

— Ezt elfogadnám, — jegyezte meg a fiatal lány — ha nem volna az az akadálya, hogy , , ,

Az Edle von nyugtalanul kérdezte:

— Maga talán nem keresztény, kisasszony?

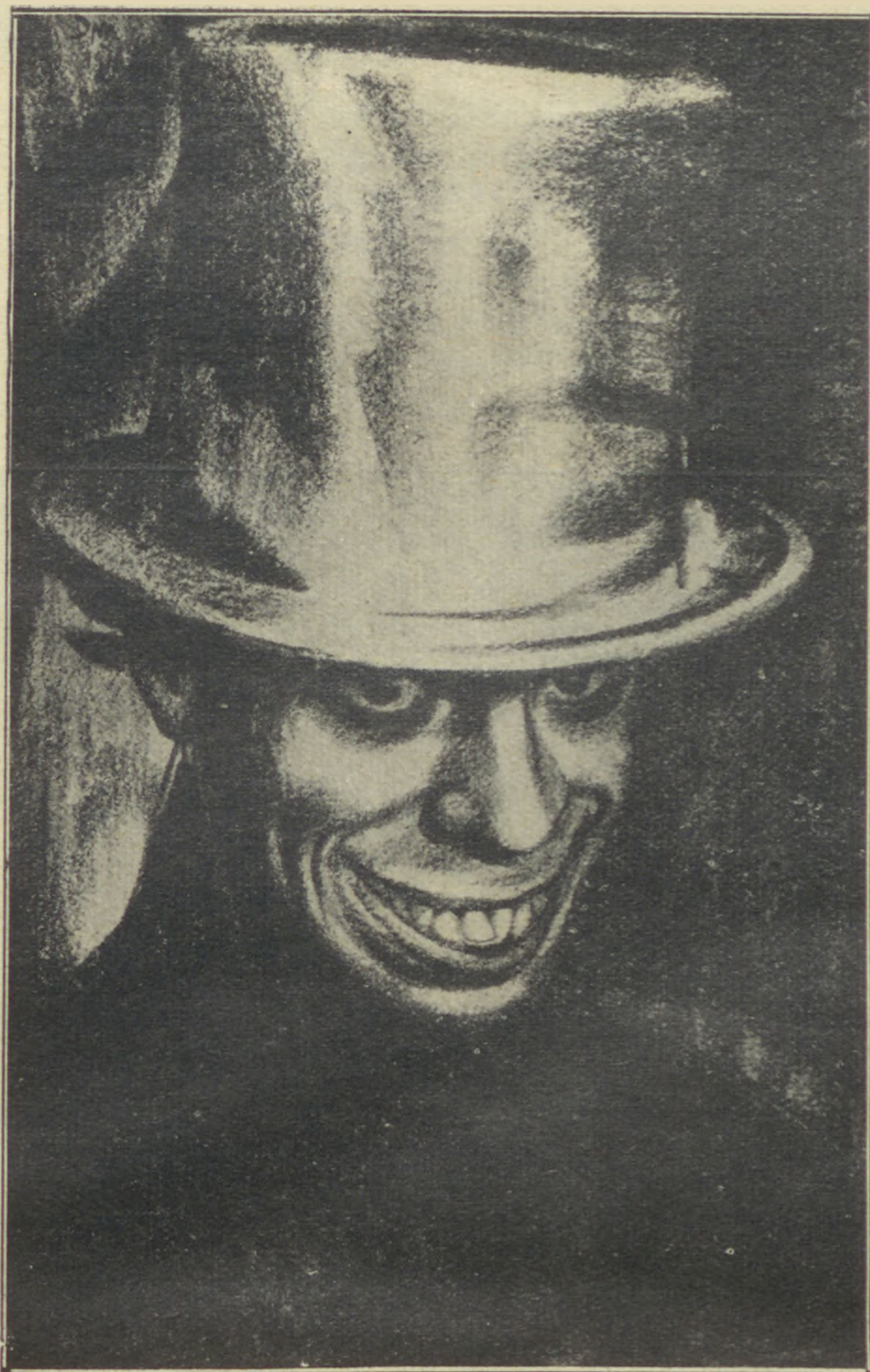
— Nem — volt a keresetlen válasz. — Én zsidó vagyok, méltóságos asszonyom.

Az Edle von felszökött párnáiról és az olvasó most mindenesetre azt hiszi, hogy sablónosan folytatódik a história. Hogy az Edle von csonttal burkolt lelkében hirtelenül nagy változás történt, hogy felengedett benne a gyűlölségnek veleszületett jege s ez a melegség leválasztotta a burkot. S a többi, s a többi, ahogy számtalan novellában hasonló lelki változásokról olvasott.

A von und zu Elbthaler-Hermannsdorff most is az maradt, aki mindig volt, Hámán tizenegyedik gyermeke. Tele kiirthatatlan gyűlölettel, mely se enyhülést, se megalkuvást nem ismer.

Felszökött párnáiról és úgy nézett az elfogult leányra, mintha kigyó lett volna, ami őt megmarta.

— Mi... mit... maga zsidó és a maga vére most együtt kering az enyémmel?! Szent Istenem, végem van... hol a szanatórium tulajdonosa, hol a főorvos?

Szines-Sternberg Miklós (Páris): Az álomfaló. (Önarckép.)
Le mangeur de rêves.

Szinte lyukat vájt a falba, olyan hevesen nyomta meg a gombot, hogy becsengesse magához a két embert. S mikor ott álltak az ágya mellett, az Edle von Schreckenstein s a többi, valósággal hisztériásan tombolt.

— Ezt meg fogják keserülni, maguk gyilkosok. Zsidó vért ömlesztettek a testembe... tönkretették bennem az ezerkétszázestendős tiszta árja vért! Ezért pert indítok önök ellen, maguk gyilkosok! Büntetőpert, mert megmérgezték a véretem.

Megindította-e a büntetőpert és akadt-e ügyész, aki vállalta: nem tudom, nem is tartozik a mesémbe. Ami ide tartozik, csak az, hogy — mint mondani szokás — nem bottal ver a büntető Isten. Frau Mária Anasztázia hazament a Rittergutra a férjével s a zsidó vér nagyon jól tehetett a testének, mert szemlátomást megfiatalodott és kíváncsú, viruló szép asszony lett. És tizenkét hónappal azután, hogy gyógyultan elhagyta a szanatóriumot, egészséges fiúgyermeknek adott életet.

És egy keserű percében azt kérdezte magától az Edle von:

— Ha megfojtanám ezt a kevertvérű kölyket, vajjon felmentene-e engem az esküdtszék?

Beregi Armin: Nicolas Sternberg

Lapunk olvasói emlékezhetnek arra, hogy évekkel ezelőtt egy fiatal művészfiúról írtunk és néhány rajzát közöltük. Ime, a fiatal fiú Párisban a Galeries Georges Petit termeiben kiállítást rendezett, amelyen vagy 200 rajzot és festményt, portrét és kompozíciót állított ki. A kritika nem talál szavakat a különös, idegenszerű, de erőben teljes, sugárzó és elrémítő művek jellem-

Szines-Sternberg Miklós párisi műtermében.
Portrait de M. Nicolas Sternberg.

zésére. A párisi lapok, amelyek pedig némán szoktak elhaladni a naponként tízével-huszával bemutatkozó fiatal művészek kiállításai mellett, Sternberg színes rajzai előtt megtorpantak és — hasábos tudósításokat közölnek. *André Warnod* Dürer, Beardsley, Rops-szal állítja egy sorba; a *Figaro Artistique* azt írja: „idegen virág, virága és gyümölcse az álmoknak, látomásoknak, miket a túlfeszített, hallucináló és fantomoktól és démonoktól megszállott lélek láthat“. *René-Jan* a *Comedia*-ban, Paris midi Nicolas Sternberg abszolút talentumáról beszél. *L'ami du peuple* Edgar Poe mellé sorozza. *Chantécler*: „Sternberg arrive à une intensité d'expression que l'on rencontre rarement“. Sőt, a *New York Herald* egyenesen a

híres amerikai író Poe Edgár lelki örökösének teszi meg.

És tényleg, ha végig nézzük, végig gyönyörködjük és végig szenvedjük rajzait: a démonit, a kint, az örületet, a nyomort, a betegséget, a gyönyörűséget nemcsak a művésszel érezzük együtt, hanem a modellekkel is. Szélesen kezelt „Le crie“ című rajzát a francia állam vette meg a Luxembourg-múzeum számára. *Armand Dayot* inspecteur general des beaux arts, ez a 80 éves műkritikus, aki *Rodin*-nek, *Anatole France*-nak, *Duse*-nak barátja, *Anders Zorn*-nak protektora volt óriási érdeklődéssel szemlélte a kiállítást és a *L'art et les Artiste* című lapjában egy külön számot ad ki Sternberg ismertetésére. *Le Rire* és *Fantasio* lapok munkatársul kérték fel a művészt, egy másik kiadó 20 színes rézkarcot kért tőle *Baudelaire* munkáihoz. Igen szépen kiállított kiállítási jegyzéke nemcsak a képek katalógusa és 8—10 reprodukciót tartalmaz, hanem *Warnod*, *Ivan Noé*, *Paul Reboux* stb. cikkei is.

A rajzok közt ismerősökre is találunk, a *Habimah* héber színészeinek pompás figuráit, *Patai Kabbalájához*, illetve annak hatása alatt készült lapokat, amiket több kritikusa külön is kiemel, a groteszk önarcképet („Az álomfaló“), az élettől vibráló morfinistát, a kétségbeejtő szépségű „*Morbidez*“-t. Sorozatokat, amik megútáltatják az emberiséget, sorozatokat, amik felmagasztalják az emberiséget szemünkben.

És mindezt tollhegygel és ceruzahegygel.

A nagyváradi kis zsidó fiú, 1918—1924 budapesti nyomorúságain keresztül eljutott Párisba és nem fult az idegen tengerbe. Akit a magyar művészetek ellenőrei és vezérei (akiknek figyelme többször is felhívatott) mocsárban hagytak, s aki csak nehezen tudta onnan lábát kihúzni, Párisban az elsők közé szökkent és ime, minden párisi lap a „jeune artiste Hongrois“-nak írja. Igaz, hogy a budapesti Szépművészeti főiskolába csak *Rudnay* személyes beavatkozására vették fel, de sikeresen eltanácsolták onnan. Így lett belőle „fiatal magyar művész“, akit *Foujita* és *Van Dogen* mellett emlegetnek. A zsidó dac és valami démoni tehetség még le tudja küzdeni a magyar közönyt.

Edmond Fleg: Ábrahám látomása

„A csillagok jelei és a hold jele és a nap jele Isten kezében vannak.“ Szentírás.

*Ur Kazdim vízbő síkján Ábrahám
nem messze népétől nyugvóra tért,
s ekkor új csillag tünt az égre, lám.
A pásztor így szólítá meg a fényt:*

„Csillag-bárány,
Istar, — kihez atyám
és anyám,
földet csókolván,

könyörgött hajdanán,
Isten vagy?"

Amde hirtelen
Istar eltűnt az éjjelen.

Az égen im új hold lett látható.
s a pásztor így szólt hozzá: „Csillogó
kecske,
fényes a teste,
Szin, kitől a szűzek serege,
a város hét tornyán énekelve,
erőt, termékenységet esde,
Isten vagy?"

A dombon azonban
Szin eltűnt nyomban.

Az égre im ismét feljött a nap,
s a pásztor ily szókra fakadt:
„Bika, gyapjad szűz fényben ég,
Shémésh, kinek hívjuk nevét,
midőn az ég
ormáról szarvad űzi szét
a démonoknak seregét,
Isten vagy?"

Am Shémésh arany
bölcsőjén meghalt csakhamar.

A pásztor szava megremeg:
„Ki meghal, Isten hogy lehet?

Bika, kecske és bárányseregek,
ha jöttök és mentek,
talán egy pásztor az égre terel ki
legelni,
hol virágok égnek
és füve az éjnek,
s a nap, mezején az évi növények?

S ki pásztor az égbolt felett,
kedvére az hogyan lehet,
hogy nékem adjon jeleket,
s ha lelkem erre hallgatott,
akár az égi állatok,
a törvényosztó pásztorbot
nyomán nyugton mehet?"

S a pásztor ime megláthatta őt,
az égi állatokon örködött,
s imádta a Mindenhatót.

S a Mindenható szólt:
„Hagyd el apádat
és anyádat,
haladj előre, ne nézz égi jelt,
hordozd az én világosságom:
Az égi Isten benned földre szálljon.“

S a pásztor nem néz többé égi jelt,
s a Mindenható útján útra kelt.

Franciából fordította:
Gerő G. László.

Káldor Ervin: A mester

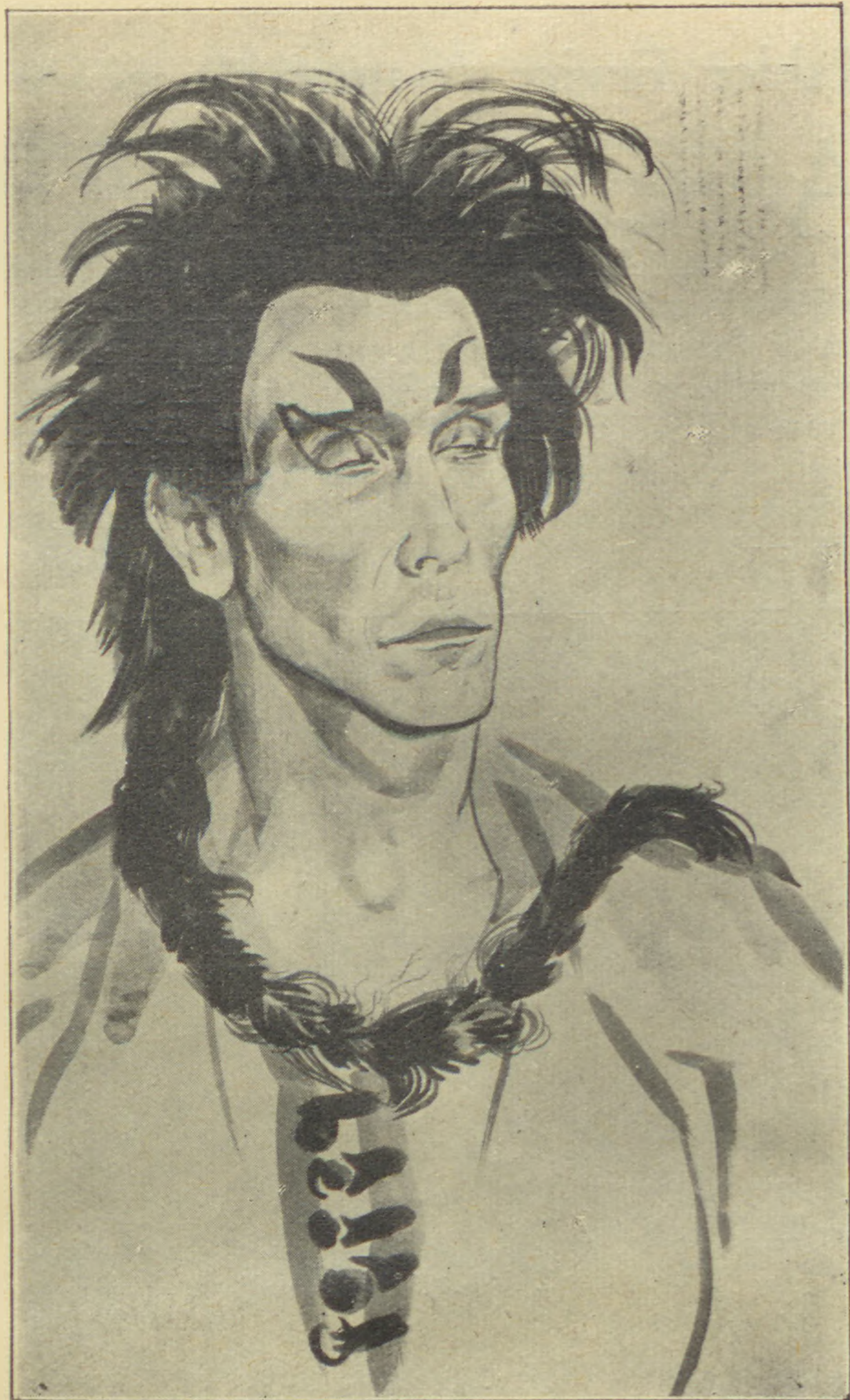
A sziklatömlőc fojtó levegőjében szaggatott lélegzetvételek hallatszanak. Két rab keresi menedékét Álomországban a kínzó valóság elől s a zord kőfalak úgy hajolnak föléjük, mintha agyon akarnák nyomni őket. Rémes és nyomasztó sötétség honol mindenütt, csak a folyosón surran végig néhány merész fénysáv. Virrad. Odafönt élesednek az árnyak, ébrednek az alacsony kis szentföldi házak lakói s újra löveli tikkasztó sugarait a nap, de a börtön homálya alig enyhül.

Szines-Sternberg Miklós (Páris): Kiáltás.
Megvette a francia állam a Luxembourg-Múzeum számára.
Le Crie. Achetée pour la Musée Luxembourg.

Az egyik rab megmozdult. Lassan fölemelkedik, körülnéz és révedező tekintete a társára esik. Nézi szeretettel, csodálattal s egyben oly szánameggel azt a szenvedésekkel teleírt, megkínzott arcot, az egykor daliás testet, melynek most csupán némelykori emelkedése jelzi, hogy még benne él a lélek. Nézi egyre Izrael világosságát, Rabbi Akibát, kit még ide is elkísért. Igen, még a börtön fenekére is követte a Mestert hűséges tanítványa, a gerasabeli Józsuá, hogyha mással nem is, legalább egy-két szolgálattal segítsen rajta.

Szokásos reggeli útjára indul a tanítvány. Kezében a korsóval vízért megy. Kicsiny a korsó, de a kegyetlen börtönfelügyelő még ezt is csupán fé-

Szines-Sternberg Miklós (Páris): Japán színész.
Acteur Japonais.

lig tölti meg. Amint felér, kinyitja szemeit s mélyen magába szívja a levegőt. Nem bir betelni a világossággal és a tiszta levegővel. Aztán körül néz a börtönfelügyelőért. Az nincs sehol. De néhány lépésnyire ott a ciszterna, benne az Élet, a víz, mely enyhet ad lent a forró börtönben, hol félig elalélt rabok kiszáradt torokkal, elégett testtel nyögik: „Vizet!”

Oh, ha csak egyszer telemeríthetné korsóját, hogy a Mesternek ne kelljen annyit szenvednie a szomszúságtól. S Józua odarohan a ciszternához, mélyen megmeríti benne a korsót s indulna visszafelé. De most ott áll előtte a vad, szikrázószemű római katona és durván rárivall:

— Gaz héber! Nektek nem elég a víz, amit az én kegyes helytartóm engedélyezett?! Nem elég, hogy nem veszítenek éhen-szomjan? De nektek lopnotok kell! Hát ha víz kell, ne, itt a vized!

Azzal kirántja Józua kezéből a korsót, s kiönti a vizet a földre; közben egyre üti Józsuát. De az nem is érzi. Az csak egyet érez, csak egyet lát: a katona a vizet, a Mester vizét a földre önti. S a szomjas, kiszikkadt föld issza, előbb még sá-

ros a helye, utóbb már fölszáradt s a víz eltűnt. A korsó üres, csak a fenekén csillog még néhány csepp. S a tanítvány félig kábultan, a római katonától taszítva, bukdácsol lefelé a lépcsőkön.

A Mester ezalatt otthon jár a gileádi réteken. Ismét Kalba Sabua pásztora, megint ott legelteti nyáját a balzsamos palesztinai tavaszban, az ősi rögökön, a végtelenbe induló felhők alatt. Csilingelő kacagással bájos lányka szalad feléje: a menyasszonya. S a pásztor kitárt karokkal megy elébe, de sötétebb lesz... egyre sötétebb... a Mester fölébred.

A virágos mező, az édes lányka, mindenminden csak álom volt. A való: a börtön, a fojtó levegő, a sziklafalak, a római katonák durvasága, Rufus helytartó megismétlődő kínvallatásai. Virágillat helyett a börtön bűze, menyasszonyának kacagása helyett a római őrszítái.

Kintről akadozó léptek közelítenek és véresen, kábultan tántorog be a tanítvány:

— Mester, ma nem lesz vizünk! A római pri-bék kiöntötte. Nem maradt több, csak ez a pár csepp, ime, csillapítsd vele szomjadat.

Most fölemelkedik a Mester, karjait előretárja és szemében kigyúl a régi láng, miközben kiszáradt torokkal hörgi:

— Ne a számnak add, nem, de a kezemre önts, hogy elvégezhessem a reggeli imát!

HENRY BERGSON ÜKAPJA A LENGYELZSIDÓK ROTHSCHILDJA.

Nachum Sokolow érdekes monografiát közöl a „Hajnt” jubileumi könyvében Reb Semuel Zbitkover, Lengyelország Rothschildjáról, akinek fia, a híres Berek Sonnenberg, a Bergsonok őse, a Nobel-díjas párisi filozófus nagyapja. A „Bergson alias Sonnenberg” nevet nem kell a világhírű tudósnek restelnie. Mert nagyapja a lengyel zsidóságnak nábobi jótevője volt, ükapja pedig, akit zbitki szülőhelye után Zbitkover-nek neveztek, már 1794-ben nagy dolgokat művelt. Az oroszok 1794 november 4-én halálos csapást mértek a lengyel felkelőkre, megsemmisítették Kosciuszko seregét és a vele Berek Josselevicz zsidó ezredes vezetése alatt hőiesen harcoló zsidó csapatokat is. A kozákok iszonyú vérengzést vittek véghez. A varsói zsidó negyed a teljes megsemmisülés fenyegette. Ekkor Reb Semuel Zbitkover kihirdette a kozákok között, hogy a város zsidó lakosságát pénzzel váltja meg. Nagybefolyású ember volt, az orosz kormány hadiszállítója, akinek a szavában megbiztak. A kozákok konkrét javaslatot kértek az udvari zsidótól. Erre Reb Semuel Zbitkover kihirdette, hogy minden élő zsidóért, akit a házába visznek, három arany rubelt fizet és minden megölt zsidóért, akit saját költségén akar eltemettetni, egy ezüst rubelt fizet.

A kozákok erre nagy buzgósággal kezdték beszállítani az élő zsidókat. Naponta százával hozták őket és Reb Semuel egy egész zsák aranyat osztogatott ki. A másik ajánlatra azonban, a megölt zsidóért járó ezüst rubelre a kozákok nem tartottak igényt, mert sokkal jobb üzletnek tartották az élő zsidókat szállítani a három aranyért, sem-hogy éljenek az orosz generális által erre a napra kiadott szabad rablás és szabad gyilkolás jogával. Sőt soha nem örködtek úgy kozákok zsidónak életbiztonsága fölött, mint ezen a napon.

Balalajka-zene

Nagy plakátok hirdetik egyik szlovenszkói városban: „Ma a balalajka-zenészek koncertje“. Elhatározom a koncert meghallgatását. Minden hely elfoglalva. Zsúfoltan telt ház. A pódiumon helyezkedtek el a zenészek. Egy bánatos hölgy a zongoránál, a férfiak furcsa szerkezetű hangszereikkel köralakban a hölgy körül. Nemzeti viseletben jelentek meg. Magasan csukott piros muzsik-blúzok, melyeknek ujjai gazdag hímzéssel vannak díszítve. Lábaikon magas-szárú, kitűnő orosz csizma. És most játszani kezdenek, először halkán. A hangok sírnak. Szemeim előtt elvonul a nagy, végtelen és egyhangú, határtalan orosz síkság... Amilyen végtelen az orosz pusztá, oly mély melankólikusak ezek a dalok. Melódiájuk belehasít a legkeményebb szívekbe: majd erős és vad kitörésbe megy át, ami a fortisszimót is túlszárnyalja és végül rövid karakterisztikus pianóban csendül el. Azután énekelni kezdenek. A nagy koncert hallgatói nem értik ezeket a szavakat és mégis mily óriási a hatás. Minden szem az énekesekre tapad és valóságos tapsorkán töri át a kitűnő akusztikájú termet, midőn a dalt befejezik. Az orosz balalajka-művészeket percekig tombolva ünneplik.

De bennem hirtelen különös érzelmek fakadtak. Ismét játszani kezdenek. És most már nem látom többé az értelmes, jámbor orosz parasztot, a messze orosz pusztákon. Szemeim előtt: Vrangel, Koltsak és Petljura hirhedt katonái vonulnak el. Rongyos, gyűrött és véres egyenruhákban, arcukon vad tűz ég. Kezükből fegyver és ezeken véres szuronyok... így rohannak végig a kis ukrainai zsidó város szegényes utcáin. Megrohanják az öreg tehetetlen zsidókat, a vézna, gyenge asszonyokat és ártatlan gyermekeket. Egy másik gyilkos horda a zsinagógába tör és középkori inkvizíciós borzalommal öli le az oda menekült és elrejtőzött szerencsétlen zsidókat. A zsinagóga vágóhíd lett. A padló ázik a vértől és épolypiros, mint a balalajka-zenészek blúzai, kik ott a pódiumon ontják a szebbnél-szebb melankólikus, szívettépő orosz dalokat.

És tudom: tik, kik ezen a pódiumon énekeltek, katonák voltak: a Vrangel, Koltsak és Petljura tömegmészárló generálisok katonái. Emigránsok vagytok, kik most a hazátlan hazátok szép dalai-val keresitek meg a napi kenyeret. És egy fájdalmas kérdés fojtogatja torkomat: Ki mosta le a közületek kezeiről a zsidó vért, mielőtt az orosz határt elhagyni kényszerült? Mennyi sok zsidó gyermek jutott árvaságra miattatok? Borzalom fog el. Ti nagy művészek: közönséges gyilkosok vagytok! Ugy szeretném ezt a koncert élvezőinek külön-külön elmondani. De aztán eszembe jut az édesanyám és az ő jó tanácsa, hogy nem szabad általánosítani. Talán egy sem vett részt e művészek közül azokban a borzalmas zsidó mészár-

Szines-Sternberg Miklós (Páris): „A Gólem“ bolondja.
Habima.

Four moyenageux du Golem. (Theatre Habimah.)

lásokban? A fehér hadseregnek, talán mégsem volt minden katonája pogrom-gyilkos? Talán ártatlannok ezek a játékosok azokban a kegyetlenségekben? Talán... csak talán!...

És ez a vádló „talán“ nem hagyja el ajkammat. Ideges vagyok és beteg... lelki beteg; testvércimet sajnálom... Szomorúan és szédülten hagyom el a termet...
Liebermann Jenő.

ZSIDÓ BÉKESZÖVETSÉG

alakult Berlinben a világbéke előmozdítására. Einstein, Baeck főrabbi, Karesky híközségi elnök, Oscar Wassermann stb. fejtették ki a szövetség céljait, amely az evangélikus „Weltbund für internationale Freundschaftsarbeit der Kirchen“ és a „Friedensbund deutscher Katoliken“ kezdeményezésére jön létre és az összes felekezetek békeszövetségének megalakítására törekszik. A „világszövetség“ élén európai, amerikai érsekek állnak és részt vesznek benne a legnagyobb német zsidó szervezetek, az anticionista Centralverein és a Cionista Szervezet, a hitközségek szövetsége és a rabbik és tanítók egyesületei. Már most csak az szükséges, hogy a világbékét előmozdítani akaró világszövetség zsidó testületei egymás közt is megteremtsék a külön házi békét és ne törjön ki háborúskodás a világbékeszövetségben elfoglalandó valamelyik pozíció körül.

Mohácsi Jenő: Ossip Dymov „Szomorúságának énekese”

Ossip Dymov: egyik régi berlini élményem. 1911 táján együtt ültem vele néhány estén az óriások kávéházában, a Café des Westens-ben. Szerény, feketehajú fiatalember volt, de nagy irigységgel néztük. Max Reinhardt akkor készült a „Kincsásók” című mozgalmas, megrendítő gettó-komédiájára. Abban az időben még ismeretlen fogalom volt előttünk a jiddis-irodalom. El sem tudtuk képzelni, hogy Ossip Dymov, a sikeres orosz író, akinek „Nju” című tragikomédiáját Reinhardt nagy sikerrel játszotta Berlinben és Középeurópának minden, a német színészet iránt fogékony városában (úgy emlékszem, hogy Budapesten is) most hirtelen átvedlett egy semmibe sem vett, külön nyelvnek sem tekintett nyelv írójává és Salom Asch-al együtt a gettó problémáival akar bajlódni. (Mit tudtunk mi akkor Jicchok Lejb Perez-ről és a jiddis-irodalom többi nagy költőjéről! Morris Rosenfeld, aztán vége.)

A „Kincsásók” premierjére is emlékszem, a komoran furcsa temetői hangulatokra a Deutsches Theater színpadán, a játék naturalisztikus stílusára, a félsikerre, melynek eredményeként alig néhányszor adták a darabot. Valahogy nem lett volna szabad oly realisztikusan megjátszani, mint az orosz darabokat, Gorkij „Éjjeli menedékhely”-ét, meg a többit.

Dymov darabjainak stílusát csak újabban ta-

lálták meg, az ekszpresszionizmus vívmányainak felhasználásával. A híres vilnai színtársulaté az érdem, hogy tökéletes színpadi életté teljesítette a több mint realisztikus jiddis drámaíróknak, Pereznek, Anskinak, Dymovnak elképzeléseit. A vilnaiak nem vendégszerepeltek Magyarországon, nem tudom, mi akadályozta meg őket abban, hogy bemutassák nálunk tökéletes művészetüket. Talán ugyanaz az erő, mely visszatartotta határainktól a Habimát is. A gátló intézkedések kárát a budapesti színházi publikum vallotta, mely a külföldi színházak stílustörekvéseit mindig csak másod- vagy harmadkézből ismeri meg.

*

Végtelenül hálásak vagyunk Janovics Jenőnek és cluji (kolozsvári) Magyar Színházának, mely négynapos igen sikeres budapesti vendéjátéka első estéjén Ossyp Dymov „Szomorúságának énekese” című tragikomédiáját mutatta be nekünk művészi izgalmakban gazdag előadásában. A kolozsváriak színpadán és játékán elgyönyörködve, végre lehet éreztük annak a modern áramlatnak, mely a külföld színpadi rendezéseit a művészet mindig új meg új tájaiba röpti.

Joske, a kis lengyel város gettójának hegedőse, szerelmes Sajneba, aki kegyelemkenyéren él gazdag asszonyrokonánál és e nő fiának, a piperkőc Szimjoncsiknak karjaiba szédül. Joske feleségül akarja venni a bűnbeesett Sajnét, szegény a szegényt. De ime, Joske főnyereményt csinál a lutrin, a pénzt odaadja Sajnének, akit most már szívesen venne el maga Simjoncsik is, a városból éppen hazatért és mással jegyben járó csábító. Sajne, aki most Joske jóvoltából gazdag, elfordulni látszik jótévőjétől, akit sohasem szeretett. A csupaszív Joskét megrohanják a város szegényei, nyomorukon megesik a maga is nyomorult hegedős szíve, mindenét odaadja a szűkölködőknek, bundáját, ruháját, óráját, még az utolsó ingét is lehúzza magáról. Joske megőrül, megölte lelkét az emberek szíveinek lomhasága — Die Trägheit des Herzens, így formulázta meg ezt Jakob Wassermann —, Joske lesz a város bolondja.

Ossip Dymovnak ez a színpadra formált gettóballadája tele van megrendítő költői epizódokkal. A zsidó népies típusoknak, Tyúkasszonynak, Vízhordónak, Házasságközvetítőnek realitásából a költészet legcsodálatosabb virága fakad. A szívét kitaró, de alapjában mégis szégyenlős költő groteszkségbe öltözteti érzéseit.

*

A kolozsváriak maguk hirdetik, hogy előadásukban a vilnaiak nyomába léptek. A ragyogóan színes ekszpresszionisztikus díszlet, az alakok zseniális kosztümjei és maszkjai rokonságban vannak mindazzal, melyet a vilnaiak kitaláltak. Mindez

Jelenet Ossyp Dymov „Szomorúságának énekese” című színművéből.

*Vízholdó.
Ossyp Dymov színművéből.*

*Dr. Janovics Jenő.
A Kolozsvári Színház igazgatója.*

*Joske.
„Szomorúságának énekese.”*

azonban nem von le semmit Imre Sándor főrendező és a ragyogó színészgárda érdeméből. Micsoda diszciplína honol a magyar színészet eme fáradhatatlan apostolainál, micsoda önmehtagadás kellett ahhoz, hogy az egészen más játéktílushoz szokott művészek beleéljék magukat e különös darab és e különös előadás atmoszférájába!

A cluji együttes stilizáltságában mintaszerű volt és játéka gazdag megrendítő mozzanatokban. (A mellettem ülő Kosztolányi Dezsővel egyik ámulatból a másikba estünk.) Alig egy-két zsidó színész volt közöttük, de alakításaik, valláskülönbség

nélkül, a zsidó folklóre remekei. Hoykó Ferenc Joskeja, Izsáky Margit Sajneja, Laczkó Aranka Tyúkasszonya, Kemény László Berleje, Marsi Giza, Mészáros Béla, Mihályffy Lajos, Miklóssy Margit, Balázs Samu: mind-mind nagyszerű volt. Nem felejtkezhetem meg Szabó Imre jó fordításáról sem.

Janovics Jenő társulata felejthetetlen élménnyel gazdagított bennünket, színházi dolgokban annyira kétkedő budapestieket. És csak még nagyobb vágyakozásunkat keltette a vilnaiak és a Habima után.

Jelenet a Kolozsvári Magyar Színház budapesti előadásából.

Katona Gyula: Emlékezés Baracs Károlyról. — Mozaikok —

Nemesebb, önzetlenebb, ideálisabb és igazabb szív kevés dobogott a földtekén. Olyan embertypus volt, kinek nagyságát a mai ember mértékével fölbecsülni alig lehet. Élete prófétai küldetés, példaadó munkássága áldás, halála és temetése apotheózis volt. Egy nemes veretű ember, kivételes egyéniség varázslatos alakja szállt vele sírba. Gyászszertartása glorifikációvá magasztosult. Itt nem kellett tartani attól, hogy az elparentáló szavaknak a kritikát elnyomó részvét ad pillanatnyilag jogcímet.

Midőn e sorokat írom, derűs, jóságos szemei szemeimre tapadnak, mint azokban a boldog időkben, midőn még közöttünk, előttünk járt, mint zászlótartó vezér és bölcseségével, lelkesedése tüzevel irányította a zsidó közösség hajójának kormánykerekeit. Boldogok vagyunk, kik e műalkotásnak bárha csak parányi alkatrészei, csavarjai lehettünk.

Amit az alábbiakban róla, az ő lényéről, alkotásairól, jellemzéséről írok — bár csak töredékes mozaikok — vázlatosan, de élethűen tükrözik vissza nagyságát, egyéniségének nemes vonásait.

Elnöki szereplése.

Mint választási elnöknek, annak idején nekem jutott az a szerencsés feladat, őt elnöki állásába beiktatni, oly időben, amikor ez nem annyira külső dísz és kitüntetés, mint inkább az önmegtagadásig menő áldozatkészségen felül kockázatot, sőt életveszedelmet jelentett viselőjének. A háború és következményei tönkretették a zsidó közeposztályt, mely anyagi leromlottságában a zsidó közületekkel szemben tartozó legelemibb kötelezettségének sem tudott eleget tenni. Emellett a valláserkölc fékei is meglazultak, a gyáva hitehagyottak táborába, kik vallásukat saját kényelmük szerint korrigálták, hihetetlenül megnövekedett. Mindenki megnyugtató érzés, a felkorbácsolt idegek lecsillapítása után sóvárgott. Baracs Károly melegen érző lelke átlátta a veszély nagyságát; mikor megsejtette, hogy „Hannibal ante portas” és — elhivatottságát felismerve — vállalkozott súlyos kötelezettségek, életbevágó fontos feladatok teljesítésére. Az ő mérnöki zsenijének teremtménye új világot gyújtott ki a lelkekben.

Célkitűzései.

Mint szakavatott vasutépítő, első feladatának — mely egyúttal a legnehezebb volt — a fixpontok kitűzését tartotta. Programbeszéde célok kitűzése volt. Elsősorban új élettellel telített lényegbeli tartalmat akart adni a zsidó közület eddigi egyoldalú és kizárólagos keretevékenységének, amidőn hangyaszorgalommal új alapszabályokat, ügyrendeket alkotott. Pénzügyi téren az ijesztő képet hamarosan felismerve, az adózás egyenlőtlenségeit kiküszöbölte és reformálta az állami adókataszter

figyelembevételével. Ezt a példaadást az összes hitközségek követhetnék.

Lajstromos választás.

A tárgyalási teremben a személyeskedés kapcsolásával oly atmoszférát teremtett, hogy minden vita — a felszólalások nívója és a tárgyalási mód tekintetében — iskolapéldául szolgálhat bármely közület számára. Emellett nagyvonalú, koncepcionális terveinek végrehajtása előtt — a közmelegnyugvás érdekében — szinte provokálta az előzetes bírálatot. Azt az elvet vallotta, hogy fontosabb célkitűzések nem nélkülözhetik a jogos kritikát. A hitközség alapszabályait is úgy alkotta meg (belga lajstromos rendszer), hogy a képviselőiben az ellenzék térfoglalása intézményesen biztosíttassék.

Női választójog.

Megértette a korszellemet, amidőn a nőknek aktív és passzív választójogát az új alapszabályokban életre hívta. Nem volt ez eleinte könnyű feladat. Akik megértés nélkül haladtak el az új eszme mellett, vagy ellenséges indulattal akadályokat akartak útjába gördíteni, azokat, mint tanító tanítványait — ha kellett egyénenként is — igyekezett megdönthetlen érveivel leszerelni és megnyerni az eszmének, mely az ő modern gondolatvilága körében sarjadt ki; úgyhogy ez nem-sokára az egész közösségben domináló gondolatává válván, megnyilhatott a budai zsidó nők előtt a hitközség képviselőtestületének addig elzárt sorompója.

Rabbik közjogi helyzete.

Az ő eszméjének gyümölcse az a bensőséges és szeretetteljes kapcsolat, mely a hitközség vezetősége és főpapjai között fennáll. A rabbik közjogi állását a régi keretből kiemelte és a papi tekintélyt megszilárdította. Mi budaiak már régen biztosítottuk közigazgatási szervezeteink vezetésében (előljáróság, választmány, szakosztály) rabbijainknak a megillető helyeket és jogokat, amidőn az országos szervezet ezt a kérdést — mint Eris almáját — az ország hitközségeinek programjául napirendre tűzte.

Pro Palesztina.

Mennyire tudott lelkesedni minden nemes zsidó ügyért, melynek igazságában való hite szíve mélyén lobogva élt. Az igaz meggyőződés volt fő hajtóereje minden tétének, ez adott szárnyakat elgondolásában minden nemes ügynek. Mint ilyen, a palesztinai munka támogatása, a „Pro Palesztina” szövetség eszméjének fölvetése, kezdeményezése kizárólag az ő érdeme. Javaslatára a budai hitközség volt az első, melynek képviselőtestülete Patai József szentföldi útjáról tartott budai beszámolójának hatása alatt már 1926-ban egyhangulag elhatározta a palesztinai munka intéz-

ményes támogatását és azóta is évenként nagyobb összeget irányoz elő költségvetésében e szent célra, amelyet ezenkívül *templomi adományok* felajánlásával is előmozdítanak. Fáradhatatlanul igyekezett a támogatás eszméjének a legkiválóbb közéleti férfiakat is megnyerni és a szövetség vezérkarában a magyar zsidóság szellemi nagyságait tömöríteni. A szövetség ülésein tartott elnöki megnyitói és alkalmi beszédei az ékesszólás remekei voltak.

Numerus clausus.

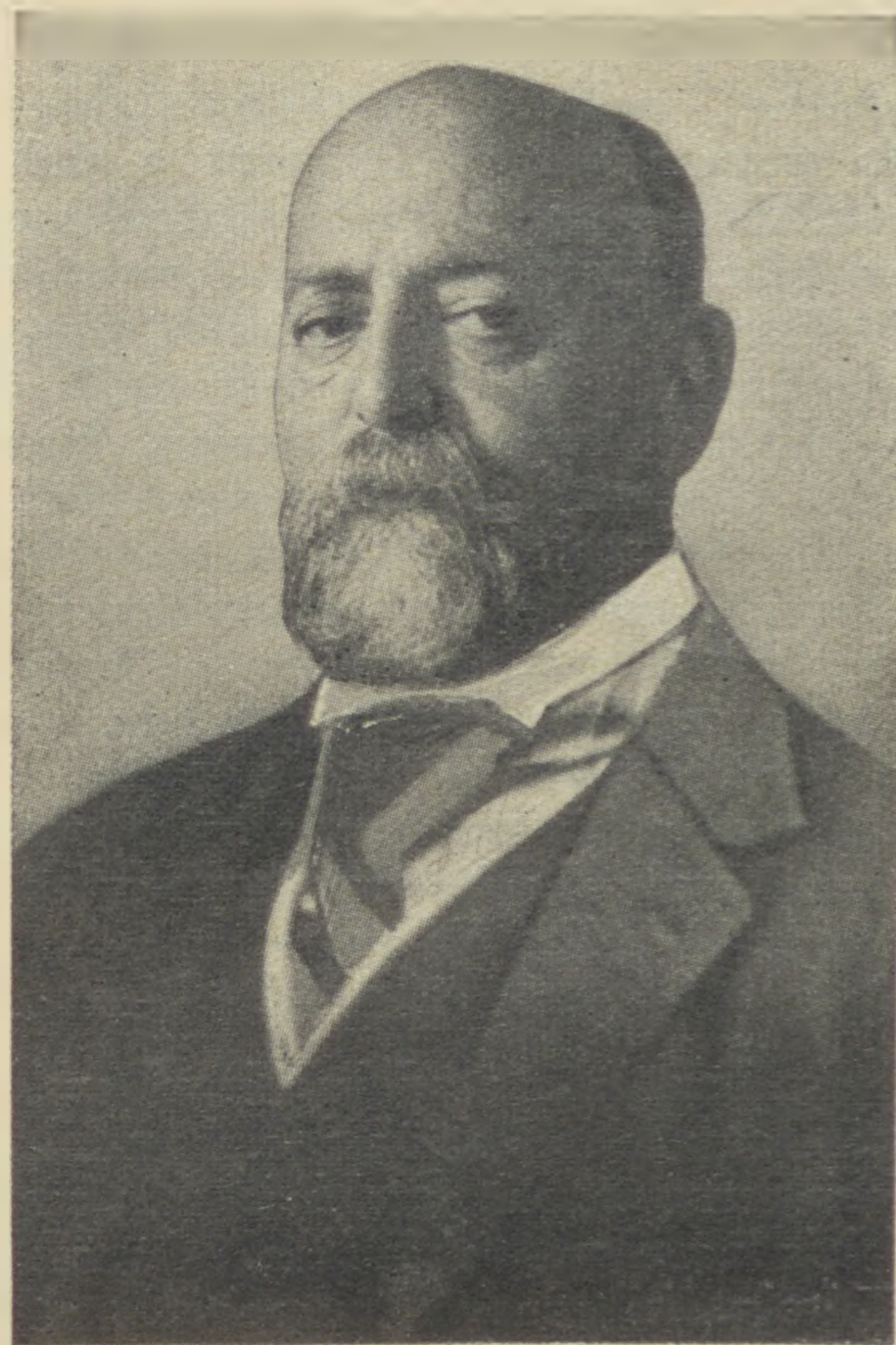
A magyar zsidóság egyetemes érdekei közül az ifjúság ügyét tartotta a legfontosabb kérdésnek. Különösen a „*numerus clausus*” áldozatainak mártír-sorsa és szellemi törekvései iránt viseltett a legmelegebb érdeklődéssel. Amellett, hogy a maga részéről is állandóan bőkezű adományaival támogatta az ifjakat, erkölcsi és anyagi érdekükben, előkelő külföldi ismerőseit számtalan esetben megmozgatta. Ha egyik-másik, külföldön pályadíjat nyert ifjú kiváló sikeréről referáltam, arca mint egy jóságos atyáé, ragyogott az őszinte örömtől. Benne az ifjúság legnagyobb mecénását, mentorát siratja. Nagy része volt abban, hogy a szegénysorsú műegyetemi hallgatók számára, amidőn őket évekkel ezelőtt véres fejjel üldözték ki a Műegyetemről — 24 órán belül — a budai oldalon, meleg otthon, „*menza*” létesült. *Legелеmibb kötelességünk*, — mondotta, — *hogy küzdő ifjúságunkkal, a zsidó jövő szellemi generációjával megosszuk emberi méltóságuk megaláztatásának fájdalmait.*

A „Mult és Jövő” politikai hetilapjának betiltása.

Mikor 1923 márciusában a belügyminiszter a magyar zsidóság jogaiért legbátrabban és legnyilattabban küzdő „*Mult és Jövő*” politikai hetilapjának megjelenését betiltotta, Baracs Károly azonnal összehívta a hitközség vezetőségét, hogy az egész felekezetet ért súlyos sérelem orvoslása érdekében lépéseket tegyenek; felirattal fordult a kormányhoz, kiemelve a „*Mult és Jövő*” nagy kulturális érdemeit és a felekezet szempontjából való nélkülözhetetlenségét. Egyben felszólította körlevélben valamennyi hitközséget, hogy hasonló feliratokkal forduljanak a kormányhoz. Az akkori atmoszférában azonban az összes hitközségek ezirányú mozgalmak sem járhatott a kellő eredménnyel.

Orthodoxiával való kapcsolat.

Baracs Károly főtörekvése volt az egész magyar zsidóságot egy nagy átfogó cél szolgálatában, közös platformon egyesíteni. Hirdette, hogy a magyar zsidóságnak egységbe kell tömörülnie, ha helyét meg akarja állni. Felismerte, hogy az orthodoxiával bizonyos kérdésekben a kooperációt csakis a neológ és orthodox szervezetek közti békés harmónia biztosíthatja. Igyekezett ezt az elgondolást a köztudatba impregnálni. Ennek fentartása

Baracs Károly.

érdekében a maga részéről mindent latba vetett. Az orthodoxia vezetőjével ismételtén folytatott tárgyalásokat a béke és egyetértés ápolása érdekében és minden fölmerült kérdésben igyekezett — a kölcsönös érdekek szemmel tartásával — harmonikus megállapodásokat, békés megegyezéseket létesíteni.

Vallásossága.

Baracs Károly nemes lelkében érezte, hogy a nemesi származás súlyos kötelezettséget jelent az utód számára. Méltó és hűséges akart lenni történelmi múltú papi őseihez, egész életében azok hitében és szellemében alkotott és cselekedett. Új zsidó iskola létesítésével törekedett a jövő zsidó nemzedék vallásos életének, kultúrájának megszilárdítására. És keresztül vitte, hogy *sem a hitoktatásért, sem az elemi iskolákban való tanításért az érdekelt szülők tandíjat ne fizessenek. A hitközségnek — mint mondá — nem lehet feladata, hogy a zsidó kultúra vámszedője legyen.* Ő maga nemcsak szívében volt hithű, hanem a templomokat is szorgalmasan látogatta. A nagy ünnepeken az első közt volt, ki az istentiszteleten megjelent és mint utolsó távozott, hogy a funkcionáriusoknak az ő sajátos szeretetreméltóságával, ragyogó tekintetével fejezze ki elismerését és háláját.

Felnőttek oktatása.

Mint a nagy Löw Lipót ivadéka, korán felismerte annak igazságát, hogy a művelt zsidóságot be kell kapcsolni a zsidó művelődésbe. Gondoskodni kell nemcsak a gyermekek, hanem *a felnőttek lelki gondozásáról is.* E célra hívta életre hat évvel ezelőtt *a felnőttek oktatására szolgáló*

tanfolyamokat, melyeken évről-évre tudós főpapok és szemináriumi professzorok a zsoltárokból, prófétákból és egyéb szent tanokból tartanak az eredeti héber szöveg fordításával ismertető előadásokat. Ezen előadásokon tanultuk meg, hogy a zsidóság gazdag tárházaiban mily óriási értékű szellemi kincsek őriztetnek. Mennyi klasszikus poézis árad ki a zsoltárokból, mennyi lelki szépség, filozófiai bölcsesség a próféták szelleméből és mennyi muzsika cseng az ősi héber nyelvből. Felejthetetlen hétfői esték, amidőn a legnagyobb szellemi gyönyörűséggel „conticuere omnes, intenteque ora tenebant” módjára még együtt mélyedhettünk el a szent könyvekben, a bölcs tanításokban. Baracs Károllyal, ki a tanfolyamoknak egyik legszorgalmasabb hallgatója volt.

Szerénysége.

Képviselőtestületünk néhány évvel ezelőtt elhatározta, hogy lelépő elnökének, hervadhatatlan érdemeinek elismerésül, arcképét megfesteti. A megvalósítás azonban nehézségbe ütközött, mert Baracs Károly, ki minden ünnepeltetés elől szerényen kitért, semmi módon sem volt arra megnyerhető, hogy a festőművésznek „üljön”. Éppen e kérés megtagadása alkalmát használta fel a művész arra, hogy a képzőművészeti problémákról hosszabb eszmecsere folytatva, alapos megfigyeléseket tegyen és ennek alapján, a jellegzetes arcvonásokat emlékezetébe vesse. E tanulmány segítségével volt csak lehetséges, hogy a művész igazán ihletett lélekkel és mesteri ecsettel hű hasonmású képet alkothasson. Képleplezés ellen persze Baracs Károly szerénysége tiltakozott, azért csak csendben díszíttethettük üléstermünket a képpel.

Műveltsége.

Mint számos előkelő vasut részvénytársaság nagytekintélyű műszaki vezéregyénisége, kiváló mérnöki szakképzettséggel rendelkezett. Hivatalos működésében kifejtett sikerekben gazdag munkásságához korszakalkotó eredmények fűződnek. Vasutügyi kongresszusokon, mint hazánk egyik legkiválóbb szakértője vett részt és mint mérnök, nevét az ország határán túl is elismertté tette. Vezető állásban, „bokros teendői között, úgyszólván minden nap tudott szentelni időt az általános ismeretekben, tudományban, a klasszikus szellemi alkotásokban való búvárkodásra. Lakásában csodás gazdagságú könyvgyűjtemény volt felhalmozva. Könyveit diákéveitől kezdve gyűjtögette. Minden forrásművet megtalált nemcsak a maga, de a tudomány legkülönbözőbb területén működő tudós barátai számára is saját könyvtárában, melynek labirintusaiban annyira otthonos volt, hogy még a sötétségben is képes volt eligazodni, ha egy kötetet akart előkeresni. Goethe volt eszményképe, ő volt a nagy mesternek a külföldön is elismert egyik legalaposabb ismerője, de szellemesen idézte az összes klasszikusokat, nagyértékű megnyilatkozásaiban.

Puritánsága.

Lelkének tiszta önzetlenségéről, puritán jellemzilárdságáról a köztudatban legendák vannak elterjedve. Szinte szállóigévé magasztosult a Baracs Károly-i puritanizmus. Mezey Ferenc, a megdicsőült nagy barátja, évekkel ezelőtt az egyik községkerületi ülésben így nyilatkozott róla: „Néztem a zsidó közéleti férfiakat az egész magyar Izraelben, de eddig még nem sikerült fölfedeznem olyan férfiút, aki — bár előkelő szerepet tölt be a társadalomban — a zsidóság ügyét oly önzetlenül, hivatottsággal és rendíthetetlen igazságérzettel hordta volna szívében, mint Baracs Károly.”

Az a jóságos készség, mellyel úgy a közönségnek, mint egyes embertársainak is mindenkor — egyéniségének ritka bájával — rendelkezésre állott, a mesével határos. Csak egy ízben tagadta meg kérésem teljesítését, amidőn a zsidó főrendiházi tagválasztást megelőzőleg a vidéki hitközségek vezetőivel, a választási elektorokkal Budán értekezletet tartottunk. Az előadói teendőikkel csekélységemet tisztelték meg. Jelöltünk a szege-diek világhírű tudós főabbija, Löw Immánuel volt, az ő érdekében agitáltunk. Legtermészetesebbnek véltem információért Baracs Károlyhoz fordulni. Ezúttal azonban először válasza mereven elutasító volt. Inkompatibilisnek tartotta, hogy közeli rokonáról, nagybátyjáról agitációs célra információt adjon.

„Schönggeist“ volt, ami még halála órájában is megnyilatkozott benne; amidőn arra kérte családtagjait, hogy ha sajkája a tulsó partra ér, hangos zokogással ne zavarják a szanatórium többi betegeinek nyugalma. Utolsó szava, melyből az isteni végzés alázatos fogadása csendül ki, ez volt: „Megadom magam...”

*

Ilyen értékes és a szó legnemesebb értelmében vett igaz embernek, a természet rendje szerinti elmúlása, nem jelentheti egyúttal örök megsemmisülését, hanem csak az átszellemülését. Azok az éltető etikai források, melyeket örökbecsű alkotásaiban a budai, de egyúttal az egész zsidóság számára megnyitott, továbbra is buzogni fognak. Ezek veszik át élete folytatását, ezekben fogjuk hallani ezentúl is szavait, melyek még a távoli jövő zsidó generációit is önzetlen, alkotó munkára fogják serkenteni. Ezekben és lelkes barátai, tisztelői szívében nevének örök mauzoleumot, halhatatlanságot biztosított Baracs Károly, Emlékét azzal a hűséggel fogjuk megőrizni, melynek legragyogóbb példáját ő maga ajándékozta nekünk.

*Nem halt meg az, ki milliókra költi
Dús élte kincsét, ámbár napja mul,
Hanem lerázva azt, mi benne földi
Egy éltető eszmévé finomul.*

A pesti és az eperjesi zsidó muzeum.

Bárkány Jenő építészmérnök, akinek az eperjesi zsidó múzeum körül szerzett érdemeiről ismételt megemlékeztünk, kaptuk a következő megszívlelésre méltó levelet:

Igen tisztelt Főszerkesztő úr!

Szabadságomnak vége és az eközben eltelt néhány nap máris patinát varázsolt a firenzei és budapesti szép napokra.

Távollétem az eperjesi múzeumnak is elég eredményes volt. Firenzéből nem hozhattam magammal a bibliai művészet halhatatlan emlékeit a mi múzeumunk számára, de ihletet lehet ott meríteni, milyen magaslatokra tud emelkedni az emberi alkotás és milyen messzi jövőre szól az,

ami nagy lelkek mélyéből fakad. Budapestről eredeti leveleket hoztam, melyek a legérdekesebb anyagot tartalmazzák mindenféle szempontból. A levelek 1850 és 1896 között íródtak és legtöbbje dr. Zipser székesfehérvári, később rechnizi főrabbi címére érkeztek, dr. Löw szegedi, Oppenheim pesti főrabbitól, Reich Ignác elnöktől és másoktól. Az egyik levél magának dr. Zipsernek kézírása; a breslauer zsidó szeminárium igazgatójához van címezve, akinek a figyelmét felhívja dr. Zipser egy nagyon tehetséges fiatalemberre. Vázolja annak sokoldalú képességeit. Ez a fiatalember — Goldziher Ignác... Milyen véletlen, hogy egyidőben kaptam Öntől is, igen tisztelt Főszerkesztő úr Goldziher arcképét a múzeum fotopanteonja szá-

Uri Cvi (Tel-Aviv):

ÉS IGY MENNEK...

*És így mennek görnyedetten
Jeruzsálem légiói,
Sajgás dala ég szivükben:*

*„Jeruzsálem! Oh, te süllyedsz,
Lejebb még a süllyedésnél,
Mélyebbre a süllyedésnél.*

Jaj nekünk, a légióknak!

*Piros a mi álmunk színe,
Korona-, pajzshulladékok,
S mélységekből föld sírása:*

Jaj nekünk, a légióknak!

*Jószéf Fláviusnak lelke,
Iskarióth Juda lelke,
Feltámadtak, kísértenek...*

Jaj nekünk, a légióknak!

*S nincs Jodpatunk Galileában,
Sem Betárunk Judeában,
Sem sáncunk a sivatagban.*

Jaj nekünk, a légióknak!

*És nem e g y Róma, e g y hajóraj,
Mennyi Róma, hány hajóraj
Üldöz, hajszol itt a parton...*

Jaj nekünk, a légióknak!“

*Igy járnak görnyedetten,
Sajgás dala ég szivükben,
Jeruzsálem légiói...*

Patai József fordítása.

Lakos Alfréd: Elhagyottan. (Baracs Károly gyűjteményéből.)

mára és most már csak Goldziher kezeirása hiányzik. Remélem, ezt is megkapjuk a *Mult és Jövő* révén. Amint hogy a *Mult és Jövő* útján kérjük mindazokat, akiknek olyan anyag van a birtokukban, amelyet az eperjesi zsidó múzeum számára alkalmasnak találnak, ne vonják meg tőlünk.

Budapesten átutazva, megtekintettem a holdutcai zsidó múzeumot és bizonyos melankólikus érzés és irigység fogott el. Meglepetést és irigységet keltett bennem az anyag gazdagsága. De a hozzáférhetőség nehézségei és általában a múzeum elhagyatottsága, azt sejtetik, hogy a budapesti és magyar zsidóság nem tud a gyűjteményről, vagy ha tudnak róla, mostohagyermekként kezelik. Amíg egyrészt szerető, gondozó és gyűjtő kéz nyomait látom az anyag összehordozásában és kiválogatásában, addig másrészt a porlepte tárgyak a jelen sivárságát és az egész múzeum válságát tükrözik vissza. Mintha egy örökszép antikszobor feküdne porosan, piszkosan, félig a földben, félig a föld felett és csak pár emberi kézre volna szükség, hogy kiemeljék, letisztítsák és az emberek csodálatára felállítsák.

Nem hihetem, hogy Budapesten nem akadna egy lelkes és lelkesíteni tudó zsidó érzésű ember, egy második dr. Fabó Bertalan vagy dr. Mezey Ferenc, aki a kezébe venné a dolgot és újra életre keltene a zsidó múzeumot. A jelen gyűjtemény máris oly gazdag, változatos és sokoldalú, hogy kellő modern és szemléltető elrendezéséhez 6—8 helyiség kellene és különb volna a prágai zsidó múzeumnál, amely pedig saját stílusos házában székel, de sajnos szintén mumiális állapotban van. Jól tudom, hogy anyagiakon mulik minden, de ezzel is úgy vagyunk, hogy némi áldozatkészség megvan mindenütt hitsorsosaink között és csak egy néhány lelkes emberen mulik, hogy kellő szervezetek kiépítésével a rendelkezésre álló pengők összegyűjtessenek. S mert egy zsidó múzeum felállítása szerintem nemcsak zsidó ügy, hanem általános kulturális ügy és mert az annyira félreismert zsidó lélek, zsidó történet, formanyelv stb. igaz megvilágításban való megismertetése minden tudósnak, művésznek, írónak egyformán érdeke, számítani lehet és kell az egész társadalom, város és állam támogatására is.

Én meg vagyok győződve, hogy ha az igen tisztelt Főszerkesztő úr kezébe veszi a dolgot, a pesti zsidó múzeum újra életre kel és a magyar zsidóság és egész Budapest egy élő kulturintézménnyel lenne gazdagabb. Hiszen annak idején a *Mult és Jövő* többször szánt egész számokat a zsidó múzeumnak. Méltó és eredményes feladat lenne ma is a zsidó múzeumnak állandó propagálása, az újabb és újabb szerzemények állandó közlése, hogy arról ne csak a szűkebb határokon belül vegyenek tudomást, hanem mindenütt, ahová a *Mult és Jövő* széles e világon a zsidó kultúra iránt való érdeklődést visz.

Az eperjesi múzeumra visszatérve, még csak arra kérem Főszerkesztő urat, sziveskedjék szentföldi útja alkalmából múzeumunk részére palesztinai anyagot minél nagyobb számban gyűjteni. Külön szobát fogunk szentelni a Szentföldnek. Lássza az itteni zsidóság, hogy Palesztinában mi történik, mit akarnak, mit alkotnak.

Fogadja igen tisztelt Főszerkesztő úr előre is hálás köszönetemet és igaz nagyrabecsülésem és tiszteletem kifejezését, készséges hiva:

Bárkány Jenő.

ZSIDÓ HUMOR

RABBÉNU TAM TEFILINJEI.

Az „amhaarecok“ kedvéért előre kell bocsájtani, hogy tudós chászid zsidók, minthogy vita volt Rasi és Rabbénu Tam között a tefilinba elhelyezett tóraféjezetek sorrendje körül, — eleget tesznek mind a két véleménynek olyformán, hogy az általánosan elfogadott Rasi-tefilinben elmondott rendes imák vége felé fölveszik a R. Tam előírása szerint elkészített második pár tefilint és abban fejezik be az ájtatosságot, mert — hátha mégis Rabbénu Tamnak volt igaza. Már ekörül is bő tere nyílt a zsidó humornak. Egy „amhaarec“ fölveszi az ilyen, csak tudósoknak való R. Tam tefilint. Mire egy szomszédja kérdi: „Ön R. Tam tefilint rak, tehát Ön tudós, ha pedig tudós, akkor elsősorban tudnia kellene, hogy egy amhaarecnek nem illik R. Tam tefilint fölvennie?“ (Ugyanezt a kérdést variálják a tudatlan amhaarecre, aki a taliszt a fejére borítja, ami szintén csak „ben-tóra“ előjoga.) Egy másik „amhaarec“ bejön reggel a templomba, lát egy imádkozót és mellette a padon egy pár tefilint. Odamegy az imádkozóhoz: „Otthon hagytam a tefilinjeimet, elvehetem ezt?“ — kérdi. Mire az imádkozó szól: „Az Rabbénu Tam tefilinje.“ Erre az amhaarec így felel: „Mire az a Rabbénu Tam a templomba jön, én már kész is vagyok az imával.“ (Azt hitte, hogy R. Tam a hitközség egyik tagja.)

R. Jechezkeel Benet nagy szerénységében nem vett föl R. Tam tefilint. És mikor egyik híve ezért kérdőre vonta, azt felelte: Rabbénu Tam tefilinje? Nem tudják-e, mi mindenféle kell ehhez? Sász, Pószkim az egész Talmud, a régi és új kommentátorok!

— De rabbi, — tiltakozott a hízelgő — mire R. Jechezkeel Benet így felelt:

— Megmondom az igazat: Ma már annyi amhaarec rak R. Tam tefilint, hogy az ember megborrad. A más világon azonban, ha a felső ítélőszék elé kerülök és kérdezik tőlem: Miért nem raktál R. Tam tefilint? azt fogom felelni: Ribono sel olam, Világ Ura, Te tudod, mi minden kell ehhez! Sász, Pószkim, Risonim, Achronim!“ Erre azt feleli majd a Világ Ura: „De hiszen, Chezkele, Te mindezt tudod!“ Mire én így felelek majd: „Ezt akartam csak Tőled hallani!“

HITKÖZSÉGI VÁLASZTÁS ÉS PAPIRGYÁRTÁS.

A híres Rabbi Jechezkeel Benet mondotta vagy száz évvel ezelőtt Nyitrán egy rosszul sikerült hitközségi választás után:

— Tudjátok mi a különbség egy hitközségi választás és a papirgyártás között? A papirgyártásnál rongyokat (Lumpen) dobna a malomba és kijön belőle papir. A hitközségi választásnál pedig papírt dobna az urnába és kijönnek rongyok. (Lumpen kommen heraus.)

(Rosner S. B. „Jüdische Volkszeitung“.)

Berend Pál: Jazzband a hittanórán — gramofon a templomban

N yilván szent borzalommal veszik tudomásul az olvasók: a zsidó templomba az orgona után bevonult a gramofon. A berlini híres reformhitközség az ő vasárnap-délelőtti és fedetlen fővel tartott istentiszteleteinek élénkítésére, egy csomó egyházi és operamelódiát vétetett fel gramofonlemezre. Száztizenkét ilyen különböző lemez készült, száztagú zenekar, kórus és kiváló operaénekesek működtek közre a lemezek készítésénél és speciálisan erre a célra konstruált hatalmas, elektromos gramofonok fogják leadni az istentiszteletek alkalmával a tökéletes illuziót nyújtó templomi koncertet.

Eddig a tényállás. Amelyen — hogy őszinte legyek — nem tudok minden további nélkül felháborodni. Sőt: az a véleményem, hogy a reformhitközség nagyon ügyes propagandát csinál Berlinben és nyilván sikerülni is fog neki a neológ hívek közül ötven-hatvan embert elhódítani, talán többet is. Viszont arról is meg vagyok győződve, hogy ha történetesen a berlini neológ hitközség csinálta volna meg ezt a gramofon-dolgot, akkor hallatlan, átütő, szenzációs sikere lett volna. Persze, a vasárnapdélelőtti, levett-kalapos reformmembereknek, akikkel szemben a legistentelenebb zsidó is bizonyos misztikus borzongást érez, nem lehet nagyon nagy eredményük. Közismerten rossz árut a legjobb propagandával sem lehet eladni, csak olyat, amiben a közönség hisz, amelynek megbízhatóságáról egyszer már meggyőződött.

Ha hipokrizis nélkül nézünk szembe az egész kérdéssel, akkor fel kell tenni a kérdést: hát vajjon olyan nagy a különbség a gramofon és az orgona között? Ha az egyik megengedett dolog és a modern ember zenei érzékére és kulturájára beállítva igyekszik meghódítani őt a templombajárás és ezen az úton az elmélyült istenhívés számára: akkor a tökéletesebb zenei effektusokat, hatalmas filharmónikus muzsikát nyújtó, Bach, Händel, Mendelssohn, Beethoven gondolatait megelőzőbben interpretáló gramofont sem szabad a modern istentagadás eszközei közé sorozni. A zsoltárok között csak az áll, hogy az Urat harsonával, hárfával, citerával, dobokkal, cimbalom zenéjével dicsérjük: orgonáról szó sincs. Mint ahogy nem is lehet. A zsoltáríró idejében nem volt orgona. Minthogy azonban ma a legjámorabb zsidó pap is vasuton, vagy adott esetben autón utazik, ugyanúgy nem lehet kifogást tenni neológ templomban a hangszerek vasútja és autója, az orgona és a gramofon ellen...

A baj másutt van, tudniillik ott, hogy erre a gramofon-propagandára egyáltalában szükség van. Ma még csak a reformereknél, holnap a berlini neológoknál, holnapután nálunk.

Ezt az egész ügyet, a templom-reformok dolgával együtt, aktuálissá teszi a „Mult és Jövő“ olvasói számára az a cikk, amely ezeken a hasábokon

legutóbb *Kiss Arnold dr.* tollából jelent meg. A cikkíró elítéli azt a tenorista-kultuszt, ami neológ templomainkban folyik és ami az istentiszteletet a kántor tiszteletévé alacsonyítja. Dr. Kiss Arnoldnak kétségkívül igaza van abban, hogy a templombajárásnak nem lehet célja operaénekesek meghallgatása, még olyan meggondolás árán sem, hogy a tenorista magánszámai után a közönség mégis csak elmorzsolja az imákat. Mert hát az ilyen erőszakolt, kényszeredett, előre megunt imaelmondásnak semmi értelme...

Hogy az egész világon egyre elevenebb, az étellel mindig jobban kapcsolatban levő reformokat hoznak be az istentiszteletekbe, az bizony — bocsássanak meg nekem a zsidó rabbik — a hitoktatók munkájának csődjét jelenti. A felnőtt embert nem lehet tanítani, lelkébe nem lehet belevinni az érzéket a zsidó összetartozás és zsidó istenhit iránt, reá tényleg nem lehet máshogyan hatni, mint modern propagandával, plakátokkal, hirdetésekkel, fényreklámokkal, szenzációsan kivilágított luxustemplomokkal, — mint ezt Amerikában csinálják — vagy az istentisztelet zenei szépségeinek hangsúlyozásával és kiépítésével, mint ezt Amerikában és nálunk teszik. De hogy erre szükség van, hogy a zsidó polgárnak nem jut magától eszébe, hogy bizonyos szertartásbeli lényegyet, imákat még a legmodernebb zsidónak is ismernie és rendszeresen gyakorolnia kell, ha nem akarja, hogy az abszolút közömbösség útján ő és gyermekei elvessezenek az egyre csökkenő számú zsidóság számára: az annak az eredménye, hogy a fiatalság nevelése a rabbik és hitoktatók igen nagy része által megdöbbszentően gondtalan és könnyelmű formák között történik.

Ez vonatkozik elsősorban a magyarországi állapotokra és főleg Budapestre, ahol pedig legnagyobb tömegben él az ország zsidósága.

Sokat írtak papok, pedagógusok a magyar zsidó ifjúság neveléséről és mindig elfelejtették megkérdezni magát a fiatalságot, hogy valójában mi az, amit nélkülöz, mi az, amit a hitoktatás kerekében kapni szeretne és végül miben látja az okát, hogy az iskolából kikerülő fiatalság a legkisebb közösséget sem érzi a zsidósággal kapcsolatban és egyetlen emléke a hittanórákkal, tehát zsidóvonatkozású nevelésével összefüggésben: „hallatlan mulatságos volt, ez volt az egyetlen alkalom, hogy azt tehetjük, amit akartunk, tanulni nem kellett, az órák alatt privát szórakozásainknak élhettünk és a végén mégis jelest kaptunk, annak ellenére, hogy az osztály kilencven százaléka még olvasni sem tudott hibátlanul héberül...”

E sorok írója tíz évvel ezelőtt érettségizett egyik budapesti középiskolában és még nagyon élénk emlékezetében vannak a hittanórák. Abban a helyzetben voltam, hogy az idők folyamán öt-hat hittanár és rabbi működését figyelhettem meg. Három

különböző iskolába jártam — egy évig a vágújhelyi zsidó reálba is — és átlag kétévenként kaptunk új hittantanárokat. Mindjárt az elején meg kell mondanom, hogy az országnak akkor egyetlen zsidó középiskolájában, Vágújhelyen sem volt jobb a helyzet, mint a másik két pesti reálban.

Az egyik pesti hittantanár — ismert pesti körzeti rabbi — az órák nyolcvan százalékában egykori palesztinai utazásáról számolt be közvetlen, humoros formában. De ne méltóztassék gondolni, hogy talán a becsületes, emberi lelkesedés volt ezeknek a beszámolóknak a témája, a szentföldi kulturtörténeti emlékekkel, vagy akár az egész naiv, virágillatú palesztinai hangulattal kapcsolatban. Dehogy. A tanár úr arról mesélt, hogy milyen forrók a palesztinai gőzfürdők, a masszörök azzal szórakoznak, hogy a gyanútlan idegeneket belökik a medencékbe, azután milyen piszkosak a palesztinai szállodák, hogyan működnek az ereklyegyárak és végül mennyi borraivalót osztogatott szét a tanár úr, amíg rájött, hogy egész Palesztina baksisból él. Ez történt, mondom, az órák nyolcvan percentjében. A többi órák alatt — érdekes lélektani beállítással — a tanár úr tudatalatti szemrehányásokat tehetett magának a többi órák alatt tanúsított „kedves” gondtalanságáért, mert folyton kiabált, korholt bennünket, hogy vallástalanok, erkölcstelenek vagyunk, akiknek semmi közük a zsidósághoz. Szeretetről, közeledésről, baráti megbeszélésekről, zsidó nevelésről szó sem volt. A tanár úr feladta a leckét, néha kihallgatta az osztályt és mosolyogva, vagy dühöngve — e két véglet között ingadozott — távozott körünkből. Béke emlékezetének.

Másik hittanárom egy bájos, fehérhajú öreg úr volt, fiai ma ismert diplomás emberek. Valamennyi hittanárom között ebben az emberben volt meg, ha nem is a készség, de legalább a jóakarát, hogy foglalkozzék velünk. De minden kísérlete eredménytelen maradt, mert hallatlanul gyöngé ember volt. Ő volt egyetlen tanárom a középiskolában, akinél megengedtük magunknak, hogy órák alatt a padok tetején sétáljunk. Az öreg ránk kiabált, erre leszálltunk, megfordult, megint fölmentünk a padokra. Az ő órája alatt intéztük el valamennyi dolgunkat, lemásoltuk az algebra-feladatot a jeles diák füzetéből, a következő órára készültünk, olvastunk, futballmeccset rendeztünk papírgolyókkal és így tovább. Még a négermuzsika európai térfoglalása előtt megszerveztük a hittanórák alatt a *Zsidó Ifjak Jazzband*-jét... Ennél a fehérhajú bácsinál, az „áldott jó embernél” tanultunk középiskolai pályafutásunk alatt legkevesebbet.

Volt egy hittanárom, egy kékszemű, hegyes szakállú úr, álmodozó természet, afféle zsidóba oltott francia abbé, aki rajtunk töltötte ki bosszúját, hogy nem élhet intellektuális kedvteléseinek — a filozófia aktív művelésének és így tovább —, hanem anyagi viszonyai miatt kénytelen tizenhatéves fiúknak zsidó hittant tanítani. Unottan, el-

mondhatatlanul fáradtan elvégezte a penzumót, lélekben távol tőlünk — hiszen e pillanatban Kanttal kellene vitatkoznia, hogy jön ő ahhoz, hogy a zsidó husvét jelentőségéről magyarázzon nekünk agyoncsépett, különben sem hiteles, legendaszerű naivitásokat — és az ő nagy unottságának az volt az eredménye, hogy a hittanórák a legszürkébbek, a legfárasztóbbak, a legborzalmasabbak voltak, sokkal lélekölőbbek, mint a vegytani, vagy sokak számára a matematikai órák. Nyilvánvaló, hogy ennek az úrnak sem lehetett nálunk a legkisebb sikere sem.

Megjegyzem, hogy volt tanáraink még ma is tanítanak. Nyilván ugyanolyan eredménnyel, mint egy évtizeddel ezelőtt bennünket.

Ezideig csak Pestről volt szó. *Vágújhelyen* a statusquo hitközség rabbija tartotta a hittanórákat. Ugy kezelte bennünket, mintha jesivában lennénk. Talmudmagyarázatokat adott — tizenhétéves realistáknak és tízéveseknek egyaránt — és eszébe sem jutott, hogy modern, mégis komoly zsidó nevelés is elképzelhető. Az országnak 1918-ig egyetlen zsidó középiskolájában nem volt jobb a zsidó vallás tanítása, mint akármelyik más, állami, katolikus, vagy református középiskolában. A templomba erőszakkal vittek bennünket, nem a jobb meggyőződésünkhöz apellálva. Katalógus-olvasást tartottak és aki nem volt jelen a templomban szombatonként, annak igazolatlan órárt írtak be a hivatalos osztálykönyvekbe. Aminek az lett az eredménye, hogy a templombajárást ugyanúgy megutáltuk, mint ahogy minden gyerek utálja alapjában véve az iskolabajárást.

Nem akarok általánosítani. *Vannak elsőrangú rabbik és hittantanárok, akik hivatásuk magaslatán állnak és akiknek keze alól kikerülő zsidó fiatal emberek komoly, őszinte közösséget éreznek népükkel és életük során igyekeznek ezt a közösség-érzést kimélyíteni.* Én — fájdalom — ilyen hittantanárokkal nem találkoztam és ahogy sok más középiskolát járt zsidó ismerősömtől hallom, ők sem. A zsidó vallásoktatás iskoláinkban csődöt mondott. Hogy azonban ez nem speciális magyar-zsidó baj, hanem világjelenség, arra bizonyíték a berlini példa, amely szerint szükség van rá, hogy a felnőtt férfit, akinek fiatalsága a zsidó közösség ismeretének hiányában telt el: gramofonszóval a templomba csábítsák. Ismétlem: ma még csak a reform-zsidókat, holnap a neológokat, holnapután az ortodoxokat. Ha ugyan marad még zsidó holnaputánig...

Mert a felnövekvő mai zsidó fiatalság, amelynek nem mondták meg soha, hogy mit tesz az *zsidónak* lenni, évezredek milyen hatalmas szellemi munkáját, az egvistenhit, az emberi erkölcsök megismerését, az érdeklődést való szenvedések milyen légiját jelenti ez a szó, az minden további nélkül elhagyja hitét, ha legjelentéktelenebb anvagi előnyt lát ezzel kapcsolatban. Pláne a legeslegfrissebb generáció, a tíz-húsz év múlva az életbe kikerülő

gyermek, a velem egykorúaknak, a harmincéveseknek fiai, azoké a harmincéveseké, akiknek maguknak sincs sejtelmük a zsidóság lényegéről és akik maguk is hajlandók minden további nélkül otthagyni a hitüket.

De ez a tíz-husz év, amíg a mai kisfiúk felnőnek, még nagyon eredményes lehet, ha most, sürgősen hozzáfognánk a zsidó nevelés módszereinek megreformálásához és a késői gramofonszó helyett bevezetjük a gyermek lelkét megfogó emberi szó intézményét és lehetővé tesszük, hogy a gyermekek a jazzband művelése helyett a tradicionális zsidó kulturának ismereteit műveljék és azontúl megvilágosodjanak előttük a legmodernebb zsidó kérdés, a zsidó renesszánsz körvonalai is...

R. Eleázár Szoffer verseiből:

AZ ÉN SZERELMEM.

Testvér, halkan kérde: Mondják: koldus, árva,
Ki az én szerelmem? Mért méggy érte harcba?

Bűvös csudák lánya
Elvárásolt engem?

Oh, de mit feleljek?
Mit regéljek, testvér?
Rege, rege, — vélnéd,
Ámulásba esnél.

Látomás-e, rejtély? —
Hallnád száját tátva;
Kiért epedezem,
Szemem sohse látta!

Tenger zúg közöttünk
Elváltasz nagy távol,
Mégis közel szívünk,
Vágyunk egybe-lángol.

Szemem sohse látta,
Mégis rátalálok,
Bennem él a képe,
Biztosak az álmok...

Mondják: napégette,
Elperzselt szép arca;

Hogyis tudhatnák ők,
Mit én tudok tudva?
Hallgatom a szívem,
Amint súgva-súgja;

Lelkem súgja nékem,
Minden csontom mondja:
Teste testem része,
Bordáimból borda.

Lelkem súgja nékem:
Nincsen más reményem,
Lelke lelkem élte,
Őt kell, őt elérnem!

Nincsen életemnek
Más gyönyörűsége,
Érte epedezem
Sóvárogyva égve.

Érte ég a lelkem,
Lángja érte lobban,
„Cijon“ szent nevére
Szívem vágyba dobban.

A héber kéziratból fordította:
Patai József.

ארצה כשר

„CERES“ ételzsír

a szokott kiváló minőségben minden fűszer-, csemege-
és élelmiszerüzletben kapható.

HUTTER JÓZSEF
Szappangyár-Olajipar Rt.

Budapest, VII. ker., Erzsébet-körut 6. sz.
Telefon: József 461-91, 92, 93, 94.

R. ELEAZAR SZOFFER PÉLDÁZATAIBÓL.

R. Eleazar Sussmann Szoffer fia volt a pozsonyi R. Jakov Solom Szoffernek, aki már 11 éves korában mint a „Chasam Szófer“ egyik legkitünőbb növendéke vált ki és később nagy mestere ajánlatára a nagytapolcsányi híres, gazdag és tudós R. Abraham Friedmann veje lett. Ifjúságát Eleazar is a zsidó tudománynak szentelte. Házassága után mint földbirtokos és gyáros kezdte működését Putnokon, majd Debrecenben és Budapesten mint rabbi és hitszónok (maggid) lett nagyhírűvé.

A pesti Sasz-Chevrában tartott előadásaihoz valósággal tolongott a hallgatóság, úgy hogy gyakran rendőrnek kellett sorakoztatnia a közönséget a templom bejárata előtt. Emlékezetes az a gyászbeszéde, amelyet a kaszonyi rabbi fiatalon elhalt menyasszony-leányának koporsója előtt mondott. A menyasszonydicséret módját megvitató talmudi idézettel kezdte „kécad merakdin lifné hakalo?“ „Hogyan táncolnak a menyasszony előtt?“ És már ezzel a frappáns mondattal olyan megdöbbenést keltett, hogy az egész közönség hangosan zokogva hallgatta végig a gyászbeszédet.

Szombati előadásait azonban mint igazi népszónok sűrűn teletűzdelte humoros példázatokkal, amikbe mindig mély pszichológiai fejtegetéseket burkolt. Eleazar Szoffer írásainak csak csekély töredéke jelent meg az „Arzé Halvanon“ (Libanon cédrusai) című műben. Cion iránti szerelmét szimbolikusan megéneklő hangulatos héber versek is maradtak fenn tőle, melyek közül egyet bemutatunk Patai József fordításában. Az eredeti kéziratokat fiai Szoffer Jenő putnoki hitközségi elnök, az orth. százassbizottság elnöke és Szoffer József, a Pesti Chevra Kadisa Szeretet-kórházának főgondnoka őrzik.

I.

AMIT MÁSOK ÁLTAL VÉGEZTETNEK...

A Talmudban olvassuk a következő mondást: „Ha Izrael fiai Isten akaratát teljesítik, munkájukat elvégzik helyettük mások; ha pedig nem teljesítik az Ur akaratát, a munkájukat maguk végzik“. Már most kérdés: hogyan mondhatja ezt a Talmud, amikor napról-napra látjuk, hogy Isten akaratának teljesítői a legnagyobb kínlódással kénytelenek kenyerüket megkeresni, míg kevésbé jámborok a legkönnyebben jutnak minden jóléthez? — A Talmud azonban a következőkre gondolt, magyarázta R. Eleazar Sussmann Szoffer: Látni gyakran zsidókat, akikben még egy kis szikra Istenfélelem van, adnak pénzt templomokra, hogy ott imádkozzanak, de ők maguk nem járnak imádkozni. Bőjtör adnak pénzt, hogy bőjtöljenek helyettük, gyászban, hogy a templomban Kadist mondjanak, misnájost tanuljanak helyettük. Erre mondja a Talmud, hogy „mikor az Ur akaratát teljesítik, akkor munkájukat elvégzik mások. De mikor nem az Ur akaratát teljesítik, akkor mindent maguk végeznek el.“ Mert sohasem hallottam, hogy valaki

mondaná felebarátjának: menj helyettem a kávéházba a kártyapartíhoz, a dominóhoz, egy kis udvarlásra stb., stb. Ilyenkor mindent saját személyüknek tartanak főnn.

II.

MIKOR KÉSZPÉNZZEL LEHET FIZETNI.

„És bőven fohászkodott Izsák a feleségéért, mert meddő vala.“ — Ehhez hozzáfűzi a midras: „öntötte az imáját gazdagon“. — Mi ennek az értelme? A magyarázat a következő: Az „Ovinu Malkenu“ alatt hangosan szokták kiáltani a könyörgéseket életért, megélhetésért, gazdagságért és mindenért amire szükség van. A végén egészen halkán mondják: „Ovinu, malkénu, Atyánk, királyunk, kegyelmezz és hallgass meg, mert nincsenek nálunk jó cselekedetek, tégy velünk irgalmat“ — Hasonló ez a kiskereskedőhöz, aki bemegy a nagykereskedő üzletébe vásárolni. Hangosan kiáltja: kérek ebből az áruból annyit, abból az áruból annyit! Mikor befejezte vásárlásait, kéri a nagykereskedőt, vonuljon be vele bizalmas közlésre az iroda belsejébe. Itt pedig halk hangon elmondja, hogy bizony kevés a pénze a sok áruhoz képest, amit rendelt, de legyen szíves várni, lassacskán lefizet majd mindent. Így vagyunk mi is — mondotta a nagy maggid. — Először hangosan kiabáljuk: Világ Ura! Erre és erre van szükségünk! És a végén tesszük csak hozzá: Atyánk, királyunk, nincs mivel fizetnünk, adj hitelt a jócselekedetekre, miket majd gyűjtünk a jövődő Jom-Kipurig!

Az ősökrol azt mondja az Irás, hogy szerénységükben sohasem támaszkodtak jócselekedeteikre, hanem mindig csak kegyelmet kértek. Így cselekedett Izsák is, ha önmagáért imádkozott. De ezuttal a feleségéért imádkozott, aki az asszonyok mintaképe volt. Itt nem volt szerény, itt nem kért kegyelmet, hanem „öntötte az imáját gazdagon“, itt nem könyörgött, hanem kiáltott mint egy gazdag ember, aki mindent „készpénzzel“ fizet...

III.

A PORIG ÉS A CSILLAGOKIG.

„Izrael hasonlatos a Föld porához és hasonlatos az Ég csillagához — mondja a Midras — ha emelkednek, föl-emelkednek a csillagokig, ha süllyednek, lesüllyednek a porig.“ — Ez a példa, magyarázta R. Eleazar Sussmann Szoffer, a zsidóság ellenségeiben gyökerezik. Izrael gyűlölői, ha valami kivetni valót találnak egy zsidón, mindjárt egybefogják az egész zsidóságot és kimondják a szentenciát a zsidóság alantasságáról. De ha egy zsidó milliós alapítványokat tesz és felekezeti különbség nélkül osztja az áldást, nem általánosítanak, hogy ilyen a zsidó, hanem azt mondják: ez olyan ritka kivétel, mintha nem is tartozna a zsidósághoz! A csillagok mint külön-külön világok óriási távolságban vannak egymástól, míg a por összetapad egy testté. Erre mondja a Midras: mikor Izrael fiai emelkednek, hasonlítják a különálló csillagokhoz, de amikor süllyednek, akkor a porhoz hasonlítják és valamennyit egybekeverik, egybe veszik.

Kitűnő minőségű

Hutter szarvas szappan

כשר

Kapható
minden fűszer- és festékkereskedésben.

Gyártja a budapesti orth. hitközség rabbinátságának felügyelete mellett:

Hutter József Szappangyár – Olajipar Részvénytársaság
Budapest, VII., Erzsébet-körút 6. Tel.: J. 461-91, 92, 93, 94

TOLLHEGYRŐL

AZ ORSZÁGOS IRODA NYILATKOZATA,

hogy hivatalosan nem küldött ki senkit a Jewish Agency nagygyűlésére, legalább is érthetetlen. Először is a nemküldést fölösleges hangsúlyozni. „Zum nix-geben brauch ich kein Prinzip.“ Másodszor nem kérdezte senki. Harmadszor legalább is nem illő alibit bizonyítani az Országos Iroda alelnökének, amikor az Országos Iroda elnöke, báró Kohner Adolf, melegen üdvözölte a Jewish Agency főpartnerét. Negyedszer Löw Immanuel az egyetlen faktor, aki hivatalosan képviseli a kongresszusi zsidóságot a magyar törvényhozásban, a Felsőházban, még pedig demokratikus választás alapján, tehát ha ő képviseli a magyar zsidóságot a Jewish Agency-ben, ez legalább is olyan „hivatalos“ álláspontot jelent, mint az Országos Irodáé. És amint Löw Immanuel nem tartozik bejelenteni az Országos Irodának, mit fog mondani a Felsőházban, Budapesten, nem tartozik bejelenteni azt sem, mit fog mondani Zürichben. Ötödször a Magyar Zsidók Pro Palesztina Szövetsége ép oly „hivatalosan“ elismert zsidó intézmény, mint az Országos Iroda és miért kell kifelé azt a színjátékot mutatni, hogy a zsidók veszekednek egymással, amikor más gondjaik is lehetnének, sőt, sajnos, vannak is.

RATHENAU KERESZTJE.

Rathenau egy életen át hordozta a maga külön keresztjét: a vívódást zsidóság és egyetemesség közt, gazdasági aktivitás és filozófiai elmélkedés között, a Schöngelist magábamélyedése és a politikus harcos kiállása között. Kurt Blumenfeld elmondotta Budapesten, hogyan kérték ő és barátai Rathenaut, hogy ne vállalja a külügyminiszterséget, mert ők előre látták a tragikus véget. Rathenau döntött és a német fajvédők is döntöttek. Most emléktáblát emeltek azon a helyen, ahol Rathenaut 1922 június 24-ikén meggyilkolták. Az emléktábla felavatásán jelen volt több aktív miniszter, gróf Keszler, Rathenau életrajzírója és igen sok német előkelőség. Megkoszorúzták az emléktáblát és a sok virágból csak a meggyilkolás dátuma látszott ki és fölötte — egy kereszt. A németországi zsidó sajtó különösnek találja, hogy a zsidó Rathenau emléktábláját kereszttel jelölték, amiből azt lehet következtetni, hogy Rathenau ki keresztelkedett, holott az asszimilációnak ezt az utolsó lépését sohasem tette meg. Vagy azt akarja talán jelezni, hogy a kereszt jegyében ölték meg Rathenaut a horogkeresztesek?

PÉNZÜGYI TÁRGYALÁSOK A ZSINAGÓGÁBAN.

A hamburgi *Isr. Familienblatt*, a legelterjedtebb német zsidó orgánum, fölvetette a kérdést, helyes-e, hogy még mindig nagy pénzügyi tárgyalások folynak a zsinagógákban a Tóra előtt, a „snóderolás“ körül, hangosan kihirdetik mint a tőzsdén: „adok ennyit, adok annyit“ és az ájtatos közönség tetszést nyilvánít vagy szörnyűködik, becsüli és taksálja a felhívott adakozót stb. Nem volna-e helyesebb ezt az egész pénzügyi műveletet a zsinagógából kikapcsolni, vagy legalább is csendben a héber „matana“ (adomány) szóval jelezni, ahelyett, hogy közben hangosan beleillesztik a miscbérach héber szövegébe baavur senódár három pengőt a hitközség javára, két pengőt stb. — venómár omén... Mindenesetre legalább is szerényebbre kellene hangolni a felajánlásokat és a velük kapcsolatos diskurzusokat is. — Elvégre a templom nem pénzpiac.

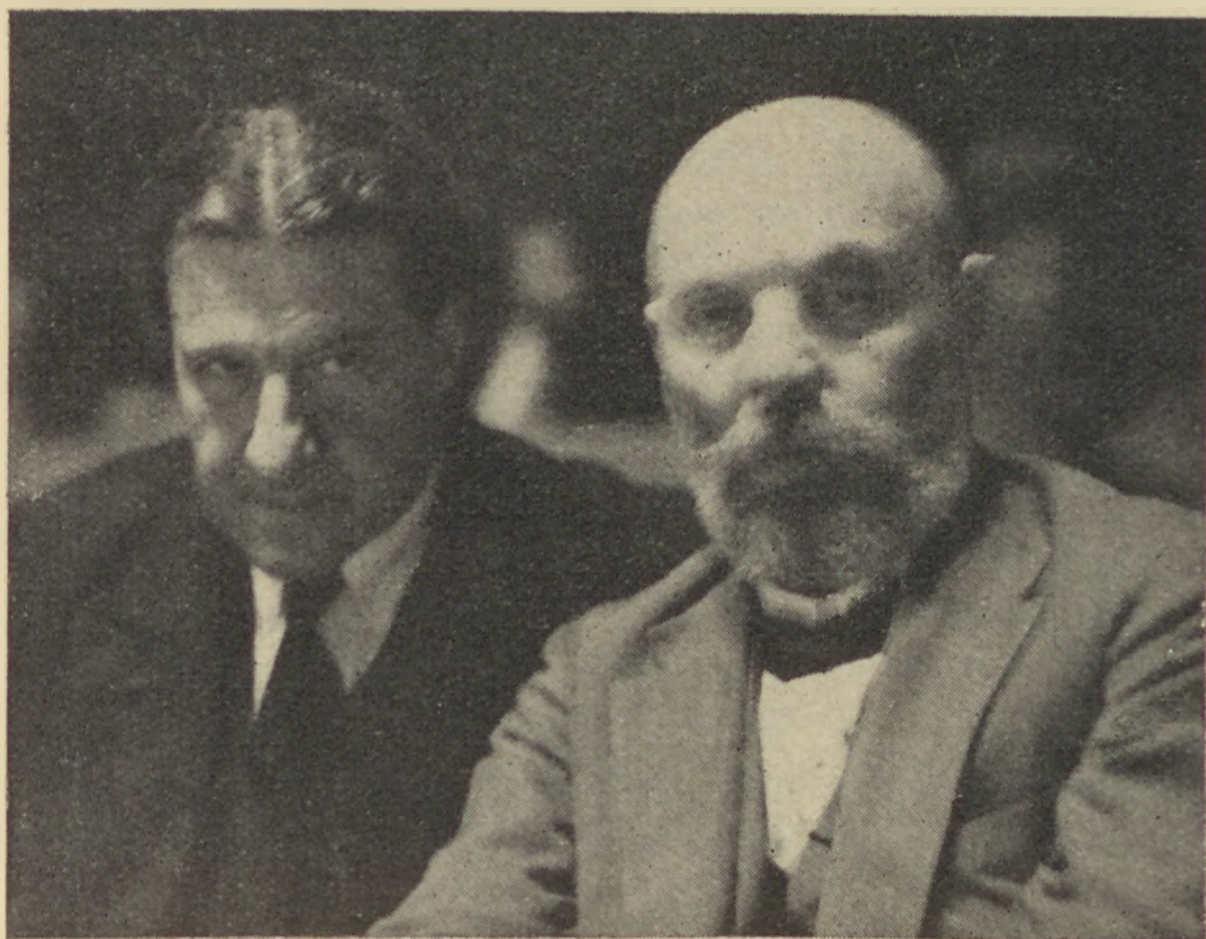
Patai József: Zsidó történelmi napok Zürichben.

— Glosszák a Jewish Agency és a cionista kongresszus üléseihez. —

Az igazi történelmi napok azok, amelyeken senki sem jelenti ki, hogy ma történelem kovácsolódik — mondotta Szokolov a „Jewish Agency” megnyitó ülésén. Mégis ő maga is úgy érezte és ez az érzés uralkodott mindenkin, aki ezen a nagy gyűlésen jelen volt, hogy ez a nap a zsidó történelemben fordulót jelent. Leomlottak a válaszfalak, amelyeket cionisták és nem-cionisták közé mesterségesen emeltek. A Palesztina-építés feladatát — mondotta Einstein — eddig a zsidóság kisebbsége vállalta heroikus odaadással, most átveszi a nagy munkát a zsidó nép összessége.

És minden kétséget kizáróan, a zsidóság összességét jelentette a „Jewish Agency” képvislete. Csak egy pillanatot kellett vetni a pódiumra és végignézni az első soron. Az egyik oldalon a kalisi gaon, a lengyelországi rabbik ősz elnöke és vezére, a „Hamidras vehamaaszé” (Elmélet és gyakorlat) szerzője, aki Zürichből egyenesen Bécsbe megy, az orthodox Aguda nagygyűlésére. A másik oldalon Leon Blum, a párisi szocialisták vezére, a nagy francia államférfi, aki távol áll minden vallási és felekezeti kérdéstől, de Palesztina újjáépítésében szociális problémát lát. A közepén Weizmann professzor, a Cionista Világszervezet elnöke, mellette Louis Marshall, a cionizmussal évtizedeken át mereven szembenálló amerikai zsidó vezér. Jobbra Sir Herbert Samuel, Palesztina első zsidó kormányzója és mellette Felix Warburg, az egész Európát fölsegítő amerikai Joint főmecenása. Balra Lord Melchett, az angol zsidó iparmágnás és mellette Oscar Wassermann, a Deutsche Bank igazgatója. A spektrumnak minden színe látható itt — mondotta Löw Immanuel. Az egyetemes zsidóság nagygyűlése, valóban „kenésziya gedóla” volt, amely szent akarattal hozzáfogott a harmadik templom felépítéséhez.

*

Stephan Wise és Ussiskin

Motzkin és Szokolov

És lélekemelő volt megfigyelní: a pódiumon az amerikai és angolországi milliomosok és milliárdosok (nem pengőben, csekkoronában, leiban vagy dinárban, hanem dollárokbán és fontokban) és valamennyi nábob és valamennyi hallgató meghajlott a szellem milliomosa előtt; az ünneplés középpontjában mindig Einstein állott. Percekig tombolt a Tonhalle hatalmas terme, valahányszor Einstein belépett és mikor szerényen szólásra jelentkezett, ő volt az egyetlen, akinek Weizmann átengedte a helyét, a kissé felmagasított elnöki széket. Csak így érhetette el, hogy a lábujjhegyre emelkedő közönség lázas izgalma lecsillapodjék és mindenki újra elfoglalja rendes ülését.

Einstein maga pedig hódolattal meghajtotta a zászlót a szellem másik óriása: Herzl előtt. „Amit ő látott, az oly egyszerű volt és mi nem értettük meg. De ezekben a napokban látjuk, hogy győzött. Mert íme már az összes zsidók tudják, hogy a megváltást hozta”...

*

Templomépítés hangulata uralkodott az egész megnyitó estén. „Évről-évre szentelnek zsidó hitközségek nagy összegeket imaházak építésére. Mi hisszük, hogy a Szentföld az egész világ zsidóságának imaháza lesz. Salamon király építette az első templomot. Nehemia újból templomot épített Cion hegyén. De mi is templomot építünk ma élő emberekből és ennek a templomnak a dicsősége talán még nagyobb lesz!” Ezt mondotta Palesz-

Weizmann távozik a kongresszusról Rupinnal

tina első zsidó kormányzója. És az amerikai nábobok és „business“-zsidók vezére ünnepélyesen tiltakozott az óceánontúliaknak tulajdonított anyagiasság elve ellen. „Különböző eszméink vannak, különböző útjaink az ideálok megvalósítására, de egy bizonyos, hogy a „Jewish Agency“ eredménye Palesztina felépítése lesz. Közeleg Áb hó kilencedike, Jeruzsálem és temploma elpusztulásának böjtnapja. El kell következnie egy másik napnak, az újjáépítés és öröm boldog napjának, amikor az egész zsidóság tudni fogja, hogy egy az istenünk, egy a népünk és egy a szellem, mely egyesít bennünket!“

Csodákat és látomásokat látnak, akik egész életüket gépek és realitások irányításával töltik. Lord Melchett beszél és azt hinnéd, egy rajongó poéta ábrándozik: „A nagy háborúból csoda született, Erec Jisrael újjáépítésének lehetősége. Gondolják-e, hogy ez egyszerű véletlen? Én hiszem, hogy a Gondviselés műve ez! Én látom Isten kezét, aki reánk tekint, aki kivezetett minket hajdan Egyiptom országából, hogy nekünk adja a Szentföldet... Aki egyszer meghallotta Erec Jisrael hívó szavát, az nem szabadulhat tőle többé. Ez az ország, amely a mi történetünk, melynek minden köve népünk történetét rejt, hív engem és szólít, hogy egy vagyok vele... Hány száz év mult el a templom elpusztulásától a Balfour-deklarációig! És azóta csak tíz esztendőnk volt az

újjáépítéshez. Még csak a kezdetnél tartunk. De templom lesz, melyből, mint hajdan, megváltó etikai eszmék fognak fakadni, mik átformálják a világot és új alapot adnak az emberiség erkölcsének“...

*

Mikor és hol gyűltek még úgy egybe Izrael legnagyobb fiai, szétszórt gyermekei a világ minden tájáról, hogy egy szívvel, egy gondolattal dolgozzanak a nép jövőjén? „Nemcsak a mai zsidó generáció gyűlt itt egybe — mondotta *Salom Asch*, — hanem a zsidó nép összes nemzedékei. A zsidó történelem nagy mártírúma van itt velünk ebben a teremben és megoldásért sóvárog. Erec Jisrael felépítése fénysugarat vet hosszú véres multunkra és értelmet ad végtelen szenvedésünknek és az egész világgal szembeszálló dacunknak. Egyeseknek Erec Jisrael talán csak szellemi luxus, Lengyelország zsidóságának véres szükségesség. Éhes szemekkel néznek reánk, reszkető várakozással, hogy egy darab földet szerezzünk lábuk alá. Nemcsak Erec Jisrael felépítéséről van szó, hanem — a zsidó nép felépítéséről is!“ És ennek a felépítésnek egyetlen eszköze Erec Jisrael, amely ott is él a zsidó szívekben, ahol a zsidó multnak és a zsidó kultusznak minden emléke kiveszett. Prof. Josef Halevy, a falasák zsidó eredetének fölfedezője mesélte, hogy mikor Abessziniába jött, megkérdezte a falasák papjait, tudnak-e valamit a szombatról? Nem tudtak. Tudnak-e Peszachról? Nem tudtak. Tudnak-e Jomkipurról? Nem tudtak. Ekkor, mint utolsó kísérletet megemlítette előttük *Jerusolájimot*. És erre a szóra felragyogott a fekete zsidók arca: „Hiszen Jerusolájimból jöttünk valamennyien!“

*

Jerusolájim egyesítette újra a cionistákat és nem-cionistákat egy táborba. És az egyesülés bensőséges és őszinte volt. Akik azelőtt a cionista kongresszuson még a legélesebben küzdöttek a „Jewish Agency“ ellen, most a megtörtént tények után sorra bejelentették, hogy meghajlanak a többség akarata előtt és teljesíteni fogják kötelességüket. Az ellentétek elsimultak. Az aggályok eloszlottak és az egész gyülekezet fölé reáborult a „Szukáth Salóm“, a „Béke sátra“, amelyet szimbólikusan emelnek mindjárt az Engesztelőnap kiemetele után, az első csillagok felragyogásánál. A Béke sátrában még összeszámlálták az új jegyeket, mit is hoztak magukkal ebbe a frigybe hazulról. *Ussiskin*, mint Cion leányát féltőn szerető apa, még egyszer odalépett az új „mechutan“-ok elé: „Mi hoztuk a harmadik templom fundamentumait, hoztuk a Balfour-deklarációt, hoztuk a chaluc-mozgalmat, hoztunk több mint egy millió dunam földet, több mint száz új kolóniát Palesztinában, hoztuk a feltámadt héber nyelvet, a jeruzsálemi egyetemet és a zsidó világ lelkesedését. Mindezt hozzuk önöknek és most építsenek! A

legnehezebb négermunkát végeztük el a legkedvezőtlenebb atmoszférában és most mondom önöknek, akik munkánkat folytatni akarják: gyorsan építsenek. És különösen önökhöz szólok, akik fehér hajjal ülnek itt mellettem: *siessenek* építeni, hogy még saját szemeikkel láthassák munkájuk eredményét, amikor Palesztina valóban Erec Jisrael lesz!“ ...

*

Mert nemcsak a nem-cionisták részéről voltak akadályai az egyesülésnek, hanem még inkább a cionisták részéről. A három-négy napra tervezett cionista kongresszus teljes két hétig húzódott el. Amellett majdnem naponta ülések délelőtt és délután és este és éjfél és hajnalig. A legsúlyosabb vita pedig, amelyre egyre-egyre visszatértek: a „Jewish Agency“ volt. A legtombolóbb sikert *Jabotinsky* aratta, aki valóságos filippikát mondott az új frigy ellen, amelyet egy hatalmas „non possumus“-sal utasított vissza. Ki egyenesítette fel a szegény zsidó derekát? Herzl és a sekel. A sekel, amely egyenlővé tette a szegényt a gazdaggal és belevitte a zsidó tudatába, hogy ő is részese a zsidó nép felépítésének. És most átengedik az egész mozgalmat a gazdagok hatalmába. *Grünbaum*, a lengyelországi parlament képviselője elmondotta, hogy életének legszentebb napjai mindig a cionista kongresszus napjai voltak. Az ő szavazata döntötte el a lengyel szejmben az agrártörvényt, de igazán törvényhozónak csak a cionista kongresszuson érezte magát, ahol a zsidó nép jövőjét, történelmét készítették elő. A kongresszus szent volt minden cionista előtt. És ezt a szent edényt eltörlik most. Isten és a történelem bocsássa meg önöknek!“ Még *Stephan Wise*, Newyork legnagyobb szónoka is az egész Stadttheatert megtöltő dörgő hangon adott kifejezést aggályainak, hogy a cionista kongresszus és cionista szervezet játékká sülyed, mert hiszen a végleges döntést ezentúl mindenben a „Jewish Agency“ nagytanácsa hozza, amelynek csak fele része cionista. És ki biztosíthatja, hogy nem fog-e a notabilitások opportunus szelleme reánehazedni az egész mozgalomra és nem fogja-e akadályozni a zsidó ifjúság szellemének renesszánszi lendületét?

*

A „Jewish Agency“ első ünnepi ülése megadta a feleletet erre a kérdésre is. A cionista kongresszus majdnem megobstruálta a „Jewish Agency“ ügyét. Az amerikai násznép már megérkezett, benn a „Tonhalle“-ban már fel volt állítva a mennyezet, a papok már készültek a nagyszerű esketőbeszédre, de a mátká még vívódott magával, igent mondjon-e vagy nemet. Alig egy nappal a menyegző előtt még *Weizmann*nak így kellett szólania a cionista kongresszushoz: „Szavazhatnak igennel, vagy nemmel; de ha nemet mondanak, megvádolom önöket Isten és a zsidó történelem előtt, hogy ily nagy időben ily kis nem-

Martin Buber előadása után, Csernichovskyval és Pataival

zedéket találtam.“ — És *Weizmann* győzött. Hajnal felé történt meg a névszerinti szavazás. A többség igent mondott. A „Jewish Agency“ chupát nem kellett lebontani. Sőt, fel lehetett díszíteni Herzl képével és nászindulól el lehetett énekelni a Hatikvát, akárcsak a cionista kongresszuson. És *Oscar Wassermann* joggal mondhatta: A vőlegény nemcsak vagyonnal, hanem szép erényekkel is rendelkezik. A házasság szerencsés, boldog lesz ... És mindjárt érintette a legégetőbb kérdéseket is. A nem-cionisták is tisztában vannak azzal, hogy a legfontosabb az ifjúság entuziasmusának megtartása. „Nem engedünk tehát semmi olyat tenni, ami az ifjúság lelkesedését tompíthatná!“ És tünnetően héber szóval fejezte be mondanivalóját: „vajélchu snéhem jachdov“ ... „És mennek ketten együtt.“ Cionisták és nem-cionisták. Nem kell túlsokat elmélkedni, annál többet cselekedni: „Naasze venisma!“ Mert nagy a munka, sok a teendő. Anglia Erec Jiszraelt adta nekünk, de Erec (föld) nélkül. És *Felix Warburg* is héberül citál. És *Leon Blum* a prófétákból idéz. És *Lord Melchett* úgy fakad ki az angol kormány ellen, mint *Jabotinsky*, hogy nem teljesíti a mandátumban vállalt kötelességeit, talán ezentúl nagyobb súllyal lehet majd ellene fellépni. És az új násznép roppant kedvesen igyekszik eloszlatni minden félelmet. Nem vész oda a függetlenség. To-

Dr. Fischer Gyula,
pesti főrabbi

Tel-Aviv főrabbija
R. Uziel,

vábbra is lesznek a cionistáknak kongresszusaik, kriziseik, éjjeli üléseik stb. De könnyebben viselik majd a terheket, mikor gondjaikat megosztják a világ egész zsidóságával.

*

A „Jewish Agency“ kérdése lefoglalta a cionista kongresszus egész idejét és így bizony sok fontos probléma nem kerülhetett szóba. Különösen sajnálatos, hogy a kulturális és nevelési ügyeket nem részesítették megfelelő figyelemben. Az adminisztráció és organizáció elnyelte sokszor a lényegét és a legfontosabb pontokat úgyszólván tárgyalás nélkül, egyszerű szavazási technikával intézték el. De érdekes volt a szavazócédulák föl-emelkedésénél megfigyelni, mily sokszor szavaznak együtt a mizrachisták a munkásokkal, a szélső jobb a szélső baloldallal. Ajn-Charodnak, a leg-radikálisabb kolóniának létszámcsökkentését javasolta az exekutiva; zajos ellenmondás a munkások részéről, szavazásra kerül a sor és az őszszakállas mizrachista rabbik is sorra fölemelik céduláikat Ajn-Charod érdekében. Tomboló taps kíséri a testvéri aktust az egész karzaton is.

Lehetnek a nézetek és világfelfogások különbözők, de azért együtt dolgozhatnak egy közös nagy célért. Ez a megnyugtató biztosítéka a „Jewish Agency“ harmonikus működésének is.

*

A „Jewish Agency“-ülések második napján Weizmann, aki az egész kongresszus alatt oly ki-merült és aggasztóan sápadt volt, kipirult arccal, boldogan járt-kelt a pódiumon, szeméből sugárzott a siker, a nagy tett tüze.

— Nagyszerű színben van ma, Elnök úr — mondom.

— Természetes — feleli —, mikor annyi örömöm van ma.

— De hiszen tegnap a megnyitó még ünne-
pélyesebb volt? — kérdem.

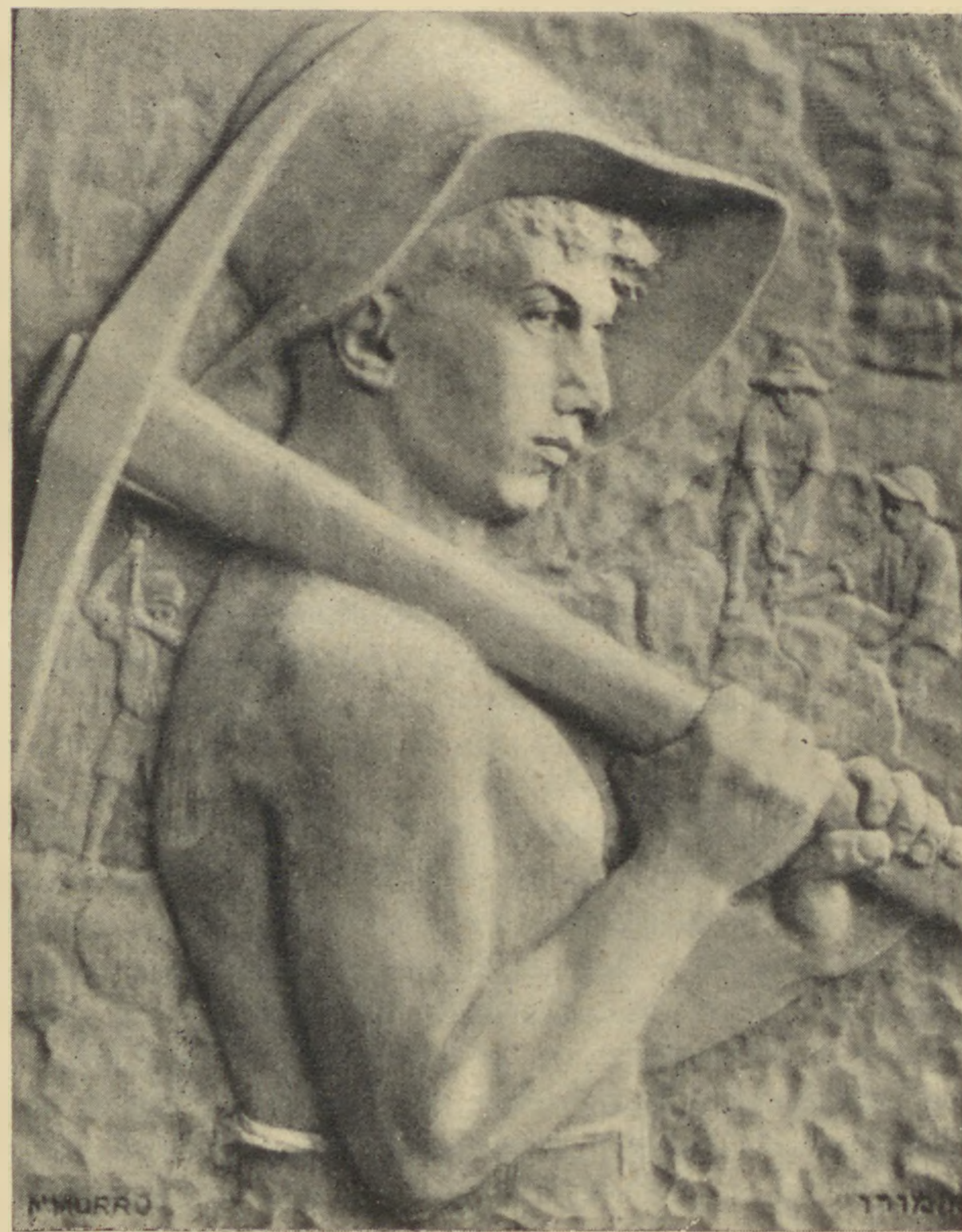
— Az más — magyarázza Weizmann —, az ünnep volt, demonstráció, de ma már munka folyik, rendes munka, tárgyi vita, a legmagasabb színvonalon. „Auf der Höhe“.

— Az ellenzék igen szépen viselkedik.

— Ennek örülök a legjobban — feleli Weizmann. — Most már látom, hogy szépen lehet majd együtt dolgozni és biztos, hogy velünk fognak jönni azok is, akik még ma távol maradnak, cionisták és nem cionisták.

*

Áb hó kilencedikének böjtnapja előtt délután fejeződött be a nagy zsidó történelmi aktus. Egy-másután vonultak a pódiumra az egyes országok képviselői, hogy a nem-cionisták nevében aláírják a cionista szervezettel kötött „Jewish Agency“-szerződés történelmi okmányát. Dr. Fischer Gyula pesti főrabbi papi ornátusban a magyar zsidóság üdvözlését tolmácsolta, dr. Friedmann Ignác kormányfőtanácsosnak pedig osztályrészül jutott a tisztelet, hogy a történelmi dokumentumot Magyarország nevében aláírja. A szívek megdobbantak, örömkönnyekek fakadtak a szemekből, mint amikor elszakadt testvérek tárt karokkal egymásra talál-
nak és mennek együtt édesanyjuk elé. (Folyt. köv.)

M. Murro (Jeruzsálem): Chaluc
(A zürichi kongresszus kiállításából)

Dr. Kiss Arnold: Haladó zsidóság — halódó zsidóság

A *Mult és Jövő* júniusi számában írott cikkem nagy suhogást ébresztett a felekezet berkeinek falombjai között. Mire e sorok megjelennek, már melankólikusan zeng az elulhavi kürt és a nyári fürgetegben zúgott falombok szelid lejtéssel peregnék alá az őszi avarba és ebben a megbékélt hangulatban összegezem az elhangzott különböző véleményeket: helyesléseket és felzisszenéseket.

A betegágy mellett konziliumra gyűltek össze a doktorok. Orthodox doktorok, mérsékelt és szélsőségesen haladó doktorok. Az egyik a beteg pulzusát tapogatva: csakugyan veszedelmesnek tartja a kórtüneteket és úgy véli, az alkalmazott újszerű gyógymód helyett a régi recepturát kell előszedni. A másik még újabb, galvanizáló gyógymódot javasol. A harmadik vidáman, megelégedetten dörzsöli a kezeit és azt mondja: „nincs semmi baj, a lázas pir az életjele, hogy a beteg lábai már dagadnak, az nem okoz nekem semmi gondot“. A beteg pedig erre úgy válaszolhatna, mint az az egyszeri beteg az ő doktorának: „kedves doktor úr, hiszen ha az *ön lábai* lennének dagadtak, az *nekem* se okozna gondot“.

Orthodox szellemű sajtónk helyesli megállapításaimat, kiemeli elmondott szavaim bátorságát, de hozzáfűzi: „mért nincs bátorsága Kiss Arnoldnak cikkének konzekvenciáit a maga hatáskörében levonni, miért nem törüli el például a leánykonfirmációt?!“

Alapos tévedés: nem a haladás eszméje ellen, de a haladás kinövései ellen szólottam. Én tisztelem, becsülöm és szívvel szeretem azt a mély, vallásos szellemet, mely orthodox testvéreink közületeiben, családjában nyilvánul meg. Megvallom, visszasóhajtom a mi haladó köreinkbe azt a lelkiületet, amely olyan mondhatatlan varázsszal övezi körül az ő táborukat, a tórának megbecsülését, istentiszteleteik bensőségét, viharokkal dacoló zsidó hűségüket. Ha zsidó hangulatot akarok a lelkembe szívni, fölkeresem a csendes zsidó utcanegyedeket, visszaálmodom bennük a gyermekkori emlékeket, könnyező szemmel nézem ünnepi gyertyáik lobogását, a gyermekeket, akik ünnepestén apjuk áldása elé járulnak, apáikat, akik a küzdelmes kenyérkereset gondjaiban se feledkeznek meg a szent örökségnek áldozatos ápolásáról, egyszerű anyáikat, akik forró csókjukkal átömlesztik gyermekeik szívébe áhitatos lelküknek zsidó szerelmét, fiaikat, akiknek a feje szent irataink fölébe hajlik, tanházaikat, ahol a tórát nem csak tanulják, de szeretik rajongó tisztelettel. Mégis azt vallom: az időt megállítani nem lehet, mégha az óramutatót crőszakkal vissza akarnók is tolni. Ha a haladás nem tőlünk, nem emberektől függő folyamat, akkor észrevétlenül, sőt észrevéve is, magával sodorja azokat is, akik az áradat ellen akarnak úszni. Avagy ugyanaz-e az az

orthodoxia, mint amelyik még csak ötven évvel ezelőtt volt?! Nem beszélnek-e ma már orthodox templomokban is korszerű nyelvezettel, nem más-e ma már a viselet, a hajbodrozás — hogy csak külsőségekről beszéljek — mint még rövid idővel ezelőtt?! Sőt azt is merem mondani, hogy láttam már olyan orthodox gyülekezetet is, amelynek élén hitközségi elnök állott, akinek máshitű felesége és megkeresztelt gyermekei voltak, a felekezetnek nem nagy dicsőségére. Láttam orthodox hitközségeket, amelyekben szombati napon a boltok nagyrésze nyitva volt és láttam már haladó hitközségeket is, amelyekben viszont az üzleteket szombaton zárva tartották. Ha mi leányokat konfirmálunk, ha azokat a frigyszekrény elé állítjuk, hogy zsidó lélekből fakadó fogadalmat tegyenek az ősi vallásukhoz való hűségre, mi van ebben nem-zsidó?! Az-e, hogy ez más felekezethöz is divik? Hiszen akkor talán a napsugár se zsidó, csak azért, mert más templomok kupolájára is ráragyog. Hiszen akkor a mi zsidó zsoltárainkat se szabadna énekelnünk, mert azt más felekezetek is énekelik és a mi hagyományos ősi dallamainkat se szabadna dalolnunk, mert máshitű templomokban ugyanezzel a hanglejtéssel és ugyanezen melódiával énekelik a litániákat. A lényeg a jelentős — mi pedig semmi egyebet sem akarunk, mint megváltozott viszonyok között módokat és formát keresni arra, hogy amit a hűtlen családi élet közönye rombadöntött, azt újra fölépítsük. Ha a mi boldogabb viszonyok között élő orthodox testvéreink nem szorulnak reá ezekre az eszközökre, irigylésre méltóak, de az bizonyos, hogy amit mi úgynevezett haladó szellemben cselekszünk, annak a motivuma nem zsidótalanság, mert zsidó akaratból fakad, végeredményben zsidó hűséget akar eredményezni. Igazi zsidó életet a haladás követelményeinek betartásával is lehet élni, példa reá a német jámbor orthodox zsidóság, ahol ősi zsidó hagyományhűség karöltve jár a művelődés iránti hajlam követelményeivel. Ki ne ismerné a zsidó hasonlatot?: Egy utcában két kovács ütötte fel a műhelyét egymással szemben. Egy öregebb és egy fiatalabb kovács. Nagy társzekerek gördültek végig az utcájuk során, amelyekből tövis és túske hullott alá az út porába. A fiatalabb kovács átkiáltott a tulsó végen üllőjét döngető öreg kovácshoz: „jaj, annyi a tövis már az utcán, hogy nem lehet azon végigmenni“. Amire az öreg kovács átszólt a fiatalhoz: „ha egy szikra száll ki az én pörölyvasam tűzéből, meg egy szikra a tiedből, ha ez a két tűz egyesülne, az pillanat alatt megemésztené a töviseket“. Csak egy szikra az ősi hagyományhűségből, a ti zsidó tüzetekből, orthodox testvéreink és egy szikra a haladó zsidóság művelődésének lángjából, óh, ha ez a két tűz egyesülne, hogy fölperzselődne az a sok tövis, amely a zsidóság ösvényein torlódik.

A haladó tábor hívei közül laikusok és egyházi férfiak tesznek cikkemre megjegyzéseket. Érdekes jelenség, hogy amíg a laikusok átérzik a föltárt, fájdalmas jelenségek igazságait, addig a vezérek félreverik a nem-zsidó harangokat s a „megtámadott haladás“ védelmére hordozzák körül a véres kardot. Pedig másról beszél Bodóné, mikor a bor árát kérdik. A haladás eszméjét nem támadtam, aminthogy a kitérés meg a szombatnak meg nem tartása csakugyan halódás és nem haladás. Aki a lejtőn lefelé gurul: az nem halad, csak örvénybe hull és bármilyen lelkesen lobogtatják is a kopár hegyormon a foszlott zászlót a magukra maradt vezetők, félő, hogy azon fogják magukat észrevenni: a pásztorbottal, üresen szel-delik a levegőt, elnéző és megértő *nyájasságukkal nyáj* nélkül maradnak. A cikkemre reflektálók között vannak olyanok — laikusokról, akik a hitoktatás hiányait tárják fel s a megjavított hitoktatásban keresik a remediumot. Helyes: a hitoktatáson mindig akad javítani való, de az az alapigazság, hogy a vallást elsősorban élni kell, csak azután tanítani. Matematikussá válhatik a tanuló, kiváló mathezis professzor vezetése alatt, zsidóvá, vallásos emberré elsősorban a család, a környezet, a közszellem nevel és alakít. Igen sok olyan tanulóifjút láttam már, akik gyönyörűen tudták azokat a vallásfilozófiai elméleteket, amiket kiváló hitoktatóik öntöttek az agyukba, nagyszerűen fújták a zsidó történelmi adatokat, meg a próféták erkölcsi tanításait, eredmény: kikeresztelkedtek, vagy legalább is egy egész életre hidegek, közönyvösek maradtak a zsidósággal szemben és ismerek olyan gyermekeket is, akiknek nehezebb az agyuk a vallásismeretek elsajátítására, de hazulról és környezetükből melegebb szívet hoznak magukkal az iskolába: ezekre inkább építhet a zsidó élet. Mindezekből csak az következik, hogy a hitoktatás csak magyarázója lehet a gyakorlati zsidó életnek, de nem megteremtője. A hitnek oktatói mozdonyvezetők a zsidó élet vágányain, előbbrevihetik a haladó vonatot, de bizony szén, fűtőanyag nélkül egyhelyben fog vesztegelni a mozdonyuk, bármilyen lelkesen is nyitogatják a szelepeket és fujtatják a jelzősípokat.

Mások a korszerű reformokban és a vallásos szertartások időszerű megváltoztatásában vélik megtalálni a haladó zsidóság megmentésének lehetőségét. Ezek a korszerű reformok nem újdonságok, csődöt is mondtak már. Berlinben van egy reform hitközség, vasárnap tartják az istentiszteletet, födetlen fővel imádkoznak, a Geiger—Holdheim-féle reformok hívei egyre csökkennek, a vasárnapi istentiszteleteken alig lézeng néhány idegen, az egykori hívek sariadéakai túl vannak már a réven, a modern zsidóságban sem tudtak üdvözülni, hát *egyedül üdvözültek*. Födetlen fővel imádkoztak, de födetlen szívvel is, a zsidóság igazi szeretete nem volt páncél a szívük fölött. Amerikában is vannak bámulatosan modern szel-

lemű templomok, a templom udvarán tágas uszodák, mintegy jelkép arra, hogy milyen fürge lejtéssel lehet a lenge trambolinról a mindent elnyelő áradatba beleugorni. Avagy nem-e gondolkodásra hívó jelenség, hogy azoknak a modern reform-rabbiknak gyermekei és családtagjai majdnem mind kikeresztelkedtek?! A vallás eszméje mindig és mindenhol konzervatív, a századok martirvére és martirkönnye által megszentelt szertartásos formák drágábbak még a közönyösebb lelkűek előtt is, mint a tegnapról mára átvedlett külsőségek. Hiszen van, van javítani való a mi vallásos életünk némi formáságain, istentiszteleti külsőségeinek túltengéseiben, hosszadalmasságain, theatrális kelletlenségein, de a zsidó lelket, a zsidó lényegét kiölni vallásos életünkből: elriasztja az eddig hűségeseket templomaink tájékaról, anélkül, hogy a hűtlenekeket tartósan visszahódítaná. Egy-néhány évvel ezelőtt egy magyar-zsidó báró bejárta a főváros zsidó papjait azzal a tervével, hogy reform-községet akar a fővárosban alakítani, lelkesen deklamált zsidó hűségről, hogy csak ásó-kapa választhatja el a zsidóságtól, ásó-kapa ideje még nem érkezett el a számára, kereszt lett a hűség emlegetett két jelvényéből és családjával boldogan húzódik meg az in hoc signo vinces tövének árnyékában, holott a római katolikus egyház szertartásai sokkalta merevebbek és mégis biztos vagyok benne, hogy új hite körében nem merne reform-javaslatokat tenni a báró úr. Ismerem gyerekkorától fogva a Krisztust hívó zsidók, azóta csöndesen kimult szektájának egvik vezetőjét, teljesen analfabéta volt egész világéletében, zsidó meg más egvéb vallási ismeretekben és mégis vezető megváltó szerepre vállalkozott és sikerült neki ideig-óráig szélesebb rétegekben kavargó port hinteni egvnéhánv fátyolos szemekbe. Mégis csak az a facit: aki nem hisz az Istenben, nem hisz az a maga új Krisztusában sem, aki soknak tartja a zsidó szertartásokat, nem fogja beérni a kevesebbkel sem s vagy a semmit választja vagy képmutatással a számára hasznosabbnak ígérkezőt.

Mohács felől süvít felém a vihar, hollószárnyaival lebegett a zordon envészet s pusztító erejét rád viharozta dühe. igen lelkes és tiszteletre méltó öreg pap igen lelkesen és irigylésreméltó, fiatalos optimizmussal kél a meg nem támadott haladás védelmére. A szószékekre hivatkozik, amelyeken kitűnő hitszónokok prédikálnak — és nem látja azt, hogy a szószékek előtt padsorok is állanak és ezek a padsorok bizony ijesztően üresednek. Reverenda, ornátus, zengő kórus, orgona magukban véve nem pótolhatják a vallásos lelkületet. Hogy tudósaink, tudományos irodalmunk művelői vannak: ez jogos büszkeségünk, de nem egyedüli föntartó erői a zsidóság hithű lelkületének, amint hogy a büszke pálma és a szilárd tölgy nem pótolhatják a mindennapi kenyeret adó gabonát. Meg lehet-e elégedve Mohács érdemes

főpapja azzal a zsidó tudással, ami fölött a modern zsidó közönség rendelkezik, amikor az asszonyok, akik nagy ünnepkor eljárnak a templomba, nem tudják mi történik odalenn a templom földszintjén, sejtelmük sincs szertartásaink fenségéről, ki elégíti-e férfi hívei nagy részének zsidó tudása, amikor fölös számmal akadnak olyanok, akik a tisó-beóvot összetévesztik a chanukával, amikor férfi és leány ifjúságunkat mindenütt ott láthatja: meccseken, dzsesszbend rikoltó zenéje mellett, csak az istentiszteleteken alig és akkor is csak akkor, amikor az iskolás ifjúságot kényszeristentiszteletekre terelik?! Ez haladás?! Maguk az istentiszteletek — újra ismétlem — sok helyen koncertek. Egy énekes duzzadó önteltséggel a pódiumra áll, mindenkinek énekel, csak az Istennek nem, a hallgatóinak nagy része imakönyv nélkül, talisz nélkül kritizálja a kivágott és elvágott cét, tölcsért formál a füléből, hogy el ne szalasszon egyetlen futamot sem, a tóra elé szólítanak sokakat, nem tudják a hálamondást, odavetnek néhány garast és sietve otthagynak aztán papot-csapot. Sokan elhalt szüleikért fizetett emberekkel mondatnak kadist, jelentős istentiszteleteket is csak fizetett emberekkel lehet föntartani, újszülött gyermekek ijesztő számban nem vétetnek föl a zsidó szövetségbe, nehogy jövőendő elhatározásuknak, a valláscserének útját állják. Ez haladás?! Nem vagyok ellensége azoknak a jámbor és istenbensőséges lélekkel éneklő kántoroknak és előimádkozóknak, akik imájukkal ég felé tudják a hívők lelkeit emelni, de a komédiásokat nem szeretem látni, se szószéken, se az előimádkozóasztal mellett s könnyes szemmel s megrendült szívvel hallgatom a mi hagyományos, szépséges énekeinket, de a Rip van Winkle bajadértáncosnőinek lenge nótáját s a Carmen csábdalának melódiáit, megvallom, nem szeretem a kedusában. A mi harcos, haladó elődeink: bensőségesen jámbor és művelt rabbiaink, a Löw Lipótok, a Hochmuthok, a Kohutok, a Klein Mórok nem ilvennek álmodták a haladó zsidóságot, bár a lelkük és a nyuzodalmuk árán küzdöttek a zsidóság haladásaért és művelődéséért. Igaz: magam is a haladó tábor hívének vallom magamat, amint valaki epésen a szemembe vágta: „a halódásból élek“. nem is vagyok a csökönyös maradiságnak szószólója, nem siratok vissza elmúlt és vissza nem hozható formákat, de az élő fa gyökerére vetett feisze pusztításait nem nézem közönyös szemmel. Meg vagyok róla győződve, hogy az orthodoxia komolyabb része nem ujjong kárörömmel a szavaimon, a gáncoskodók pedig maguk alatt is vágnák a fát, ha a zsidóság különben értékes részének romlását, a maguk más fogvatkozásai előtt szemet hunyva örömmel szemlélnék. Az én talán naiv álmom: az orthodoxiának meg a haladó zsidóságnak jövőendő összefogása, hiszen a prófétaának álomlátása még farkast is gödölyével együtt tanyáztat, hogyne lenne hát lehetséges egyazon

akol különböző természetű bárányainak összebékélése, a közös szent cél érdekében?! Mindkét tábor önnön hibáinak beismerése vezethet csak az ideális révbe.

Egyik jeles hittanárunk olyan magyarázatokat „tanul“ bele az én világosan megírt cik-kembe, amelyek alkalmasak arra, hogy igenis megtévesszék azt, aki csak az ő írását olvasta. Szerinte én azt mondom, hogy „a világi kultúra felvétele a zsidó kultúrát megöli és a zsidó ifjúság azon veszi észre magát, hogy csőd előtt áll“. Mindez sehogyan sem olvasható ki abból az én megállapításomból, hogy zsidó kulturelóadásokon kitért zsidók is szerepeltek és hogy az ilyen szereplések legkevésbé sem alkalmasak arra, hogy zsidó érzéseket erősítsenek. Hogy ma állítólag bővebb a hitoktatás anyaga, mint régebben, ez nem ér föl azzal a kártevással, amivel a zsidótlan érzés pusztító jégverésként öli ki a zsidó ifjúság szívéből a buzgó hitoktatás kanalas orvosságát. Hogy magam is a „halódásból“ élek s ezért hallgatnom illene s a magam érdekében való lenne: ez a felkiáltás becsületére válnék akármilyen szőrösszívű vidéki hitközségi potentatornak, aki azt vallja, hogy a rabbit fizetik s ezért kötelessége csak szépeket és hízelgő szólamokat deklamálni híveinek. Bölcs a Gondviselés, amiért a hittanár urat nem teremtette orvosnak, mert az ő felfogása szerint az orvos is a betegek nyavalyáiból él s ezért az okosság azt javasolja neki, hogy a kórságokat meghosszabbítsa, mert hiszen az egészséges emberekől nem tudna megélni. Ezeket mondja továbbá a hittanár úr: „És élünk mindannyian a zsidó haladás halódásából. Ha ezt a halódást megállítanók, ha sikerülne a régi zsidó életet helyreállítani, ha minden zsidó iroda, üzlet és bank szombaton bezárna, a rabbik és vallástanárok koldulni mehetnének a koldusbotra jutott kereskedőkhöz és bankárokhoz és előbb-utóbb mégis csak akadna valaki, aki előlről kezdené a haladást, az üzletek kinyitását.“ Én kibővítem a mondatot: ilyen gondolkozással a hittani termeket is be kellene zárni. A szombat szentsége kardinális tétele a zsidóságnak, mindenki más felelőtlen tényező beszélhet és írhat és filozofálhat a szombat meg nem tartásának szükségszerű voltáról, csak nem a zsidó vallásoktató. Bízva rá ezt a feladatot azokra, akik ellenzői az ifjúság hagyományos szellemű nevelésének. Cikkét azzal fejezi be a hittanár úr: „És ne higyjük, hogy sikerül a keresztes- vagy mondjuk: mogen-dovid-hadjáratot a Rombach-utcánál megállítani; túl kell mennünk az Orczy-házba, sőt Csorhtkovig sem állhatunk meg“. Nem gondolja-e a hittanár úr, hogy a másik végletben túl kell mennünk a legszélsőbb reform-templomokon, sőt Rómáig sem állhatunk meg?!

Hogy a nép sohasem vétkezhetik még akkor sem, ha elhagyja erkölcsének útját, mert akkor észrevétlenül az erkölcs változott meg, elvesztette hitelét — ezt az aforizmat még akkor sem foga-

dom el, ha azt a hittanár úr Vázsonyi nevében is idézi. Példa rá a népeknek története: az aranyborju imádástól a kommunizmusig. Különösen nem állíthatja ezt zsidó, akinek faját a nép nem egyszer dobta meg sárral és nem egyszer kiáltott halált az ártatlan fejére.

Azokról pedig, akik boldogan behúnyt szemmel meg vannak elégedve a mi hitközségi alkalmazottaink nyugdíjügyével, özvegyeik és árváik tengődő sorsával, meg azokról, akik túlságosan panegyrikus dicshimnuszokat zengenek a zsidó gemilusz chaszodim-ról — elismerve magam is sok magasztos intézményeinket — de nem látják meg egynehány gyönyörű intézmény falain az azokba beillesztett aranyozott betűjű márványtáblákat, amelyek hosszú sorban azóta kitért alapítványozók neveit örökítik meg: eszembe jut az én meg nem értett idegen szavakkal dobálódzó egyik jámbor hívemnek szavajárása, akit, ha megkérdezek: „Wie geht es Ihnen reb Majse Chajim?!“ Azt szokta válaszolni: „Ich danke die Nachfrage, bis auf die Agonie — geht es mir gut.“

A „halódó“ zsidóság (és én ezen megjelölésbe kongresszusi status quo, sőt orthodox zsidókat is beleveszek, ha azok úgy haladnak, hogy halódnak) megfigyeléseink szerint több árnyalatra oszlik. Az egyik réteg az, amelyik önmegfeledkezett, gyáva szökéssel fut a zsidóság zászlói alól. Kevés vigasz van a közkeletű szólamban: „hadd hulljon a fergese“, amikor, fájdalom, nagy értékeink hullanak és oly ijesztő mértékben gyarapszik ez a lélektelen lélekvándorlás.

A megmaradt, meggyengült, megtépett táborra pedig reá alkalmaznám az Ezsaiás 44. fejezetének 5-ik mondatát: „ze jaumár lehasém oni, vze jikró bsém Jaakauv vze jichtauv jodau lehasém, uvsém Jisroél jchane“. Ez mondja: „az Örökkévalóé vagyok, az Jákob nevét kiáltja; amaz kezével írja: az Örökkévalóé és Izrael nevével jelzi magát“. Vannak olyanok, akikből kiveszett a zsidó érzés utolsó szikrája is, Istenházát évszámra nem látnak, talán kénytelen-kelletlen Jom-kippur napján bevetődnek a zsidótemplomba, talán más helyen ki nem elégített ambíciójukat a zsidó tanácstermekben elfoglalt tiszteletbeli állásokkal hűtik le, miattuk a zsidó templomokat akár örök időkre is lezárhatnák, zsidó ügyekben diktatori szerepeket is vállalnak s mégis hangos szóval döngetik a mellüket: „érzésben vagyok olyan jó zsidó mint bármelyik vallásos életet élő zsidó ember. Ezek a száizsidók. „Ie jaumár, lehasém oni“, ezek csak mondják: „az Örökkévalóé vagyok én“. Vannak aztán mások, akik ugyancsak sohasem ismerik a zsidóságot, de ha valahogyan valamely törekvésük elérésében akár jogos mellőzést is tapasztalnak vagy ha valamely nemtelen cselekvésük miatt a törvénnyel összeütközésbe kerülnek s a körmükre koppintanak, hangosan kiáltoznak: „mert Jákob fia vagyok, mert zsidó vagyok, azért kell szenvednem“. Ze jikró bsém Jaakauv, ezek a Jákob

nevével kiáltozók, ezek a Jákob nevével takaródzók, ezek ilyenkor megtalálják a zsidóságukat. Mások meg írnak, írnak szakadatlanul: Peticionálnak felsőbb hatóságokhoz, szolgabíróságokhoz a zsidóság legbelsőbb ügyeiben, a zsidóság többrésze szakadásáért. Ömlengő zsidó cikkeket írnak felekezeti ujságokban, ugyanakkor malasztos és kenetes karácsonyi elmélkedéseket másszellemű lapokban, alkalomadtán a keresztvíztől se irtóznak; mások meg dühös förmedvényeket írnak a felébredt zsidó önértzet ellen, Jeruzsálem meg Ción ellen, gyanúsítanak, félrevezetnek — „ze jichtauv jodau lehasém“, ezek csak a kezükkel írják: az Örökkévalóé, ezek csak írnak a zsidóságról.

Van azután egy nagy rétege a haladó zsidóságnak, amely tele van jó szándékkal, zsidó szív lüktet még a bensejében, zsidó emlékekben él, gyermekeit zsidóknak szeretné nevelni s maga fájdalommal látja, hogy az áradat összezsap a feje fölött, gyermekei kisiklanak a kezéből, nagyra-vágyó feleség lélektelensége eloltja az ünnepi gyertyáinak fényességét s vágyódó lélekkel várja a megmentő csodaorvosságot. Olyanok is vannak közöttünk nagyszámmal, akik görcsös kezekkel kapaszkodnak a kettétörni készülő oszlopokba, hogy feltartóztassák a romlást és törekvéseikben nemesebbre fordult zsidó szellem segítségével reménykednek. Vannak olyanok, akikben éber a faji önértzet, büszkéek zsidó származásukra s még vallási gyakorlat nélkül is, mennél zúgóbb a bántalmaknak és üldöztetéseknek vihara körülöttük, annál makacsabb a zsidó öntudatuk. Ezeket a sém Jisroél nevével jelezném. De különösen egy nagy szent mozgalom az, amely teljes joggal számot tarthat az uvsém Jisroél jechane befejező igéjére.

A zsidóság hontalanjai az apák ősi földjén otthonra találtak, zsidó földet művelnek, zsidó kultúrát föltámasztanak, zsidó eszményekért szenvednek. Sárral dobálták őket is, azokat is, akik minden nemes hazafiasságuk mellett támogatásukra sietnek, de Jisroél, ők az Istennek harcosai. Az eltörpülő, apró hitközségi politikumok, csetepaté ügyecskékkel szemben az egyetlen fenséges zsidó gondolat, amely, hiszük azt, hivatva van reá, hogy a zsidóság elsovadt önértzetét visszavarázsolja, hogy a vallásos életet is megerősítse. A zsidóság évszázadokon át utcákon és tereken felsivítani hallotta a tömeg ajkáról: „vesszenek a zsidók!“ — Zürich utcáin napjainkban felröppent ezrek ajkáról a lelkes szózat: „éljenek a zsidók!“ Mikor volt ehhez a zsidóság hozzászokva?! Csak egy önértzetre serkent népet illet meg ez a megbecsülés, csak azokat, akik uvsém Jisroél jechane Izrael nevével jelzik magukat.

A vezetőknek példaadása a zsidó vallásos szellem ápolásában, a családi életnek zsidó lélekkel való megtelítése komoly összefogás nagy célok elérésére, komoly akarat a felismert hibák kiküszöbölésére, igazi haladás, halódás nélkül — ez menti meg a haladó zsidóságot a halódástól.

Patai József: A nagy löncsön

—Beszélgetés Einsteinnal, Louis Marshallal, Leon Blummal, Felix Warburggal,
Sir Herbert Sámuellel és Lord Melchettel. —

Amerikai stílusnak megfelelően, Felix Warburg meghívta az egész „Jewish Agency“-t nagy löncsre a zürichi tó partján pompás parkban ragyogó „Baur au Lac“ előkelő termeibe. Kis csoportokat alkotva hullámszott a társaság a díszes csarnokban, miközben alkalom nyílt itt is, ott is egy-egy rövidebb diskurzusra. Először Einsteinnal és Ussiskinnal kerültünk össze, dr. Fischer Gyula főrabbiival és Grün Oszkár, a zürichi „Presszentrale“ szerkesztőjével együtt. Az antiszemitizmus elleni tollharcra terelődött a szó; mire Einstein kijelentette, hogy ez a harc nem is párviadal, hanem egyszerűen „magánviadal“, mert az ellenfél távollétében folyik; hiszen az ellenfél nem kíváncsi a mi érveinkre és egyáltalában nem akarja magát meggyőztetni. Az egész magánviadalnak legfeljebb csak annyi értelme van, mint a magában folytatott vívótréningnek: erősíti az izmokat. Az antiszemitizmus ellen folytatott tollharc talán itt-ott erősíti a saját önérzetünket, de gyakorlatilag semmi eredménye. A zsidóság csak tettekkel szerezhet becsületet. Ha felépíti Palesztinát és kultúrállam, mintaállam lesz, többet használnál a zsidóságnak az egész világon, mintha ezer évig folytat papírháborút.

— A Palesztina-munkától — jegyzem meg — nálunk még sokan a hazafiságukat féltik.

— Mindig vannak, akik félnek — feleli Einstein. — Németországban már teljesen túl vannak a zsidók ezen a félelmen, majd túlesnek rajta Magyarországon is.

— A fő, hogy a munka halad — mondja Oscar Grün — és elvégre nem lehet mindig az utánunk dobott köveket fölemelni és visszadobálni.

— Sőt gyakran ezeket a köveket is fel lehet használni az építéshez — feleli Einstein. — Előszörban mutatnunk kell, hogy konstruktív nép vagyunk, mely ki tudja magát emelni saját tragikumából. Hogyha egy csillag után kutatunk, nem fixirozhatjuk tekintetünket egyenesen arra a pontra, hanem megállapítjuk előbb a körülötte lévő csillagokat és több fix pontból jutunk el a célhoz. A zsidóság ügyét sem lehet csupán csak az antiszemitizmus szemszögéből vizsgálni, hanem szép és halhatatlan tettek fix pontjai közül kiemelkedve kell, hogy ragyogjon a világ felé...

Leon Blum felé sodródok. Szóba kerül a magyar szocialisták álláspontja a Palesztina-munkával szemben, amelyben legtöbbször csak felekezeti kérdést látnak. Leon Blum, a francia szocialisták nagymestere kifejti, hogy a magyarországi szocializmus még fiatal és nem mélyült még el annyira a dolgok elméletébe. De kétségtelen, hogy előbb-utóbb megérlelődik itt is a meggyőződés, hogy a cionista munka nem zsidó

fanatizmust jelent, hanem a történelem áldozatának helyreállítását; azonkívül Palesztina valóságos szociális laboratórium, ahol mint új alakulatban, az összes gazdasági reformokkal lehet kísérletezni és példát adni. Az internacionális szocializmus egyébként meg akarja óvni az egyes nemzetek sajátosságait és egyéni kultúráját, miért lenne ellene, ha a zsidóság is békés eszközökkel erre törekszik?

Pár lépéssel odébb Louis Marshallal és Felix Warburggal kerülök szembe. Rögtön ráterelődik a szó arra a nyilatkozatra, amelyet Sándor Pál és Dési Géza a „Jewish Agency“ ellen közzétettek: — Ezek nem komoly dolgok — legyint az oroszlanfejű Louis Marshall.

Felix Warburg pedig mosolyogva hozzáteszi:

— Sándor Pállal együtt utaztunk egyszer hajón. Később reám hivatkozott, hogy én a Palesztina-munkaellen nyilatkoztam volna, holott tetteim éppen az ellenkezőjét bizonyítják...

Természetesen, nem sorolta fel, mik ezek a tettek, de mindenki tudja, hogy Felix Warburg eddig körülbelül egymillió dollárt áldozott palesztinai célokra.

Lord Melchettel kerül össze a kis magyar csoport. Friedmann Ignác kormányfőtanácsos megjegyzi Löw Immánuelre mutatva:

— A mi lordunk; a magyar zsidóság képviselője a magyar lordok házában.

— A tudomány felsőházában is — mondja Török Lajos professzor.

Lord Melchett szerényen megjegyzi:

— Remélem, a magyar zsidók, akik Herzlt adták a világnak, méltó részt vesznek a munkában. És nem csupán elméletileg...

Ujabb körforgás Sir Herbert Sámuellel hoz össze. „Salom!“ köszöntöm Juda helytartóját. És feldobog a szívem, ha visszagondolok a maftirra, melyet Palesztina első zsidó kormányzója a jeruzsálemi Churva-templomban olvasott, hogy könnyű futott a szemekbe és minden lélek örömben ujjongott...

— Gyönyörű Palesztinában élni — mondja —, de most az angol parlamentben vagyok elfoglalva.

Az antiszemitizmus kerül szóba:

— Angliában nincs antiszemitizmus — jegyzi meg Sir Herbert Samuel.

— De az angol kormány palesztinai képviselőjében — bátorkodom hozzátenni — bizony van némi antiszemitizmus.

— De semmiesetre sem a kormányzónál — felel Öfömméltósága — és csak ő hajtja végre Anglia akaratát.

— A végrehajtás — mondom — végered-

ményben lejjebb történik és itt elég sokszor érezni, hogy van antiszemitizmus, hacsak nem talán túl-hajtott vagy félreértett bürokratizmus az.

— Talán, talán, talán — ismétli háromszor is Sir Herbert Sámuel és elgondolkodik, mintha maga is érezné, hogy „van benne valami“ ... Hiszen elvégre annyit beszéltek a cionista kongresszuson a jeruzsálemi angol kormányzat hibáiról, a „Kotel maaravi“, a szent fal eseténél, az iskola-költségvetésnél, a bevándorlási engedélyek kiosztásánál, a földosztásnál és egyebütt történt igazságtalanságokról és sérelmekről, hogy előbb-utóbb Angliának is reá fog kelleni eszmélnie, hogy mégis csak közelebb kell jutnia a mandátumban vállalt kötelezettségekhez.

Talán a „Jewish Agency“ most nagyobb nyomást gyakorolhat ebben a tekintetben is. És ezen-túl nemcsak a zsidóság összessége, hanem az angol kormány is segíteni fogja Palesztina felépítését.

SZLOVENSZKÓI LEVÉL.

Nyári pompában zöldelnek a fák a kassai új templomok udvarán és szilárdan áll már örök harmoniában az emberi türelmesség és haladás két szimboluma: a templom és az iskola. A kosicei orthodox és neológ hitközségek, az elkülönözöttség ellenére, egyidejűleg, mintegy belső sugallatra, erejük megfeszítésével hozták létre új ima- és tanházukat. És örvendetes, hogy a magánélet terhes gondjai mellett itt „irgalmatlan nagy adókról“ nem beszél senki. Az építőművészet remekei között is kivételes helyet foglalnak el e monumentális építmények; *Kozma Lajos*nak, aki az orgonás nagy templom terveit az ő sajátos művészetével alkotta meg, méltó munkatársai voltak *Bárkány Hugó* és *Bárkány Jenő* építészmérnökök, akik tökéletesen kifinomodott építőtechnikával és rendkívül szolid és szilárd anyag felhasználása körül tanúsított áldozatkészségükkel bizonyították, mennyire tudatában voltak annak, hogy ez a templom nagyértékű műemlék marad az évszázadok számára. Hasonló dicsérettel kell kiemelni az orthodox templom és iskola impozáns monumentalitását, amelynél *Kabos Hugó* építészmérnök hajtotta végre *Oelschläger* és *Boskó* mérnökök ki-tűnő terveit a nagy feladathoz méltóan.

Nehéz volna felsorolni mindazokat, akik hozzájárulásukkal dokumentálták a zsidó áldozatkészség eleven lüktetését. Legföljebb arra szorítkozhatunk, hogy megemlékezzünk a két hitközség előjáróiról, akik merész nekilendüléssel, de csendes szerénységgel ily mradandó értékeket szereztek a kassai zsidóságnak. A kongresszusi hitközség elnöke akkor *dr. Molnár Jenő* orvos volt, pénzügyi előljáró *dr. Zahler Aladár* ügyvéd, szertartásügyi előljáró *Lusztig Náthán* fakeerskedő, iskolaügyi előljáró *dr. Moskovics Vilmos*. Az új templomban *dr. Enten Manó* főrabbi hirdeti az ígét, míg a régi átalakított templomban *Eckstein Márk* főrabbi. Az orthodox templom építése alatt a hitközség élén állott *Scharmann Simon* elnök, *Goldner Jeremiás* előljáró, *Róth Mór*ic pénztárnok, *Weisz Ernő* ellenőr, *Weitzen Bence* templomgondnok, titkár *Wiesenberg Lajos*. Erdemes lesz a *Mult és Jövő*nek részletesebben is visszatérni az orthodox templom ismertetésére.

A nyugati falon arany betűkkel csillog a felírás:

אשרי תבחר ותקרב ישכן חצרך נשבעה בטוב ביתך
קדש היכל-

„Boldog, akit kiválasztasz közeledbe, ki lakozik udvarodban, ittasulunk házad boldogságával, csarnokod szentségével.“

A keleti bejáraton:

אשרי אדם שמע לי לשמור מזו ות פתחי לשקוד על
דלתותי יום יום

„Boldog az ember, aki hallgat reám, aki őrzi ajtóim jelfáit és kopogtat kapuimon napról-napra.“

Az iskola oldalfalán pedig:

אהב ה'שערי ציון מכל משכנות יעקב
נבנתה בעזר עליון שנת:
באורך נראה אור לפ"

„Szereti az Isten Cion kapuit jobban, mint Jákob minden hajlékát!“

*

A szlovenszkói zsidóság nagy büszkeséggel beszél a megtiszteltetésről, amely azzal érte, hogy *dr. Klein Sámuel* érsekujvári főrabbi immár véglegesen elfoglalta nyilvános rendes tanári állását a jeruzsálemi héber egyetemen. Az érsekujvári hitközségnek most méltó utódról kell gondoskodnia.

Losoncon nagy ünnepséggel iktatták *dr. Vajda Béla* örökébe *dr. Reschowszky Artur* volt abonyi főrabbit. Az installációs beszédet a losonci származású *dr. Gerzson József* szabadkai főrabbi tartotta. Este az ünnepi banketten *Herzog Ignác* gyáros elnök, *dr. Vajda A.* ügyvéd és *Schwartz Artur*né, a Vizo elnöknője üdvözlötték az új főrabbit, aki kifejtette nagy programját és jövődő terveit.

Sokat beszélnek most errefelé egy *Wetzberger Emánuel* nevű 14-éves huszti talmudistáról, akinek a csehszlovákiai kabinetiroda szép ajándékot küldött, mert Massaryk elnöknek születésnapja alkalmából megfestette az arcképét. A köztársasági elnök utasítására a kis talmudista festőnek szegény özvegy anyját állandó segélyben részesítik.

Egész Szlovenszkóban méltó dísszel ünnepelték *Herzl* halálának 25-ik évfordulóját, *dr. Neumann Oszkár*, a kiváló zsidó poéta, kinek írásait a *Mult és Jövő* ismételten méltatta és akinek legújabb „*Morgenstunde*“ című verskötetete nagy sikert aratott, több helyen előadást tartott *Herzlről* és a cionizmusról és akciót indított, hogy a csehszlovákiai zsidóság *Herzl*-erdő létesítésével rójja le háláját és kegyeletét *Herzl* iránt. A *Herzl*-ünnepélyeken közreműködött *Schönfeld Jolán*, berlini zongoraművésznő is.

Dr. Neumann Oszkár, a *Jüdische Volkszeitung* szerkesztője, nagy agitációt fejt ki a szlovenszkói zsidó ifjúság sómér- és cháluc-mozgalmainak fejlesztése körül.

Az örvendetes események mellett nem hagyhatjuk szó nélkül azt az áldatlan harcot, amely *Munkács*on *Spira* főrabbi és az ott letelepedett szaploncai csodarabbi között hosszú idő óta dul. A szaploncai rabbi a háború kitörésekor *Munkácsra* menekült, ahol állandó imaházát és jeschivát tart fenn és mert *Spira* főrabbi felszólítása dacára sem hajlandó *Munkácsról* eltávozni, kitört a nagy háború. A kínos ügy már a világ diplomáciáit is foglalkoztatja. Az angol király környezetéből interveniáltak *Prágában* a szaploncai rabbi érdekében, viszont vannak hercegek és főhercegek, akik *Spira* csodarabbi pártján vannak. Mindenesetre helyes volna, ha a rabbik hangos háborúskodása nem jutna el a Népszövetségig, ahol a világbéke harmonikus hirdetését éppen a vallás ígéinek türelmes szolgálaitól várják

Fodor Fülöp.

KRONIKA ÉS SZEMLE

HAJDU MIKLÓS: ZSELLÉREK VAGYUNK... A magyar zsidó irodalom ünnepi újdonsága: *Hajdu Miklós* új könyve, amely a héten jelent meg a *Múlt és Jövő* kiadásában. *Zsellérek vagyunk...* Hajdu Miklós új kötetének a címe. A zsidó élet, a falusi kis Kile meleg pasztellszínei és zsidó emlékei muzsikálnak Hajdu Miklós elbeszéléseiben és rajzaiban. Elmult tavaszok báránnyelűeknek, Elul sófárfuvó reggeleinek, hajnali szelichoszainknak, ünnepeinknek és köznapjainknak könnye, sóhaja, verőfénye és humora gyöngyözik ezekben az írásokban, amelyeknek méltatására legközelebb visszatérünk. A remekszép kétszázoldalas kötetet *Gerő Nusi* művészi rajza díszíti. *Hajdu Miklós* új könyvének bolti ára 5 pengő; előfizetőink és olvasóink a *Zsellérek vagyunk...* kötetét kiadóhivatalunk révén 4 pengőért rendelhetik meg; portódíj fejében belsőldre 50 fillér; külföldre szőlóan 95 fillér küldendő.

DR. ZINNER NÁNDOR igazgató-főorvosa lett a Nyomorék Gyermeek Országos Otthonának. Ennek az inté-

ménynek nagyszerű humánus működését csak a napokban méltatta az egész magyar sajtó, a szép sikerrel lefolyt gyűjtőnap alkalmából. Sem az Otthon, sem a vele kapcsolatos kórház nem tesz különbséget faj, vallás és társadalmi rétegek között. Az emberszeretethez legnagyszerűbb bibliai csodái történetek itt, ahol a bennük szökdelenek, nyomorékok föl-egyeneseznek és legörnyedt fejűek az ég felé emelhetik tekintetüket. Akik szinte négy-kéz-láb kúszva kerültek az

intézetbe, gyógyulásuk után kenyéradó ipari pályára nyernek kiképzést. Az operáció a nyomorék gyermekek közt valóságos jutalomszámba megy, aki a legjobban viselkedik, az kerül először a műtőasztalra. És az egész országból, sőt távoli országokból is jönnek a sors sujtottjai, hogy itt gyógyulást találjanak. A paraszt, aki csak saját szemének hisz, mikor látja, hogy a falu nyomorékja kiegyenesedve került haza, bizalommal küldi nyomorék gyermekét az Otthonba, ahol a társadalom legmagasabb és legalacsonyabb rétegéből származó gyermek megfordul és egyaránt szeretetteljes elbánásban részesül. *Zinner*, aki 1922 óta sebész-főorvosa az intézetnek, Királyhelmeccen született 1893-ban, diplomáját a budapesti egyetemen nyerte 1916-ban, 1914—1919-ig az Új Szent János-kórházban (sebészet—orthopédia), 1919—21-ig a Révész-utcai Rokkant-kórházban működött. Igazgatói kinevezésével a Nyomorék Gyermekek Orsz. Otthonának még szélesebb bázist nyújt a humánus program megvalósításához.

Hajpihéit

dr. Morisson szőrtelenítő
azonnal kiirtja

WORTH

A PARFÖMÖK KIRÁLYA,
A NŐK IDEÁLJA
KAPHATÓ MINDEN JOBB SZAKÜZLETBEN
VEZÉRKÉPVISELET: KANITZ IVÁN ÉS TÁRSA, TV, GERLÓCZY-U. 11.

DR. KÁLMÁN ÖDÖN

A zsidóság legszélesebb rétegeiben mélységes részvétet keltett dr. Kálmán Ödön, újpesti hitközségi elnök tragikus halála. Nemes céloknak szentelt, szép életet élt, az újpesti hitközség fejlesztése körül maradandó érdemeket szerzett és feleségével, az újpesti nőegylet elnöksasszonyával együtt minden zsidó ügynek lelkes támogatója volt. Koporsója felett dr. Friedmann Dénes főrabbi tartott megrendítő gyászbeszédet.

DR. KÜRCH JAKAB, a miskolci társadalom előkelő tagja, aki minden zsidó ügyből lelkesen kiveszi a részét, újabb kitüntetésben részesült, ami városszerte, felekezeti különbség nélkül örömet és meglepetést keltett. Miskolc város törvényhatósága örökös tagjává választotta, közéleti tevékenységének fokozottabb elismerésül. Dr. Kürch Jakab a miskolci ügyvédi kamara elnökhelyettese, a miskolci Pro Palesztina egyik áldozatkész vezetője és szervezője.

SZÉKELY JENŐ ÜZLETE

IV., Petőfi Sándor-utca 9.

Menyasszonyi keleggyék, gyermek- és férfi fehérneműek. Intézeti és iskolafehérneműek, ruhák, cipők, paplanok, matracok. Kötött áruk nagy választékban

Triznya-cipő

IV., Váci-utca 23. Telefon: Aut. 874-64

Külföldi
világmarkás
zongorák
Pathé
Olotonal
élő hang-
beszélő
hangszer,
ORGONA,
Harmonium
Réz- és
fafuvós
hangszerek,
Jazz-Band
felszerelések,
Hegedűk.

HÁZASSÁG. Dr. Jakobovics Ferenc, kaposvári orvos, e napokban örök hűséget esküdött Simon Kató kisasszonynak Balatonbogláron.

Dr. Fleischmann Ottó ügyvéd, augusztus 18-án nőül vette Barabás Annuskát Bonyhádon.

Tisch Félix posztógyáros Bielsko (Lengyelország) e napokban nőül vette Blum Lili kisasszonyt, Blum Ignác, budapesti tekintélyes posztókereskedő leányát.

ELJEGYZÉS. Kann Olgát (Pozsony) eljegyezte Jakober Henrik (Wien), a Jakober és Tsa cég be tagja.

Hoffmann Jolit (Vrutki Slovenskó) eljegyezte Neumann Oszkár (Kosice), a Neumann L. és Tsa cég beltulajdonosa.

Dr. Bernstein Béla főrabbi (Nyiregyháza) leányát, Esztikét eljegyezte dr. Blumenfeld Miklós fogorvos (Miskolc).

Dr. Beck Béla, érsekújvári fogorvos eljegyezte Adler Hermann földbirtokos leányát, Gizikét Zentáról.

HALÁLOZÁS. Dr. Balla Vilmos ügyvéd e hetekben, rövid szenvedés után, jobblétre szenderült. Litzmann Ignác budapesti posztónagykereskedő vejét gyászolja benne.

Meisels Leó, tekintélyes kereskedő Koscén, elhunyt. Nagy részvéttel temették el.

Spitzer Márk július hó 25-én Korponán elhunyt. Nagy részvét mellett temették el.

Hajszálakat arcról,

karról utónyomok nélkül kiirtja, összes szépséghibák kezelését biztos sikerrel végzi: **Pollák Sarolta**, Andrássy-út 38., I. em. (Párisi áruházzal szemben). »Miracle« hajeltávolítószer (e téren a legökéletesebb), valamint „Miracle“ szépségkészerek szétküldése utasítással. 25 éves működés. Aranyéremmel kitüntetve. (Prospektus.)

SIRKÖVEK

Sirkőlebontást és újra felállítását garancia mellett futányosan vállalunk.

Tekintettel arra, hogy novemberben újra elhurcolkodunk, költségmegtakarítás végett leszállított áron árusítunk.

PFEIFER ÉS HESZKY

KŐFARAGÓMESTEREK SIRKŐRAKTÁRA

BUDAPEST, X. KERÜLET, ÚJTEMETŐNÉL.

TELEFON: Kőbánya 75-71.

Ideiglenes városi üzlet:

Budapest, IV., Károly-körút 26. Gerlóczy-utcai oldal

TELEFON: Automata 374-71.

Gunst Lipót makói kereskedő, életének 86-ik évében meghalt. Egész élete munkában, családjá és polgártársai iránti szertetésben telt el. Halála mélységes gyászba borította gyermekeit, unokáit, dédunokáit és minden hozzátartozóját, akikkel együtt gyászol a makói Izr. Szentegylet, melynek több mint 40 éven át választmányi tagja volt.

Ifj. Eisler Mórné, pápai izr. hitközségi alelnök neje, 1929 augusztus 1-én meghalt 62 éves korában. Gyászolják: gyermekei, továbbá testvére Breuer Lázár, a pápai izr. hitközség elnöke és családja. Temetése nagy részvét mellett folyt le Pápán, augusztus 2-án.

Mély gyászba borulva tudatjuk az egész rokonság nevében, hogy családunk feje és dísz, a legjobb anyja, nagymama és rokon

özv. Königstädtler Jánosné

szül. Fischer Rozália

rövid betegség után 82. évében ma délután 5 órakor visszaadta lelkét az Urnak.

Drága halottunk hült teleteit f. évi augusztus 5-én délután 5½ órakor temették a gyászházból a helybeli zsidó temetőben lévő családi sírboltba.

Novi Sad, 1929 augusztus 4.

Béke hamvaira.

Özv. Teubner Jánosné, sz. Königstädtler Helén, Königstädtler Dusan, Dr. Königstädtler Ottó gyermekei.

Fischer Károly
testvéröccse.

Königstädtler Imre, Königstädtler Lili
unokái.

Tábla- és tükörüveg

NAGYKERESKEDÉS

IFJ. WEISS GYULA

TELEFON:

AUT. 101-12 és 101-13.

BUDAPEST, V., VADÁSZ-UTCA 29.

Lohr Mária-Kronfusz vegytisztító és kelmefestő

Telefon: József 302—37 Gyár és központ: VIII., BAROSS UCCA 85. Telefon: József 302—37

* A PHONIX BIZTOSÍTÓ KÖZGYÜLÉSE. A Phönix Életbiztosító Társaság közgyűlésén az igazgatóság most olyan eredményekről számolt be, amelyek méltán keltettek figyelmet mindenfelé. Az intézet a múlt évben 450 millió pengő új üzletet kötött s biztosítási állománya ma már meghaladja az 1.6 milliárdot. Ez olyan expanziós eredményt igazol, amely középeurópai vonatkozásban is vezető pozíciót biztosít a Phönixnek, melynek egyébként magyarországi üzlete is szép eredményeket tud felmutatni. A közgyűlésről az alábbi jelentés számol be: A Phönix Életbiztosító Társaság 1929 június 28-án tartotta 46-ik rendes közgyűlését Fritz Bauer alelnök vezérigazgató elnöklete alatt. 1928-ban összesen 450,513.328 pengőre szóló új életbiztosítás jött létre; a biztosítási állomány az év végére 1.444,652.200 pengőre rúgott, a közgyűlés napjáig pedig meghaladta az 1.600 000.000 pengőt (2 milliárd schillinget). Az érvényben lévő kötvények összes száma, beleértve más társaságoknak egészben vagy részben átvett tárcáit is, 626 433 volt. A díjbevétele 69 065.440 pengőre rúgott; a vagyonerék hozadéka 9 737.320 pengőt tett ki.

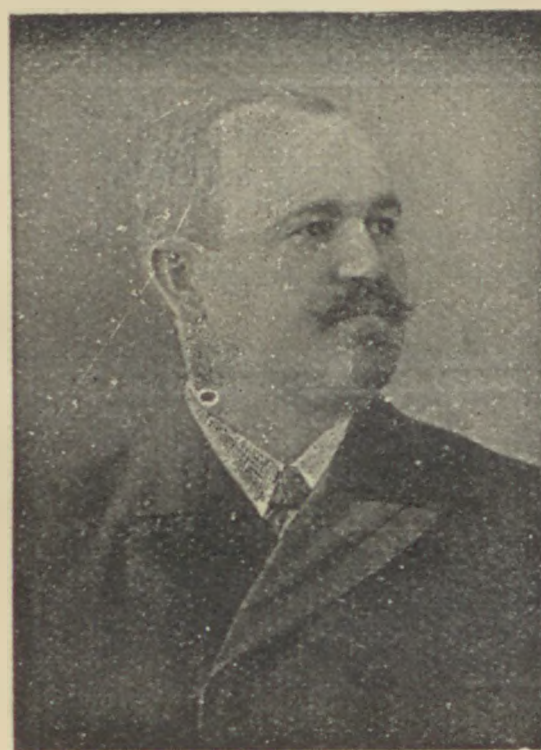
A MOHÁCSI IZR. LEÁNYEGYLETNEK az itt nyaló szegény gyerekek felruházására indított akciója szép eredménnyel járt. Egyesek jótékony adományai lehetővé tették, hogy ezek felhasználásával, a gyermekek között mértéküknek megfelelő ruhákat oszthattak szét. Az akció sikerét azonban elsősorban Deutsch Ilonka, Nyitrai Ella, Fleischer Rózsi, Kohn Kamilla, Bein Márta, Kaufmann Róza, Markovits Lujza urleányok áldozatkész fáradozásának köszönheti a Leányegylet vezetősége.

NEIGER נשיא ÉTTERMEI

A magyar zsidóság találkozó helye.
Speciális ételek. Figyelmes kiszolgálás
Lakodalmak részére külön díszterem.
Polgári árak.
BUDAPEST, VI., TERÉZ-KÖRUT 4. SZ.

* KÓSER FOGKRÉM. Az ország rabbijai hivatalos analízis alapján megállapították, hogy a fogkrém főalkatrésze glicerin, amely pedig állati zsiradékból lesz előállítva. Ezért „azhoroval” fordulnak az ország zsidóságához és kóser gyártmányú fogkrém használatára hívják fel őket. Magyarországon a Hungaria Vegyészeti Gyár, Budapest VIII., Vay Ádám-utca 8. szám alatti cég gyárt kóser fogkrémet.

* PATKÁNYOK, egerek, mezeiegekek tökéletes kiirtására legjobban ajánlható a „Ratinol” irtószer, mely fertőzőbetegséget plántál az illető állatfaj közé és nemcsak azon állatot pusztítja el, mely közvetlen evett belőle, de a vele érintkezőket is gyökeresen kiirtja, anélkül, hogy más hasznos háziállatra, avagy az emberre veszedelmes volna. Így bármely élelmiszer mellett szabadon alkalmazható. Ugyanezen cég előállít sváb-, ruszni-, csótány-, hangya-, poloska- stb. rovarirtószereket is, mely irtószer csak egyszeri kirakással néhány nap alatt tökéletesen kiirtja eme kellemetlen férgeket. Napiárban utánvétellel szállítja: Ratinol Laboratórium, Budapest VII., Murányi-utca 36.

SIRKÓ

és építési anyag
Löwy-nél
Budán

Fő-utca 88 (saját ház)
TELEFON: AUT 515—81.
Leszállított árban!

Fekete svéd gránitok nagy választékban megérkeztek.

HEIMLER és BERSON

FEST, TISZTIT, MOS

Üzem: VII., ILKA-UTCA 30.

Telefon: J. 449 - 85.

Vidékre postaköltséget nem számítunk.

FIÓKÜZLETEK:

V., Arany János-utca 12. • V., Váci-út 10. • Dembinszki-utca 41. • Szabolcs-utca 8.

Szépségápolásban Váradiné Pataky Aranka vezet!

„Arany” szépségápolási szereim és „Radyo” szörvesztőim a legjobbak. Hajszálok, szemölcsök végleges eltávolítása, utónym nélkül. Ingyen tanácsadás és prospektus. — Olcsó bérletrendszer

Budapest, VII., Erzsébet-körut 8. l. em.
(Newyork palotával szemben)
Telefon: József 436 - 81.

Dr. Lázár Píroska

leányliceum egyetemre jogosít.

Budapest, V., Személynök-u. 21.

Leányinternátus, német továbbképző.

Elemi iskola. * Szigoruan rituális ellátás.

HÉBER KÖNYVEKET, magyar-német judaicát bold. férjem hagyatékából, eladok. Özv. dr. Partos Sámuelné, Dunaföldvár.

B. KISS ERZSÉBET LEÁNYNEVELŐ OTTHONA Budapest VIII., Népszínház-utca 22. (Tel.: József 305—27) Elismert előkelő internátus, elemi, polgári, gimnáziumi, kereskedelmi iskolák és iparművészeti stb. tanfolyamok központjában. Elsőrendű nevelés, korrepetálás, zene és nyelvoktatás. Kitűnő ellátás. Mérsékelt árak. Prospektus.

LEÁNYOTTHON elvállal középiskolai tanulókat teljes ellátásra. Leánylyceum és egyéves kereskedelmi tanfolyam a házban. Székely, Budapest V., Kálmán-utca 22., III. em. 5.

DR. LÁZÁR PIROSKA LEÁNYLICEUM egyetemre jogosít. Budapest V., Személynök-utca 21. Elemi iskola, leányinternátus, német továbbképző. Szigorúan rituális ellátás.

Államilag engedélyezt

Rózsadombi Leányotthon

II., Tapolcsányi-u. 6. Telefon: Aut. 522 90.

Korrepetálás
Zene :: Sport
Prospektus

Tanár-házaspár elvállal teljes ellátásra vagy félbentlakásra fiatal lányokat. :: Saját kertes villa. Idegen nyelvű tárgyalás és oktatás. — Előjegyzéseket a jövő iskolaévre elfogad
Dr. Rózsa Dezsőné okl. középisk. tanár

„KULATÁR” művészeti sarkó-vállalat

Budapest, VII., Rákóczi-út 86. sz.

TELEFON: József 321 - 60.

Tisztelettel értesitem barátaimat és a tisztelt közönséget, hogy

a FRÄNKEL-féle

Rombach-u. 12. orth. vendéglőben

az üzletvezetést átvettem.

Budapest.

Hartstein Vilmos

volt debreceni vendéglős

GYENES ANTAL

SZERELŐMESTER

DEBRECEN, ARANY JÁNOS-U. 27.

Alapítva 1905.

TELEFON 937.

Kitüntetve 1926.

Készít: Modern fürdőszobákat, angol clo-setteket, fagymentes udvari kutakat, mosókonyhai, foderászi, vendéglői, szállodai hideg- és meleg vizet szolgáltató berendezéseket. Kis és nagy lakások, iskolák, várótermek, mozgószínházak, üzletek legideálisabb központi melegvíz fűtésberendezéseit. — Mintaraktár mindenkor megtekinthető. — Tervezés, költségvetés vidékre is díjtalan.

אדמה. כשר
Orth. kóser

NISZEL étterem

Budapest, VII.,
Rombach-utca 16

Elsőrangú konyha.
LAKODALMAK.

Előfizetőnek nagy kedvezmény.
Alkalmi vacsorák, külön termek.

Menü-rendszer.
OLCSÓ ÁRAK!

Ha hófehér fogakat akar, úgy kizárólag

„Sternol” kóser fogkrém

használgon. Minden jobb üzletben kapható.

GYÁRTJA: HUNGÁRIA GYÁR
Budapest, VIII., ker. Vay Ádám-utca 8. szám.

Felölös szerkesztő és kiadó: Dr. PATAI JÓZSEF.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VI., Révay-u. 14.

Kiadóhivatali igazgató: VIRÁG GYULA.

Korvin Testvérek Grafikai Intézete Budapest.

Országos Rabbiképző Zsidó Egyetem Könyvtára

Eltávolítja

szőrszálat a zonnal a
dr. Morisson szőrtelenítő

* A VERŐ-FÉLE LEÁNYNEVELŐINTÉZET a Vilma királynő-uti gyönyörű épületben ez évben is már megnyitotta kapuit. A Verő-intézet évtizedek óta úgyszólván az egyedüli pesti leányinternátus, ahová vallásos zsidó szülők leánygyermeküket nyugodtan küldhetik. A növendékek szigorúan zsidó ellátásban részesülnek, a vallásos szellemű nevelés pedig a legmodernebb pedagógiai rendszerekkel kapcsolatos. A leányok teljes kiképzést nyernek a modern embert érdeklő minden irányban: világnyelvek, sport, iparművészet, irodalom, zene, kertészet, stb, az intézet kereskedelmi tanfolyama pedig előkészítést nyújt a gyakorlati életre. A tanítás nyelve az egész vonalon német és francia. Az intézet Vilma királynő-út 50. szám alatti otthona a legkényesebb igényeket is kielégítheti.

ZSIDÓ GIMNÁZIUMI TANÁRNÁL, világos, csinos szobában 1—2 középiskolai fiú vagy leány teljes orth. kóser ellátásra felvétetik. Zongora, német nyelvhasználat. Budapest VI., Teréz-körút 21. III. em.

RUHÁJA

FLORA vegyész ügy

UJ LESZ

TISZTIT és FEST

Vilmos császár-út 4. átjárház Erzsébet-tér 12 Telefon Aut. 802-22.

S Z Ű L Ő K,

kik a magyar kultúrát és a külföldi nevelőintézetek nyelvoktatási eredményét egyesíteni kívánják, leányaik továbbképzése céljából forduljanak prospektusért

VERŐ ADÉL

leánynevelőintézetének igazgatóságához,
Budapest legszebb villanegyedében
VI., Vilma királyné-út (Fasor) 50. szám.

30. TANÉV

Kerti pálya lég- és ritmikus tornához. Tetőtérasz napfürdéshez. Nyilv. jogú kereskedelmi és továbbképző tanfolyamok. Korlátolt létszám. Elsőrangú tanerők és nyelvmesterek. Polgári árak mellék díjak nélkül Vallásos nevelés. Orth. kóser ellátás Telefon: Aut. 288—13.

Zongorát legolcsóbban

REMÉNYINÉK

VI. Király-utca 58

PATKÁNY-, EGÉRIRTÓ
RATINOL~ gyökeresen irt. Más állatra,
emberre ártalmatlan. Sváb, csótány,
rúszni, hangya stb. irtószerek.

Naptárban utánvétellel szállítja:
RATINOL LABORATÓRIUM
Budapest, VII. Murányi-utca 36.

SIRKÖVEK

(מצבה) és márványárak

SCHIFFBLATT MÓR

Budapest, VI., Laudon-utca 5. sz.

(A Pestl Chevra Kadisa mellett) Telefon: 978-46

BUTOR

Hálósobák, ebédlők, uriszobák, szalonok,
előszoba-, konyhaberendezések
legolcsóbban.

Rubin Károly

Budapest, VII., Wesselényi-utca 47. szám.
Erzsébet-körut mellett

SIREMLÉKEK

bel- és külföldi márványokból

legolcsóbb árban, részletfizetésre is kaphatók

EICHBAUM MÓR SIRKŐGYÁROS

V., POZSONYI-UT 1-3.

Tervrajzok díjtalanul. Telefon: Aut. 246-74

KUFFLER כשר ÉTTEREM

BUDAPEST, VI., VILMOS CSÁSZÁR-UT 39

Nyugati pályaudvar közelében.

Ujonnán átalakítva és megnagyobbítva
25 év óta elismert

Házi konyha • Polgári árak

Menü-rendszer, délben — este

Társasvacsorákat vállalok. Tel.: L. 900-57.

Templomi himzések

készít művészies kivitelben
olcsó árak mellett

HERZ EMMA aranyhimző-műterme

Budapest, IV., Kossuth Lajos-utca 3. sz., I. emelet

Telefon: Aut. 856-32.

כשר **CSEMEGE** ארטה.

UNGÁR B., V., LIPÓT-KÖRUT 4.

Telefon: Aut. 288-31.

A legjobb gyártmányu virstli és felvágott-
félék, sajt, vaj és gyümölcsárak.

Kitűnő házikoszt házhoz szállítva díjmentesen

Hölgyek jelszava:

Legjobban vásárolhatunk

KLEIN ANTAL

divatáruházában

Budapest, VII., Király-utca 53.

(Akácfa-utca sarok)

Megnyílt

Hoffmann

egyetlen elegáns כשר ארטה étterme.

Budapest, VI., Révay-utca 2/a. alatt.

(Ingatlanbank palota.)

Elsőrendű elismert konyha.

Menü-rendszer. Lakodalmak és egyéb ünnepélyek ren-
dezését vállalom házon kívül is.

Fürth A. Marcel

lakástakarító és féregirtó vállalata

Budapest, VII., Rottenbiller-utca 37/a
(Odeon-ház)

Telefon: J. 465-78.

Celkiismeretes munka. ☉ Prima referenciák

SIRKÖVEK

TELEFON:

J. 414-92

a legolcsóbb árban kaphatók

BOROS ÉS KOHN sirkőraktárában

Budapest, VII., Károly-körut 17. Orczy-ház.

Perzsaszőnyeget, antik butort

VESZ, ELAD

ANTIART R.-T.
(STERNBERG Z. J.)

Telefon: J. 403-68.

VII., Dob-utca 31.

ZSOLDOS

Előkészít polgári- és középiskolai

magánvizsgákra, érettségire.

Budapest, VII., Dohány-utca 84.

Telefon: József 424-47.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

SIRKÖVEK BUDÁN,

a Farkasréti zsidótemetővel szemben

Margittánál, 59-es villamos végállomás

Szombaton és ünnepnapon zárva.

ŐSZI CIPŐK

Antilop és kigyó

a nagy divat!

Abbé forma kedvelt!

Abbé-cipő világos drapp — — — — — P 17-80
Lakkcipő pántos — — — — — P 17-80
Kigyó-cipő — — — — — P 27-60

Intézeti és iskola-cipők, férfi- és nő-cipők
nagy választékban!

GULIWER CIPŐHÁZ Rákóczi-út 1

ספרים חברים Héber és magyar könyvek

az ország összes iskolái részére is kaphatók.

Héber könyveket legmagasabb árban vesz

MÜLLER könyvkereskedő, Laudon-utca 2

Figyelem!

Jól, olcsón és ízletesen étkezni
csak a **Holländer-féle**
orfi. **כשר** **vendéglőben**
lehet, VI., Király-utca 14. szám
földszint balra.

Előfizetők kedvezményben
részesülnek

Avivák, Barissziák
összejöveteli helye

EZÜST

disműárú,
evőeszközök

gyári árban

Schleifer ezüstárugyár

VII., Kazinczy-utca 14. Telefon: J. 435-28.

JAKOBI G. LAJOS

URI SZABÓ

Telefon:
Aut. 153-94.

BUDAPEST, VI.
PODMANICZKY-UTCA 6

HÁLÓSZOBÁKAT

EBÉDLŐKET, URISZOBÁKAT, SZALON- ÉS CLUB-
GARNITURÁKAT, KONYHA- ÉS ELŐSZOBABEREN-
DEZÉSEKET LEGMÉRSEKELTEBB ÁRBAN SZÁLLIT

SÁNDOR IGNÁC BUTORÁRUHÁZA

BUDAPEST, VI. KER., DESSEWFFY-UTCA 18—20.

Ami a szülőket legjobban érdekli!

Leány- és fiuruha,
Leány- és fiukabát

LITZMANN IRMA

Budapest, VI., Király-utca 18.

A MULT és JÖVŐ kiadásában most jelent meg

HAJDU MIKLÓS új könyve

ZSELLÉREK VAGYUNK

A kétszáz oldalra terjedő, remekszép kötet

ZSIDÓ ÉLET ÉS ZSIDÓ EMLÉKEK

melegét, verőfényét, könnyét és humorát a költő és
művész színeiben és hangulatában eleveníti meg.

Az új könyvet Gerő Nusi művészi rajza díszíti.

Bolti ára 5 pengő.

A Mult és Jövő kiadóhivatalában Hajdu Miklós új
kötete 4 pengőért rendelhető meg.

(A könyv csomagonként való szállítására belföldre
50 fillér, külföldre szólnan 95 fillér portódij küldendő.)

CSÁNGÓ HENRIK

BŐRÖNDŐS

CSAK MUZEUM-KÖRUT 5. SZÁM

TELEFON: JÓZSEF 403—45

A cím fontos! Flókküzlet nincs! Hasonnevű céggel nem azonos

Az iskolai Idényre

a vidéken lakó izraelita szülők, ha gyermeküket
a fővárosban jól akarják elhelyezni, úgy fordul-
janak VIRÁG GYULÁHOZ, hol szigorúan rituális
elsősorú ellátás, gondos felügyelet és kitűnő
nevelésben részesülhet két-három fiúgyermek.

Az összes középiskolák és a Zeneakadémia
közeliében. A legjobb referenciák.

Cím: VIRÁG GYULA, Budapest, VI., Ó-utca 42. II. em.

GRÓF JENŐ

speciális
betegkocsi
gyártó

Budapest, VIII., József-u. 54. Telefon: J. 328—14.

SIRKÖVEK

a legolcsóbb
árban
kaphatók,
מצבות

ADLER J. sírkőraktárában

Bpest, VII., Károly-körút 7. Tel.: J. 364-20.

Szombaton és
ünnepnap zárva.

Korvin Testvérek Grafikai Intézete, Budapest, Révay ucca 14.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára